

Міністерство освіти і науки України
Одеський національний технологічний університет

ННІ прикладної економіки і менеджменту ім. Г.Е. Вейнштейна
Кафедра економіки промисловості
Ступінь вищої освіти – перший (бакалавр)
Спеціальність 051 «Економіка»
Освітня програма «Економіка підприємства»

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

на тему: *«Шляхи підвищення ефективності використання
основних засобів ПрАТ «Кременчукм'ясо»*

ШИФР КРБ.ЕП.1.584А-03.І.1.8

Здобувача _____ Самойлова Н.А.

Керівник _____ д. е. н., проф. Павлов О.І.

Кваліфікаційна робота допускається до захисту

Рішення кафедри від «12» червня 2024 р., протокол №15.

Завідувач кафедри економіки промисловості _____ Олександр ПАВЛОВ

Одеса – 2024 рік

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ННІ прикладної економіки і менеджменту ім. Г.Е. Вейнштейна
Кафедра економіки промисловості
Ступінь вищої освіти – перший (бакалавр)
Спеціальність 051 «Економіка»
Освітня програма «Економіка підприємства»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Зав. кафедри
економіки промисловості

«___» _____ 2024 р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧА

Самойлова Нікіти Андрійовича

1. Тема роботи: «Шляхи підвищення ефективності використання основних засобів ПрАТ «Кременчукм'ясо»

Затверджена наказом ОНТУ від 09 жовтня 2023 р. наказ № 584А-03.

2. Термін здачі здобувачем закінченої роботи 07 червня 2024 р.

3. Вихідні дані роботи: статистична звітність роботи підприємства за два роки; техніко-економічна характеристика підприємства, наукові статті, монографії та інші публікації відповідно до теми дослідження, інформація з інтернет-мережі

4. Перелік питань, які потрібно розробити: Теоретичні та методичні засади оцінки ефективності використання основних засобів підприємств; Оцінка ефективності діяльності, використання та відтворення основних засобів ПрАТ «Кременчукм'ясо»; Розробка заходу з підвищення ефективності використання основних засобів ПрАТ «Кременчукм'ясо»

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових (креслень): таблиць – 6, рисунків – 4

6. Дата видачі завдання 09 жовтня 2023 р.

Керівник _____ д. е. н., проф. Павлов О.І.

Завдання прийняв до виконання _____ Самойлов Н.А.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1. Робота з літературними джерелами та розробка теоретичного розділу роботи	02.02.24-08.03.24	виконано
2. Аналіз зовнішнього середовища підприємства	09.03.24-22.04.24	виконано
3. Техніко-економічна характеристика підприємства та економічний аналіз за напрямом роботи за два роки	23.04.24-29.04.24	виконано
4. Розробка заходу по підвищенню ефективності використання основних засобів підприємства	30.04.24-31.05.24	виконано
5. Оформлення випускної роботи	01.06.24-07.06.24	виконано

Здобувач-дипломник _____ Самойлов Н.А.

Керівник роботи _____ д. е. н., проф. Павлов О.І.

Несу відповідальність за ідентичність електронного та друкованого варіантів кваліфікаційної роботи, даю згоду на обробку персональних даних та не заперечую проти розміщення кваліфікаційної роботи на офіційних web-ресурсах ОНТУ.

Підтверджую, що в кваліфікаційній роботі відсутні порушення норм академічної доброчесності.

Здобувач Самойлов Н.А. _____

АНОТАЦІЯ

на кваліфікаційну роботу бакалавра

КРБ містить 123 сторінки, 33 таблиці, 8 рисунків, список використаних джерел з 61 найменування, 1 додаток.

Метою роботи є оцінка ефективності використання основних засобів на ПрАТ «Кременчукм'ясо» та розробка відповідних практичних рекомендацій по її підвищенню.

Завданнями роботи передбачено: проаналізувати та узагальнити теоретико-методичні основи щодо визначення сутності категорії «основні засоби», особливостей їх оцінки та управління в сучасних умовах; проаналізувати методичні підходи до оцінки ефективності використання основних засобів підприємств; дослідити стан м'ясопереробної галузі України; оцінити ефективність діяльності та використання основних засобів на ПрАТ «Кременчукм'ясо», визначити відповідні резерви її підвищення; розробити захід, спрямований на підвищення ефективності використання основних засобів досліджуваного підприємства.

Об'єкт дослідження – оцінка ефективності використання основних засобів ПрАТ «Кременчукм'ясо».

Предметом дослідження є теоретико-методичні та практичні аспекти оцінки ефективності використання основних засобів ПрАТ «Кременчукм'ясо».

За результатами виконаної роботи сформульовані висновки та рекомендації щодо підвищення ефективності діяльності ПрАТ «Кременчукм'ясо».

Одержані результати можуть бути використані на підприємстві як заходи щодо вдосконалення його роботи.

Рік виконання роботи 2024.

Рік захисту роботи 2024.

ЗМІСТ

Вступ	5
Розділ 1. Теоретичні та методичні засади оцінки ефективності використання основних засобів підприємств	8
1.1. Економічний зміст основних засобів та їх роль в діяльності підприємств	8
1.2. Актуальні аспекти відтворення основних засобів підприємств	20
1.3. Методика оцінки ефективності використання та відтворення основних засобів підприємств	33
Висновки до розділу 1	40
Розділ 2. Оцінка ефективності діяльності, використання та відтворення основних засобів ПрАТ «Кременчукм'ясо»	43
2.1. Аналіз ринкового середовища м'ясопереробної галузі України	43
2.2. Техніко-економічна характеристика ПрАТ «Кременчукм'ясо»	53
2.3. Аналіз ефективності діяльності та використання основних засобів ПрАТ «Кременчукм'ясо»	61
Висновки до розділу 2	90
Розділ 3. Розробка заходу з підвищення ефективності використання основних засобів ПрАТ «Кременчукм'ясо»	93
3.1. Техніко-економічне обґрунтування проєкту підвищення рівня автоматизації операцій по первинній обробці м'ясної сировини із впровадженням елементів системи MES (системи управління виробничими процесами)	93
3.2. Розрахунок економічної ефективності впровадження заходу на ПрАТ «Кременчукм'ясо»	99
3.3. Розрахунок впливу заходу на показники діяльності ПрАТ «Кременчукм'ясо»	107
Висновки до розділу 3	111
Висновки	113
Список використаних джерел	118

ВСТУП

Актуальність теми. Гармонізація процесів раціонального формування, а також підвищення ефективності використання та відтворення основних засобів підприємств є важливим теоретико-методологічним завданням економічної науки в сучасних динамічних умовах господарювання. Серед факторів, які забезпечують конкурентний потенціал підприємств особливе місце займає забезпеченість та стан основних засобів. Саме наявність сучасного обладнання, устаткування, інструментів, приладдя, комплексна механізація, автоматизація та роботизація виробництва, ремонт та модернізація зношеного обладнання істотним чином впливають на виробничо-господарську, фінансову діяльність, конкурентоспроможність підприємств в контексті їх стратегічного розвитку. В іншому випадку, не отримуючи належного забезпечення основними засобами підприємства не мають можливості функціонувати виробляючи конкурентоспроможну продукцію та досягати поставлених стратегічних цілей.

Виключно актуальними сьогодні є питання раціоналізації управління основними засобами, що пояснюється необхідністю підвищення ефективності використання та відтворення основних засобів, а також комплексного дослідження впливу факторів оточуючого середовища. Управління основними засобами є способом організації процесів формування, оновлення, використання основних засобів, прийняття вчасних та дієвих управлінських рішень, що забезпечить зростання ефективності діяльності підприємств, довгострокове функціонування та досягнення стратегічних цілей.

Значний внесок у розробку теоретико-прикладних положень у сфері вивчення питань управління основними засобами, а також проблематиці оцінки ефективності їх використання та відтворення на підприємствах зробили іноземні та вітчизняні науковці, а саме Дж. М. Кейнс, П. Гейне, А. Маршалл, Д. Хайман, І. Бланк, С. Покропивний, В. Ковальов, Ю. Цал-Цалко, Л. Городянська, О. Тиха та інші.

Віддаючи належне вагомому науковому доробку цих вчених, варто зазначити, що деяким питанням управління основними засобами приділено

мало уваги і вони досі залишаються дискусійними. Так, недостатньо вивченими залишаються питання теоретико-методичного характеру, пов'язані зі своєчасним оновленням основних засобів, організацією їх ефективного використання для забезпечення динамічного та інноваційного розвитку м'ясопереробних підприємств на сучасному етапі розвитку вітчизняного ринкового механізму, що свідчить про виключну актуальність теми роботи. Питання оцінки ефективності використання та відтворення основних засобів набувають ще більшої актуальності в умовах війни та ускладнення формування як власних джерел відтворення основних засобів, так і залучення зовнішнього фінансування.

Метою роботи є оцінка ефективності використання основних засобів на ПрАТ «Кременчукм'ясо» та розробка відповідних практичних рекомендацій по її підвищенню.

Для досягнення поставленої мети в роботі сформульовані і вирішені наступні **завдання**:

- проаналізувати та узагальнити теоретико-методичні основи щодо визначення сутності категорії «основні засоби», особливостей їх оцінки та управління в сучасних умовах;
- проаналізувати методичні підходи до оцінки ефективності використання основних засобів підприємств;
- дослідити стан м'ясопереробної галузі України;
- оцінити ефективність діяльності та використання основних засобів на ПрАТ «Кременчукм'ясо», визначити відповідні резерви її підвищення;
- розробити захід, спрямований на підвищення ефективності використання основних засобів досліджуваного підприємства.

Об'єктом дослідження є оцінка ефективності використання основних засобів ПрАТ «Кременчукм'ясо».

Предметом дослідження є теоретико-методичні та практичні аспекти оцінки ефективності використання основних засобів ПрАТ «Кременчукм'ясо».

Теоретичною та методологічною основою дослідження є наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених з проблематики використання і відтворення

основних засобів, законодавчі та нормативні акти, методичні рекомендації з формування, планування, обліку та нарахування амортизації основних засобів. Дослідження виконувалось із застосуванням таких методів: аналізу, діалектичного пізнання, порівняння, синтезу, узагальнення – для дослідження теоретико-методичних підходів щодо формування, оцінки та управління основними засобами; групування, абстрактно-логічного аналізу; економіко-статистичного, системного та порівняльного аналізу – для здійснення аналізу результатів фінансово-господарської діяльності та основних засобів підприємства, експериментального – під час оцінки ефективності впровадження заходів по підвищенню ефективності використання основних засобів.

Інформаційною базою роботи є результати теоретико-прикладних досліджень вітчизняних і закордонних науковців, присвячених питанням оцінки ефективності використання основних засобів підприємств, нормативно-правові акти, які регулюють процеси формування і відтворення основних засобів підприємств, їх амортизаційної політики, фінансова звітність ПрАТ «Кременчукм'ясо» за два роки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Економічний зміст основних засобів та їх роль в діяльності підприємств

В сучасних умовах господарювання здійснення підприємством своєї діяльності передбачає своєчасне формування та відтворення, а також ефективне використання усіх необхідних для цієї діяльності ресурсів. Серед зазначених ресурсів основні засоби займають одне з провідних місць, що пов'язано з виключною важливістю тих функцій, які вони виконують в господарському процесі. Важливим напрямом покращення роботи підприємств є раціональне використання основних засобів, які формують матеріально-технічну базу та на підставі аналізу їх стану, ефективності використання та відтворення можна судити про доцільність впровадження новітньої техніки, технологій. Відповідно зростає роль процесу формування, використання, відтворення, вибуття основних засобів, оскільки раціональність даних процесів визначає рівень конкурентоспроможності підприємств, фінансових результатів їх діяльності. Саме використання основних засобів істотно впливає на продуктивність праці, якість продукції та послуг, виробничі потужності, доходи підприємств [1]. З іншої сторони на процеси використання та відтворення основних засобів впливають фактори зовнішнього та внутрішнього середовища, що можуть позначитися на їх поточному стані, кінцевих результатах діяльності, перспективах стратегічного розвитку [2, с. 65].

Оскільки в сучасній економічній літературі для визначення засобів праці найчастіше використовуються поняття «основні фонди», «основні виробничі фонди», «основні засоби», «основні виробничі засоби», «основний капітал», доцільним є дослідження їх еволюції.

У наукових працях західних учених, присвячених процесам відтворення, вживається термін «капітал» [3–5; 6–11].

Вперше цілісне вчення про капітал створив А. Сміт у XVIII ст., згідно якого під ним розуміється надлишок виробництва за відшкодуванням витрат, що не споживається виробником, а спрямовується на розширення виробництва [9, с. 58]. Він відносив до складу капіталу будівлі, споруди, засоби виробництва, матеріали та засоби існування працюючих, приділяючи особливу увагу вивченню особливостей обігу капіталу у виробничій сфері, наголошував на необхідності виробничого споживання заощаджень, тобто використання їх у якості капіталу. Ці ідеї у подальшому було розвинуто Д. Рікардо [4] та Дж. Ст. Міллем [7].

К. Маркс розглядав соціально-економічну природу та сутність капіталу на основі вчення про додану вартість, ототожнюючи його з виробничими відносинами капіталістичного способу виробництва, коли капітал та праця відокремлені один від одного власністю на засоби виробництва. Капітал представлено як згусток неоплаченої праці, що існує лише завдяки їй. За його баченням, капітал – не лише сам предмет, скільки деякі уречевлені виробничі відносини, що належать певній історичній суспільній формації, і надають цьому предмету специфічний суспільний характер. Сутнісна характеристика капіталу була фундаментально доповнена дослідженнями особливостей функціонування різних його форм [4].

Будь-який елемент багатства, що приносить його власнику систематичний дохід протягом тривалого періоду часу, може розглядатись як капітал. Такого визначення з деякими уточненнями дотримуються видатні представники неокласичного напрямку І. Фішер, Ф. Найт, А. Маршалл [6]. Тут капітал не обов'язково виступає у формі грошей. Наприклад, Дж. Хікс визначає капітал просто як сукупність товарів виробничого призначення [11]. Американські економісти (зокрема, Д. Хайман, П. Гейне, П. Самуельсон та ін.) визначають капітал як ресурс довготривалого використання, що створюється з метою виробництва більшої кількості товарів і послуг. При цьому в матеріальному плані капітал розглядається як машини, будівлі, споруди, передавальні пристрої, запаси сировини та людський капітал. Сучасні вчені

стверджують, що капітал є головним елементом процесу виробництва товарів і послуг, який може набувати різних форм [5;8;10].

Резюмуючи розуміння категорії «капітал» представниками розглянутих шкіл, можна відзначити, що всі вони розглядають одні й ті ж елементи натурально-речовинного складу виробничого капіталу. Отже, є підстави більш конкретно зупинитися на розгляді категорії «основний капітал», під якою будемо розуміти частину капіталу (постійного капіталу – у термінології К. Маркса), що авансується у засоби праці з метою одержання доходу від виробничої діяльності.

Основний капітал переноситься на кінцевий продукт (відтворюється у ньому) частинами протягом тривалого строку за допомогою механізму амортизації. До основного капіталу відноситься та частина капіталу, яка авансується для придбання засобів праці: основних засобів (машин, обладнання, споруд, будівель, транспортних засобів тощо), нематеріальних активів, довгострокових фінансових інвестицій, довгострокової дебіторської заборгованості, відстрочених податкових активів та інших необоротних активів.

Речовим складом основного капіталу є основні засоби (за виключенням об'єктів соціально-культурного призначення) і нематеріальні активи. При цьому часто «основні засоби» ототожнюються з «основними фондами», що на думку багатьох вчених є помилковим. Так, Н. Пашенко зазначає, що на об'єкти основних засобів, які фізично і морально не зношуються, поняття основних фондів не поширюється [12, с. 59]. Іншою відмінністю є те, що основні фонди є грошовим вираженням засобів праці. У той же час основні засоби – це сукупність матеріально-речових цінностей. Тому подальшого дослідження потребує взаємозв'язок між засобами виробництва і виробничими фондами. С. Покропивний подає таке пояснення: засоби виробництва за своїм матеріально-речовим складом становлять виробничі фонди підприємства, усю сукупність яких поділяють на основні та оборотні. Проте засоби виробництва як сукупність засобів і предметів праці, як зазначає цей автор, не можна ототожнювати з виробничими фондами, що зумовлено двома обставинами. По-

перше, елементи засобів виробництва стають виробничими фондами лише з моменту їхнього безпосереднього використання у виробничому процесі. По-друге, виробничі фонди на відміну від засобів виробництва є виключно вартісною економічною категорією. Це означає, що до виробничих фондів відносять не всі елементи засобів виробництва взагалі, а ті з них, які мають вартість [13]. Функціональне призначення виробничих фондів полягає в тому, що вони в результаті конкретної праці беруть участь у створенні споживчої вартості товару та в утворенні його вартості. Щодо визначення поняття «основні засоби», у науковців немає єдиної думки. У словнику сучасних економічних термінів подається таке визначення основних засобів: «основні засоби – це матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання їх у процесі виробництва або постачання товарів і послуг, надання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних функцій, очікуваний термін корисного використання (експлуатації) яких більше ніж один рік (або операційного циклу, якщо він довший за рік)» [14, с. 125].

Як об'єкт обліку та управління основні засоби мають своє чітке визначення у вітчизняній нормативній базі, що в свою чергу має виключно важливе значення в контексті формування фінансових результатів, а отже і інтегральних показників економічного стану суб'єктів господарювання. Так, основними нормативно-правовими актами, які врегульовують облік основних засобів на вітчизняних підприємствах є Податковий кодекс України та положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 7 «Основні засоби». При цьому, визначення основних засобів у бухгалтерському та податковому обліку відрізняється, оскільки Податковий кодекс України встановлює вартісний критерій основних засобів, який в бухгалтерському обліку підприємства мають право визначати самостійно. Основні засоби, введені в експлуатацію з 23 травня 2020 р. мають відповідати вартісному критерію 20000 грн. Так, відповідно до п. 4 П(С)БО 7, основні засоби – це матеріальні активи, які підприємство або установа утримує для їх використання у процесі виробництва або діяльності чи постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам і для

здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, проте очікуваний строк корисного використання (експлуатації) повинен бути більше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік) [15]. Відповідно до п. 14.1.138 Податкового кодексу України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI «основні засоби – матеріальні активи, у тому числі запаси корисних копалин наданих у користування ділянок надр (крім вартості землі, незавершених капітальних інвестицій, автомобільних доріг загального користування, бібліотечних і архівних фондів, матеріальних активів, вартість яких не перевищує 20000 гривень, невиробничих основних засобів і нематеріальних активів), що призначаються платником податку для використання у господарській діяльності платника податку, вартість яких перевищує 20000 гривень і поступово зменшується у зв'язку з фізичним або моральним зносом та очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких з дати введення в експлуатацію становить понад один рік (або операційний цикл, якщо він довший за рік) [16].

У Міжнародному стандарті фінансової звітності IAS 16 «Property, Plant and Equipment» («Майно, завод і обладнання») основні засоби визначаються як матеріальні активи, які використовуються у виробництві або для постачання товарів і послуг, здавання в оренду іншим особам чи для адміністративних цілей, очікуваний термін корисного використання яких більший, ніж один звітний період [17].

Визначення терміну «основні засоби» в наукових і методичних працях вітчизняних та іноземних вчених наведені в таблиці 1.1.

Аналізуючи дані таблиці 1.1, можна зробити висновок, що основні засоби є основою виробництва із притаманними їм фізичними властивостями, а саме незмінною матеріальною (споживчою) формою. З точки зору активів підприємства, основні засоби повинні приносити у результаті свого використання економічну вигоду [35, с. 111]. Основні засоби є об'єктом капітальних вкладень, що характеризує взаємозв'язок процесу інвестування та відтворення капіталу.

**Підходи до трактування категорії «основні засоби» провідними
вченими та науковцями**

Автор(и)	Трактування
А. Янчев	Основні засоби – це частина основного виробничого капіталу у формі засобів праці, яка поступово протягом багатьох виробничих циклів переносить свою вартість на вироблений продукт
Н. Довгалюк	Основні засоби це матеріальні активи будь-якої форми власності, багаторазово задіяні у виробничих циклах, зберігають свою природну форму, передаючи свою вартість продуктам частинами, строк корисного використання яких перевищує один рік (або операційний цикл), призначених для експлуатації підприємством, для оренди іншим фізичним або юридичним особам, які як сукупність дозволяє отримати економічні вигоди для компанії
І. Бланк	Основні засоби (активи) – сукупність матеріальних цінностей у вигляді засобів праці, які неодноразово беруть участь у процесі виробничої та комерційної діяльності та передають свою вартість на продукцію частинами
Ю. Бабаєв	Основні засоби – це частина майна, що використовується як засіб праці для виробництва продукції, виконання робіт (надання послуг) або управління організацією протягом періоду, що перевищує 12 місяців, або звичайний робочий цикл, якщо він перевищує 12 місяців
Ф. Бутинець, А. Герасимович, Н. Малюга	Основні засоби – матеріальні активи, якими компанія володіє з метою використання їх у процесі виробництва або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для адміністративних та соціально-культурних функцій, очікуваний термін корисного використання (експлуатації) яких становить більше одного року (або експлуатаційного циклу, якщо він перевищує один рік)
В. Сухарський	Основні засоби (основні фонди) – це засоби праці виробничого і невиробничого призначення (будівлі, споруди, машини, передавальні пристрої, інвентар і т.п.), що беруть участь у процесі виробництва в продовж багатьох циклів, зберігаючи при цьому свою натуральну форму, і поступово переносять свою вартість на вироблену продукцію
Л. Городянська	Основні засоби слід розглядати як комплексне поняття, яке визначає продуктивність праці, технологічний стан, виробничі потужності підприємств, що забезпечує виробничу діяльність та успішне функціонування, є основою матеріально-технічної бази та використовуються для відображення у фінансовій звітності та бухгалтерському обліку
М. Дем'яненко	Основні засоби – це термін бухгалтерського обліку, синонім економічного поняття «Необоротні матеріальні активи»; матеріальні цінності (виробнича властивість), що споживаються у процесі виробництва, тобто фізичний капітал
С. Гречко	Основні засоби є необоротним активом, який використовується в господарській діяльності підприємств
О. Коваленко, І. Громова	Основні засоби використовуються в процесі виробництва тривалий період, є частиною засобів виробництва та в процесі зносу переносять свою вартість на виготовлену продукцію

Продовження таблиці 1.1

М. Куттер	Основні засоби – непоточні активи, якими компанія володіє порівняно довго з метою продовження та розвитку своєї діяльності, а не для перепродажу
Н. Верхоглядова, В. Шило, С. Ільїна	Під основними засобами розуміються засоби праці, які можуть перебувати в експлуатації визначений період, переносять свою вартість на виготовлений продукт та зберігають фізичну форму
І. Бойчик	Основні засоби – це засоби праці, які використовуються підприємством в процесі виробництва і постачання продукції, для здійснення соціально-культурних та адміністративних функцій протягом тривалого часу і переносять свою вартість на вартість готової продукції поступово, шляхом амортизаційних відрахувань
Ю. Цал-Цалко	Основні засоби як засоби праці (активи), які багаторазово беруть участь у виробничому процесі, зберігаючи при цьому первину матеріально-речову форму, і поступово зношуючись, переносять свою вартість на заново створений товар
Г. Кірейцев, Н. Виговська, О. Петрук	Основні засоби – це частина майна підприємства, що переносить свою вартість на новостворений продукт частинами за декілька виробничих циклів
І. Скворцов	Основні засоби – це уречевлена форма грошової вартості засобів праці, коли гроші вживаються як “грошова одиниця вимірювання” для визначення спожитої вартості товару – кількості праці, яка витрачена на їх виготовлення
Л. Сук, П. Сук	Основні засоби – це сукупність матеріально-речових цінностей, що діють у натуральній формі протягом тривалого часу як у сфері матеріального виробництва, так і у невиробничій сфері
С. Мочерний	Основні засоби розглядаються як засоби праці, що експлуатуються довше, ніж один рік, і мають вартість понад встановлений ліміт, повністю і багаторазово беруть участь у процесі виробництва, переносять свою вартість на готову продукцію частинами, у міру зношення

Джерело: складено автором на основі [18–34].

Для чіткого обліку та оцінки ефективності використання основні засоби необхідно правильно класифікувати. Найбільш поширеним і використовуваним є поділ основних засобів за функціональним призначенням [30]. Розрізняють:

- будівлі – це корпуси цехів, житлових будинків, адміністративно-господарських приміщень, закладів громадського харчування, торгівлі та ін.;
- споруди – інженерно-технічні побудови: мости, тунелі, очисні споруди, нафтові і газові свердловини, водонапірні башти, штольні, підземні і наземні переходи, насосні станції тощо;
- передавальні пристрої – засоби передачі усіх видів енергії (електричної, механічної, теплової) від машин-двигунів до робочих машин: лінії зв’язку, електромереж, паро-, газо-, водо-, нафтопроводи та ін.;

– машини і обладнання поділяються на силові машини і обладнання (котли, двигуни); робочі машини і обладнання (верстати, преси, агрегати); вимірювальні та регулюючі прилади та пристрої, лабораторне обладнання; обчислювальна техніка;

– транспортні засоби – це засоби внутріцехового, міжцехового і міжзаводського транспорту: автомобілі, тягачі, автотранспортувачі, електрокари, тепловози, вагони та ін.;

– інструмент – ручні та механізовані інструменти усіх видів, вимірювальні та ріжучі інструменти, пристосування (лещата, кондуктори, патрони і т. д.);

– виробничий інвентар – інвентарна тара, загорожі машин, контейнери, стелажі, робочі столи;

– господарський інвентар – предмети канцелярського і господарського призначення: канцтовари, меблі, протипожежні засоби, засоби забезпечення санітарного стану та ін.

Крім наведеної класифікації основних засобів, важливе значення має їх співвідношення за окремими видами, тобто їх структура.

Класифікація груп основних засобів та інших необоротних активів, відповідно до Податкового кодексу України, міститься у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Класифікація основних засобів відповідно до Податкового кодексу України

Групи	Мінімально припустимі строки корисного використання, років	Річна норма амортизації при прямолінійному методі амортизації, %
група 1 – земельні ділянки	–	–
група 2 – капітальні витрати на поліпшення земель, не зв'язані з будівництвом	15	6,67
група 3 – будинки, спорудження,	20	5
передатні пристрої	15	6,67
група 4 – машини й устаткування	10	10
з них:	5	20

Продовження таблиці 2.1

електронно-обчислювальні машини, інші машини для автоматичної обробки інформації, пов'язані з ними засоби зчитування або печатки інформації, пов'язані з ними комп'ютерні програми, інші інформаційні системи, вартість яких перевищує 2500 гривень	2	50
група 5 – транспортні засоби	5	20
група 6 – інструменти, прилади, інвентар (меблі)	4	25
група 7 – тварини	6	16,67
група 8 – багаторічні насадження	10	10
група 9 – інші основні засоби	12	8,33
група 10 – бібліотечні фонди	–	–
група 11 – малоцінні необоротні матеріальні активи	–	–
група 12 – тимчасові (нетитульні) спорудження	5	20
група 13 – природні ресурси	–	–
група 14 – інвентарна тара	6	16,67
група 15 – предмети прокату	5	20
група 16 – довгострокові біологічні активи	7	14,29

Джерело: [16].

З наведеної класифікації груп основних засобів, яка представлена у вигляді 16 груп основних засобів, залежно від конкретної групи до якої належить основний засіб, мінімально допустимі періоди амортизації становлять від двох до двадцяти років. Найбільший мінімально допустимий термін експлуатації належить будівлям – 20 років, спорудам – 15 років, іншим основним засобам – 12 років, багаторічним насадженням – 10 років, передавальним пристроям – 10 років. Податковий кодекс України враховує швидке старіння електронного обладнання, тому для електронно-обчислювальних машин, інших машин для автоматичного оброблення інформації, пов'язаних з ними, засобів зчитування або друку інформації, комп'ютерних програм (крім програм, витрати на придбання яких визнаються роялті, та/або програм, які визнаються нематеріальним активом), інших інформаційних систем, комутаторів, маршрутизаторів, модулів, модемів, джерел безперебійного живлення і засобів їх підключення до телекомунікаційних мереж, телефонів (в тому числі стільниковим), мікрофонів та рацій, вартість яких перевищує 20000 грн визначено 2 роки.

На рисунку 1.1 показано класифікацію основних засобів залежно від використання, типу власності, вагомості, належності до виду економічної діяльності та участі у процесі виробництва.

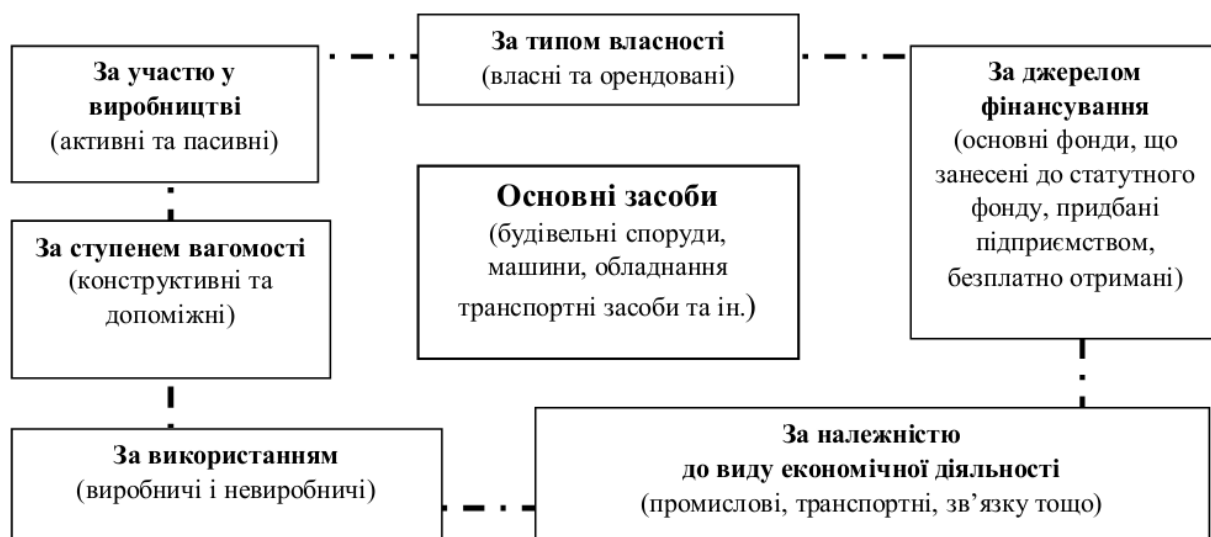

Рис. 1.1. Класифікація основних засобів підприємств
Джерело: побудовано автором на основі [36;37].

Наведена класифікація підкреслює використання основних засобів у поділі їх на конструктивні та допоміжні. Конструктивними доцільно вважати ті основні засоби, що несуть найбільш функціональне навантаження у процесі створення продукту (будівлі, обладнання, верстати, транспортні засоби). Допоміжними основними засобами є ті, що несуть найменше навантаження у процесі виробництва (наприклад, ремонтно-механічне обладнання та інструменти для обслуговування діяльності основних верстатів).

П. Гарасим, Г. Журавель та П. Хомин пропонують виділяти класифікацію основних засобів за ознаками належності (власні, орендовані), використанням (діючі, недіючі) та функціональним призначенням (виробничі та невиробничі) [37, с. 101].

Основні засоби відповідно до їх ролі у виробничому процесі можна поділити на активні та пасивні. Такий поділ основних засобів визначає їх видову (технологічну) структуру. До активної частини належать основні засоби, які беруть безпосередню участь в процесі виробництва, визначають рівень технічної оснащеності праці, прямо впливають на величину виробничої

потужності та обсяг випуску продукції підприємства (робочі машини і обладнання, прилади та інструменти, обчислювальна техніка). До пасивної частини належать основні засоби, які опосередковано впливають на величину виробничої потужності та обсяг продукції, забезпечують нормальні умови для здійснення процесу виробництва (будівлі, споруди, інвентар та ін.). Прогресивною тенденцією у зміні технологічної структури основних засобів є зростання частки їх активної частини. На видову структуру основних засобів підприємства впливають ряд чинників. І. Бойчик виділяє шість основних чинників, що наведено нижче [29, с. 92].

- виробничі і матеріально-технічні особливості галузі;
- форми суспільної організації виробництва;
- форми відтворення основних засобів;
- технічний рівень виробництва;
- рівень організації будівельних робіт;
- географія розміщення виробництва.

Окрім технологічної виділяють галузеву і вікову структуру основних засобів. Перша з них характеризується співвідношенням питомої ваги основних засобів різних галузей до загальної вартості основних засобів підприємства; друга – це співвідношення основних засобів різних вікових груп у їх загальній вартості [29, с. 102].

Для визначення ступеня використання основних засобів підприємства або галузі в цілому, вивчення їх структури в порівнянні з іншими галузями, для нарахування амортизаційних відрахувань та деяких інших потреб основні засоби оцінюють у грошовій (вартісній) формі.

Основні засоби підприємства оцінюються [15;30]:

- залежно від моменту проведення оцінки (за первісною (початковою) та відновною вартістю);
- залежно від стану основних засобів (за повною та залишковою вартістю).

Первісна вартість – це вартість об’єкта основних засобів в момент його створення або придбання. Вона визначається сукупністю витрат, пов’язаних із зведенням (спорудженням) або придбанням різноманітних елементів основних засобів (включаючи витрати на їх доставку і встановлення). Первісна вартість може бути змінена в результаті модернізації та реконструкції об’єкта, що здійснюються в порядку реалізації капітальних вкладень, часткового списання, а також переоцінки та індексації [15].

Відновна (відновлена) вартість об’єкта основних засобів – це вартість його відтворення за сучасних умов виробництва. Вона враховує ті самі витрати, що й первісна, але за сучасними цінами. В цілому відновна вартість основних засобів має бути нижчою від первісної, оскільки технічний прогрес і зростання продуктивності праці в машинобудуванні та будівництві приводять до зниження вартості машин, приладів, будівель, споруд та інвентаря [15].

Залишкова вартість основних засобів характеризує реальну їхню вартість ще не перенесену на вартість виготовленої продукції (роботи або послуги). Вона є розрахунковою величиною і визначається як різниця між повною первісною (відновною) вартістю та накопиченою на момент обчислення сумою спрацювання об’єкта основних засобів. Залишкова вартість об’єкта на момент їхнього вибуття (спричиненого спрацюванням) має назву ліквідаційної вартості. Вона розраховується як сума надходжень від реалізації об’єкта, який вибув, з урахуванням витрат щодо його демонтажу та реалізації. У практиці господарювання її використовують для розрахунків норм амортизаційних відрахувань та визначення наслідків ліквідації спрацьованих основних засобів [24, с. 65].

Повна (первісна й відновна) вартість основних засобів – це вартість у новому, не зношеному стані. Саме за цією вартістю основні засоби відображаються у валюті балансу підприємства протягом усього періоду функціонування.

1.2. Актуальні аспекти відтворення основних засобів підприємств

Основні засоби повністю втрачають свою вартість, коли стають непридатними для функціонування як засоби праці. Ця поступова втрата основними засобами своєї вартості одночасно з втратою споживчої вартості називається зносом. Слід зазначити, що поняття зносу не обмежується втратою вартості. Воно одночасно передбачає перенесення втраченої вартості на кінцевий продукт. Тому під зносом основних засобів слід розуміти поступову втрату ними своєї вартості з відповідним перенесенням її на продукт [18, с. 122].

Знос основних засобів відбувається як в процесі праці, коли основні засоби знаходяться під безпосереднім впливом людини, беруть активну участь у перетворенні предмету праці, так і в сфері виробництва поза впливом людської праці: виробництво часто вимагає фізико-хімічних і біологічних процесів, в яких людина безпосередньо не бере участі. В обох цих випадках засоби праці виходять з ладу в результаті механічного, теплового зносу, або так званої втоми металу. В подальшому, під час бездіяльності підприємства основні засоби зношуються під впливом сил природи – відбувається корозія металу, гниття деревини тощо і, нарешті, від стихійного лиха [40, с. 48]. Тому підприємствам доцільно використовувати усі наявні основні засоби у виробничому процесі, оскільки це дасть змогу відшкодувати їх вартість шляхом амортизації. Натомість якщо основні засоби не використовуються – то їх старіння відбувається без відшкодування вартості, вимагає площ для зберігання.

У всіх цих випадках відбувається втрата споживчої вартості, а разом з нею і вартості. Іншими словами, тут відбувається матеріальний, або фізичний знос основних засобів, який виникає в процесі їх експлуатації, або під впливом на них природних, кліматичних факторів [40, с. 49].

Види зносу основних засобів наведено на рисунку 1.2.

Фактори, які викликають матеріальний знос основних засобів поділяються на дві специфічні групи: знос під час роботи та знос під час простою [40, с. 50].

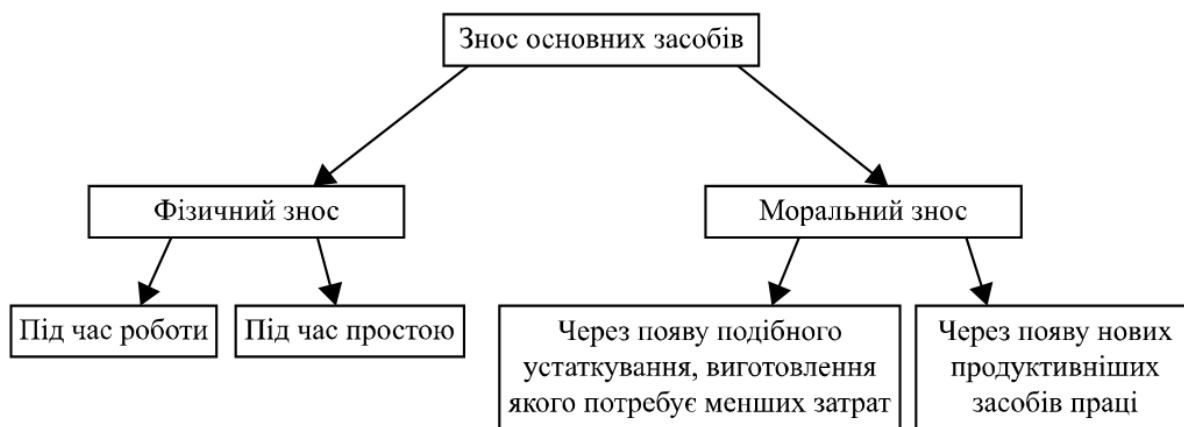

Рис. 1.2. Класифікація видів зносу основних засобів
Джерело: [40].

Матеріальний знос першого роду називають виробничим, знос другого роду – природнім, коли основні засоби піддаються природнім впливам, дії сил природи. [40, с. 50].

Фізичний знос може бути усувним та неусувним. Якщо основний засіб зазнав неусувного фізичного зносу, то його необхідно замінити на новий. Якщо ж фізичний знос усувний – то він усувається шляхом ремонтів, які можуть бути поточними та капітальними. Окрім того, капітальний ремонт може поєднуватися із модернізацією з метою покращення характеристик.

Крім матеріального або фізичного зносу, основні засоби піддаються так званому моральному зносу [39, с. 155]. Моральний знос полягає в тому, що засоби праці знецінюються, втрачають свою вартість до закінчення терміну своєї фізичної служби з причин, що не пов'язані з втратою споживчої вартості.

Як моральний, так і матеріальний знос може бути повним і частковим. Повний знос настає тоді, коли діюче устаткування не може більше використовуватися у виробництві за своїм прямим призначенням і вимагає заміни на нове устаткування. Частковий знос усувається шляхом капітального ремонту або модернізації діючих засобів праці [29, с. 115]. Повний знос усувається шляхом заміни основного засобу на новий.

Відмінність між матеріальним і моральним зносом лише в причинах, які спричиняють втрату вартості засобів праці. Матеріальний і моральний знос можуть сумуватися, так як обидва мають вартісний вимір.

Грошовим виразом зносу є амортизація. Термін «амортизація» у перекладі з латинської «amortisatio» – погашення. Тобто амортизація – це процес перенесення авансованої раніше вартості всіх видів основних засобів на вартість продукції (товарів, послуг) з метою повного відшкодування вартості цих засобів за період їх функціонування [35, с. 100].

Концептуальним підґрунтям нарахування амортизації основних засобів є те, що процес їх функціонування, пов'язаний зі збереженням протягом тривалого часу (більше року) натуральної форми цих засобів з одночасною зміною вартості, потребує визначення величини зносу. Ця величина показує розмір зменшення первісної вартості основних засобів у процесі їх експлуатації. Терміном корисної експлуатації основних засобів є період, протягом якого підприємство передбачає використовувати відповідний об'єкт або кількість одиниць продукції (послуг), яку підприємство очікує отримати від його використання. Для відшкодування вартості зношеної частини основних засобів кожний власник справляє амортизаційні відрахування. При встановленні норми амортизації, яка залежить від терміну корисного використання активу, його вартості та методу амортизації, слід виходити з економічно доцільних середніх термінів функціонування основних засобів, необхідності забезпечення повного відшкодування їх вартості, враховувати чинники їх техніко-економічного старіння тощо.

Під час використання основних засобів відбувається їх поступовий знос. Тому за інших однакових умов знос тим більший, чим інтенсивніше та довше експлуатуються основні засоби. Через це до складу витрат потрібно долучати суми, що відшкодовують значну частину вартості використовуваних основних засобів згідно зі ступенем їх зносу за звітний період. Зношена частина основних засобів щомісяця відноситься до витрат діяльності у вигляді сум нарахованої амортизації.

Основним нормативним документом, що регулює процес амортизації основних засобів, є П(С)БО 7 «Основні засоби» [15]. Національні стандарти бухгалтерського обліку розроблені з урахуванням міжнародних особливостей

ведення бізнесу в Україні, тому П(С)БО щодо обліку основних засобів має низку спільних моментів з Міжнародними стандартами бухгалтерського обліку та ряд національних відмінностей. Визначення терміну «амортизація» відповідно до національних та міжнародних стандартів однакове і його суть полягає в систематичному розподілі вартості основних засобів, що підлягають амортизації протягом терміну її корисного використання.

З позицій Податкового кодексу України [16] амортизація – це звільнення від оподаткування частини прибутку у розмірі нарахованої амортизації. Таким чином, компанія «економить» на податку на прибуток, оскільки зі збільшенням амортизації зменшується прибуток компанії. Такі заощадження також називають «податковим щитом підприємств». Таким чином, на законодавчому рівні амортизація вважається інструментом розрахунку компенсації втраченої частини вартості основних засобів. Це говорить про те, що поняття «амортизація» має економічний аспект.

Процес амортизації також можна розглядати з іншого боку – фінансового. З цієї точки зору амортизація – це інструмент, ефективне використання якого може дозволити повернути фінансові потоки, щоб амортизаційні відрахування були спрямовані на інвестиції в основний капітал, впровадження нових технологій та сучасних моделей виробничого обладнання. Фактично це частина доходу, зарезервована для інвестиційних цілей з метою відновлення активу в майбутньому. В цьому випадку амортизацію можна вважати інвестиційним ресурсом.

Складність розрахунку суми амортизації полягає у неможливості точно визначити суму періодичних втрат основних засобів частини їх вартості залежно від їх віку та ступеня амортизації. Тому не можна говорити про повну об'єктивність періодичного перенесення частки витрат на придбання основних засобів на готову продукцію, і, відповідно, повернення цих витрат як частини виручки від реалізації.

Відповідно П(С)БО №7 «Основні засоби» та Податкового Кодексу України амортизація основних засобів нараховується із застосуванням таких

методів [15;16]:

– прямолінійного, за яким річна сума амортизації визначається діленням вартості, яка амортизується, на строк корисного використання об'єкта основних засобів;

– зменшення залишкової вартості, за яким річна сума амортизації визначається як добуток залишкової вартості об'єкта на початок звітного року або первісної вартості на дату початку нарахування амортизації та річної норми амортизації. Річна норма амортизації (у відсотках) обчислюється як різниця між одиницею та результатом кореня ступеня кількості років корисного використання об'єкта з результату від ділення ліквідаційної вартості об'єкта на його первісну вартість;

– прискореного зменшення залишкової вартості, за яким річна сума амортизації визначається як добуток залишкової вартості об'єкта на початок звітного року або первісної вартості на дату початку нарахування амортизації та річної норми амортизації, яка обчислюється, виходячи із строку корисного використання об'єкта, і подвоюється;

– кумулятивного, за яким річна сума амортизації визначається як добуток вартості, яка амортизується, та кумулятивного коефіцієнта. Кумулятивний коефіцієнт розраховується діленням кількості років, що залишаються до кінця строку корисного використання об'єкта основних засобів, на суму числа років його корисного використання;

– виробничого, за яким місячна сума амортизації визначається як добуток фактичного місячного обсягу продукції (робіт, послуг) та виробничої ставки амортизації. Виробнича ставка амортизації обчислюється діленням вартості, яка амортизується, на загальний обсяг продукції (робіт, послуг), який підприємство очікує виробити (виконати) з використанням об'єкта основних засобів.

Забезпечення певних темпів розвитку і підвищення ефективності виробництва можливе за умови інтенсифікації відтворення та кращого використання діючих основних засобів підприємств. Ці процеси, з одного боку,

сприяють постійному підтримуванню належного технічного рівня кожного підприємства, а з іншого – дають змогу збільшувати обсяг виробництва продукції без додаткових інвестиційних ресурсів, знижувати собівартість виробів за рахунок скорочення питомої амортизації й витрат на обслуговування виробництва та його управління, підвищувати фондовіддачу і прибутковість [5, с. 211]. Загалом прийнято розрізняти просте та розширене відтворення. Просте відтворення основних засобів здійснюється в тому самому обсязі, коли відбувається заміна окремих зношених частин основних засобів або заміна старого устаткування на аналогічне, тобто тоді, коли постійно відновлюється попередня виробнича потужність. Розширене відтворення передбачає кількісне та якісне збільшення діючих основних засобів або придбання нових основних засобів, які забезпечують вищий рівень продуктивності устаткування. Просте відтворення завжди є складовою розширеного відтворення. Здійснення розширеного відтворення в промисловості передбачає систематичне використання певної частини доходу на збільшення обсягів виробництва. При цьому не тільки відшкодовуються матеріальні блага, але і створюються нові засоби виробництва, предмети споживання, що є матеріальною основою розширеного відтворення. Відтворення фондів – це безперервне їх відновлення, яке забезпечує постійне повторення процесу виробництва. У ході відтворення фондів відновлюються і розвиваються їхні складові елементи як за натуральною формою, так і за вартістю, змінюється структура фондів і одночасно відбувається відновлення та розвиток їх як економічного відношення [39, с. 211]. Процес відтворення основних засобів потребує формування стратегії оновлення основних засобів. Формування стратегії відтворення основних засобів на промислових підприємствах можна подати у вигляді певної послідовності етапів (рис. 1.3).

Перший етап є початковим етапом формування стратегії та передбачає визначення виробничої потреби в оновленні основних засобів. Він полягає в проведенні аналізу стану і структури наявних виробничих засобів, результати якого дають можливість виявлення системи пріоритетів в оновленні конкретних видів і номенклатурних одиниць активної частини основних засобів.

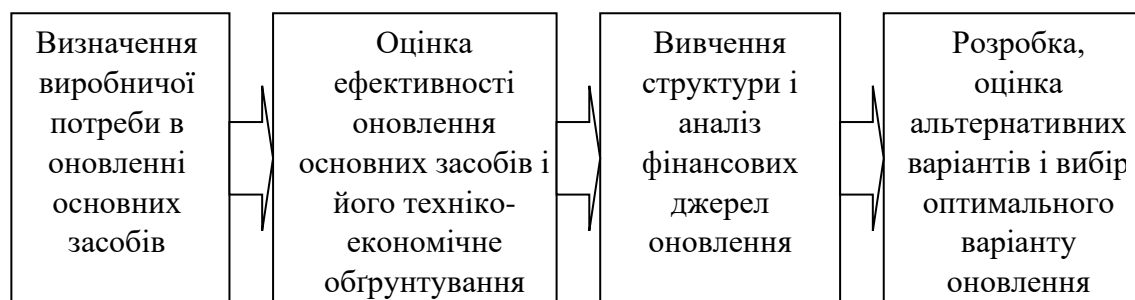

Рис. 1.3. Основні етапи формування стратегії оновлення основних засобів
Джерело: [39].

На другому етапі необхідно здійснити оцінку ефективності оновлення основних засобів з допомогою системи показників та її техніко-економічне обґрунтування, де ефективність розглядається як потенційно корисна віддача від заходів, спрямованих на оновлення основних засобів.

Третій етап передбачає аналіз структури фінансових ресурсів на оновлення основних засобів. Формування та оцінка фінансових ресурсів, пов'язаних з оновленням основних виробничих фондів є важливим складовим елементом етапів стратегії оновлення. Розробка такої стратегії покликана забезпечити фінансування заходів, спрямованих на оновлення основних засобів у передбаченому обсязі.

На четвертому, останньому етапі, з урахуванням вартості залучення та інших істотних умов щодо різних джерел фінансування оновлення основних засобів формалізується системна та комплексна програма. Ця програма може включати власні джерела фінансування (чистий прибуток, кошти амортизаційного фонду, емісійний дохід), а також елементи позикового капіталу (довгострокові та поточні кредити банків, лізинг, довгострокове залучення інвестицій у вигляді похідних цінних паперів). При цьому фінансові інструменти, які є елементами короткострокового позикового капіталу як з точки зору функціональної спрямованості, так і з точки зору вартості залучення, є найменш привабливими.

В умовах сьогодення на підприємствах харчової промисловості постає потреба в раціоналізації управління основними засобами, що пояснюється постійною зміною умов функціонування, впливом різних факторів на процес

виробництва продукції, загостренням конкурентної боротьби та прагненням самих підприємств виготовляти якісну продукцію, що відповідає сучасним вимогам ринку.

Так, на думку Є. Олійник, основною метою управління основними засобами є покращення використання всіх видів ресурсів, досягнення стратегічних завдань підприємства та поняття розглянуто з позицій системного підходу. Відповідно до теорії капіталу в основі управління основними засобами закладено тлумачення сутності поняття основні засоби, які розглядаються як один з видів капіталу та його накопичення сприяє розширенню виробництва, отриманню доходу підприємством, зростанню заробітної плати, оновленню основних засобів. Згідно з теорією інвестицій розглядається сутність основних засобів та стверджується, що інвестиції в основні засоби забезпечують внутрішні потреби підприємства, сприяють активізації інвестиційної діяльності, забезпечують формування, збільшення обсягу основних засобів, впливають на трудові та матеріальні ресурси, залежать від впливу чинників ринкового середовища, мають нестабільний характер та інвестування повинне відбуватися відповідно до стратегії розвитку підприємства. Щодо теорії організації, то основні засоби є стратегічним ресурсом будь-якого підприємства, що забезпечує зростання конкурентних переваг, його саморозвиток на основі врахування впливу матеріальних та нематеріальних активів, визначає можливості підприємства до виробництва продукції [40, с. 48].

Відповідно до твердження В. Россохи, управління основними засобами направлено на аналіз складу основних засобів, досягнутих фінансових результатів за умови їх раціонального використання, порівняння отриманих результатів, що дозволяє визначити за яких умов, особливостей застосування основних засобів підприємство працювало ефективно, рентабельно та сформувані напрями оптимізації виробничих фондів, покращення ефективності використання [41, с. 17].

О. Тиха дотримується думки, що управління основними засобами повинно бути спрямоване на забезпечення належного рівня фінансування їх оновлення, використання власного та довгострокового позикового капіталу, фінансового кредиту, лізингу та при виборі джерел фінансування основних засобів слід враховувати достатність власних фінансових ресурсів, можливості до залучення кредитних ресурсів, фінансові можливості, прибутковість діяльності [42, с. 8].

Ю. Неміш вважає, що управління основними засобами повинно бути спрямовано на зменшення витрат на процес формування, оновлення, вибуття, використання основних засобів та дозволяє планувати їх кількість, аналізувати ефективність використання, роботу підприємств, проводити моніторинг стану основних засобів [43, с. 63].

На думку О. Радева, управління основними засобами підприємств має бути направлене на створення умов для зростання прибутку, раціональне використання основних засобів та прогнозування їх величини, аналіз факторів впливу на процес відтворення основних засобів, прийняття оперативних рішень, формування стратегії управління, оцінку ефективності амортизаційної політики, що дасть змогу досягти стратегічних цілей [44, с. 42].

Узагальнюючи думки вчених, можна відзначити, що управління основними засобами підприємств слід розглядати як систему взаємопов'язаних елементів, що направлена на організацію процесів формування, оновлення, використання основних засобів, планування, регулювання, моніторинг, контроль, прогнозування, оптимізацію та реорганізацію їх використання, продовження терміну корисної служби, прийняття дієвих управлінських рішень шляхом використання методів управління, що має за мету зростання конкурентоспроможності, отримання економічного ефекту, забезпечення довгострокового стабільного функціонування, досягнення намічених темпів зростання за умови врахування змін внутрішнього та зовнішнього середовища, загроз, ризиків, внутрішніх можливостей та наявного потенціалу підприємств, достатності інформаційного забезпечення.

Як результат управлінської діяльності має бути забезпечене підвищення ефективності використання та відтворення основних засобів підприємства.

Практична реалізація управлінської діяльності реалізується через амортизаційну політику підприємства.

Амортизаційну політику підприємства можна розглядати як складову частину загальної політики управління операційним основним капіталом, як частину загальної політики формування власних інвестиційних ресурсів та як складову частину загальної політики управління операційними оборотними активами [18, с. 322].

Зокрема, амортизаційна політика як частина загальної політики управління операційними оборотними активами полягає в індивідуалізації рівня інтенсивності їхнього відновлення у відповідності зі специфікою їхньої експлуатації [45, с. 201].

Амортизаційна політика як складова частина загальної політики формування власних інвестиційних ресурсів полягає в керуванні амортизаційними відрахуваннями від використовуваних власних основних засобів і нематеріальних активів з метою їхнього реінвестування у виробничу діяльність [18, с. 323].

Таким чином, щораз зміст амортизаційної політики в цих варіантах розкривається або через інтенсивність відновлення основних засобів, або через керування амортизаційними відрахуваннями.

Відштовхуючись від змісту амортизаційної політики як комплексного поняття, вона передусім має вирішувати завдання відновлення основних засобів та необоротних активів в цілому залежно від інтенсивності їхнього використання, формування необхідних амортизаційних ресурсів, а також їхнього використання відповідно до функціонального призначення.

Завдання амортизаційної політики підприємства представлені у джерелах [18;43;44;46]. Наведемо основоположні з цих завдань.

Оцінка й переоцінка майна, що амортизується. Згідно Положенню (стандарту) бухгалтерського обліку №7 «Основні засоби» основні засоби

приймаються до бухгалтерського обліку по первісній вартості, що відповідає основним вимогам закордонних стандартів. Порядок формування первісної вартості об'єктів основних засобів відповідно до українських нормативних актів залежить від способу їхнього надходження на підприємство. Тому підприємство, здобуваючи ті або інші об'єкти основних засобів, повинне враховувати особливості формування їхньої вартості виходячи з умов їхнього одержання. Облік основних засобів по первісній вартості, що може досить значно відрізнятися від відновленої (особливо в умовах високих темпів інфляції), призводить до того, що суми нарахованих амортизаційних відрахувань не покривають витрат на відтворення основних засобів. В цих умовах виникає необхідність їхньої переоцінки.

Визначення строків корисного використання основних засобів і інших об'єктів активів. Раніше в українській економіці терміни корисного використання об'єктів основних фондів були досить значними, вони приблизно в 3-4 рази перевищували закордонні стандарти. Наприклад, строк корисного використання будинків висотних становив 250 років; будинків багатоповерхових – 100 років; мостів залізобетонних – 100 років; автомобілів середнього класу – 9 років. Нова амортизаційна політика, зорієнтована на міжнародні норми експлуатації, дозволяє в кілька разів скоротити строк корисного використання об'єктів і застосувати міжнародну практику розрахунку амортизації.

Вибір і обґрунтування методів нарахування амортизації. Закордонна практика припускає використання досить великої кількості різноманітних методів нарахування амортизаційних відрахувань. Причому відомі десятки специфічних методів як прогресивної (прискореної), так і дегресивної амортизації. Серед відомих у промислово розвинених країнах методів нарахування амортизації можна виділити такі, як: лінійна амортизація з первісної вартості; лінійна амортизація з ринкової вартості; амортизація відповідно до рівня використання об'єкта; амортизація після відрахування певної базової величини; амортизація після відрахування залишкової вартості;

надзвичайна амортизація; метод амортизації, заснований на використанні складних відсотків; метод функціональної амортизації; метод пропорційної рентабельності. Такий широкий перелік методів нарахування амортизації дозволяє врахувати не тільки національні особливості окремих країн, але й індивідуальні умови функціонування підприємства. Українське законодавство істотно обмежує спектр використовуваних методів амортизації.

Забезпечення цільового використання амортизаційних відрахувань.

Амортизаційні відрахування включаються до складу витрат на виробництво й реалізації продукції, після її реалізації надходять на розрахунковий рахунок підприємства в складі виторгу. Відповідно до Плану рахунків бухгалтерського обліку амортизаційні відрахування перебувають у загальному грошовому обігу й не відокремлюються як самостійний фонд коштів. У результаті вони можуть бути використані підприємством не тільки відповідно до функціонального призначення, але й на інші цілі, наприклад, на фінансування оборотних коштів. Але якщо у фінансово стійких підприємств амортизаційні відрахування можуть лише на короткостроковий період використовуватися не по цільовому призначенню, то у випадку кризової ситуації вони стають постійним джерелом фінансування браку власних оборотних коштів. В результаті підприємство не може забезпечити навіть простого відтворення основних засобів і іншого майна, що амортизується. Як правило, причиною нецільового використання амортизаційних відрахувань, поряд з браком фінансових ресурсів, є те, що це власне джерело й, як вважається дуже часто, воно є безкоштовним. У зв'язку із цим при виникненні відповідної потреби у фінансових ресурсах цьому джерелу віддають перевагу в першу чергу. Насправді ситуація виглядає трохи інакше. Відносно ціни власних коштів підприємства існують різні точки зору. Зокрема, одна з них полягає в тому, що власні кошти є безкоштовним джерелом. Прихильники іншої точки зору дотримуються думки, що хоча використання власних коштів і не припускає ніяких явних виплат (таких, як відсоток або дивіденд), вони все-таки мають свою ціну. У теорії друга точка зору є найпоширенішою, на практиці ж рідко прибігають до визначення вартості

власних коштів.

Запобігання надмірного фізичного й морального зношування майна, що амортизується. Основними напрямками запобігання надмірного морального й фізичного зношування основних засобів на підприємстві можуть бути:

- впровадження принципово нової техніки й технологій;
- випередження темпів введення основних засобів над темпами їхнього вибуття;
- удосконалювання ремонтно-експлуатаційного обслуговування основних засобів;
- диференціація строків корисного використання об'єктів основних засобів залежно від ступеня їхньої схильності моральному зношуванню.

Визначення необхідного обсягу відновлення основних засобів. Кожне підприємство здійснює певну відтворювальну політику, спрямовану на забезпечення виробництва основними засобами в необхідній кількості й відповідній якості. Кількісна характеристика відтворення основних засобів відображається в балансі основних засобів по повній первісній вартості. В умовах простого відтворення вартість основних засобів, що вводять, включає вартість засобів, що направляють на заміну виведених з експлуатації через як фізичний, так і моральний знос. Тим самим забезпечується доведення їхньої вартості до первісної. Таким чином, у цих умовах вартість основних засобів, що вводять, відповідає сумі нарахованих амортизаційних відрахувань за відповідний період. Відповідно, сума ліквідованих основних засобів включає вартість об'єктів, що вибувають через фізичне й моральне зношування.

Вибір найбільш ефективних форм відтворення основних засобів. Важливим моментом у розробці амортизаційної політики підприємства є вибір форми, у якій буде здійснюватися відтворення основних засобів, оскільки ефективність реалізації тих або інших проектів, а також необхідні фінансові ресурси для їхнього здійснення відрізняються досить істотно. Найбільш ефективними формами відтворення основних виробничих засобів є технічне переозброєння, реконструкція й модернізація виробництва. Це пов'язано з тим,

що капітальних вкладень на їхню реалізацію в порівнянні з новим будівництвом потрібно, як правило, істотно менше, менше й тривалість циклу капітального будівництва.

1.3. Методика оцінки ефективності використання та відтворення основних засобів підприємств

Оцінка ефективності використання та відтворення основних засобів підприємства передбачає проведення комплексу аналітичних процедур. Так, на першому етапі необхідно визначити мету, завдання, послідовність процедур та методичний інструментарій проведення зазначеної оцінки. Основні задачі аналізу основних засобів – визначення забезпеченості підприємства і його структурних підрозділів основними засобами, оцінка рівня їх використання за узагальнюючими і приватними показниками, встановлення причин їх зміни, вивчення ступеня використовування виробничої потужності підприємства, виявлення резервів підвищення екстенсивного і інтенсивного використання основних засобів, аналіз впливу ефективності використовування основних засобів на основні техніко-економічні показники. Аналіз доцільно починати з оцінки динаміки (як у вартісному, так і в натуральному виразі) основних засобів, дослідження їх структури, а також порівняння показників, що характеризують ефективність їх використання та відтворення за різні періоди часу.

Процес відтворення основних засобів а, отже, динаміка і рух основного капіталу, оцінюються по абсолютному їх приросту за певний період або вибуттю, коефіцієнту оновлення, приросту або зносу основних засобів, тобто розрахунки базуються на визначенні середньорічної вартості основних засобів. Цей показник використовується також при розрахунках фондвіддачі, фондомісткості, фондорентабельності та при дослідженні динаміки основних засобів.

Для характеристики динаміки основних засобів та їх технічного стану розраховують наступні показники [13;30]:

– коефіцієнт вибуття основних засобів (K_B) – відношення вартості основних засобів, що вибули за даний період (звично рік) (Φ_B) до їх вартості на початок періоду (Φ_n):

$$K_B = \frac{\Phi_B}{\Phi_n}; \quad (1.1)$$

– коефіцієнт оновлення основних засобів (K_O) – відношення вартості основних засобів, введених в даному періоді (Φ_H) до вартість основних засобів на кінець періоду (Φ_K):

$$K_O = \frac{\Phi_H}{\Phi_K}; \quad (1.2)$$

– коефіцієнт приросту (K_{PP}):

$$K_{PP} = \frac{C_{PP}}{\Phi_H}, \quad (1.3)$$

де C_{PP} – сума приросту вартості основних засобів.

В процесі виробництва експлуатовані основні засоби зношуються фізично і застаривають морально. Ступінь фізичного зносу визначається в процесі нарахування амортизації.

З метою визначення вікового складу засобів та їх технічного стану розраховують коефіцієнти зносу ($K_{ЗН}$) і придатності ($K_{П}$), які характеризують відповідно частку зношеної і частку придатної до експлуатації частини основних засобів.

Коефіцієнт зносу основних засобів ($K_{ЗН}$) розраховується як відношення суми зносу (I) до первісної вартості ($\Phi_{ПВ}$) основних засобів:

$$K_{ЗН} = \frac{I}{\Phi_{ПВ}}; \quad (1.4)$$

Коефіцієнт придатності основних засобів ($K_{ПРИД}$) визначається як відношення різниці між первинною вартістю ($\Phi_{ПВ}$) і сумою зносу (I) основних засобів, що представляє собою залишкову вартість об'єкта (групи об'єктів) основних засобів, до їх первісної вартості та в цілому характеризує якісний стан (виробничу здатність) основних засобів на певну дату:

$$K_{\text{ПРИД}} = \frac{\Phi_{\text{ПВ}} - I}{\Phi_{\text{ПВ}}}, \text{ або } K_{\text{ПРИД}} = 1 - K_{\text{ЗН}}. \quad (1.5)$$

Наведені вище показники вимірюються у відсотках або в частках одиниці і можуть бути обчислені як на початок, так і на кінець звітного періоду. Очевидно, що збільшення коефіцієнта зносу означає погіршення стану основних засобів підприємства. Проте коефіцієнт зносу не відображає фактичної зношеності основних засобів, а коефіцієнт придатності не дає точної оцінки їх поточній вартості, наприклад, при консервації устаткування, оскільки фізично в цьому випадку основні засоби не зношуються, але загальна сума їх зносу збільшується. Що стосується поточної вартісної оцінки основних засобів, то вона залежить від ряду факторів, зокрема, від стану кон'юнктури і попиту, і тому може відрізнитися від оцінки, одержаної за допомогою коефіцієнта придатності.

На суму зносу основних засобів, а отже і на показники їх технічного стану, значно впливає прийнята на підприємстві система нарахування амортизації. При існуючій в даний час системі обліку і звітності коефіцієнти зносу і придатності дають лише умовну оцінку стану основних засобів в загальній їх масі, що істотно обмежує можливість їх застосування для аналізу. В цілях розширення наявних можливостей в звітності слід окремими рядками виділяти знос по активній і пасивній частині основних засобів, а ще краще по класифікаційних групах.

Для забезпечення відтворення основних виробничих засобів важливе значення має вивчення їхнього стану та використання. Стан і використання основних виробничих засобів є важливим фактором підвищення ефективної діяльності підприємства.

Показники стану й ефективності використання основних засобів можна об'єднати в три групи, які характеризують: забезпечення підприємства основними засобами; стан основних засобів; ефективність використання основних засобів.

До показників, які характеризують забезпеченість підприємства

основними засобами, належать: фондомісткість, фондоозброєність, коефіцієнт реальної вартості основних виробничих засобів у майні підприємства.

Фондомісткість є величиною зворотною до фондівіддачі. Цей показник дає можливість визначити вартість основних засобів на одну гривню виробленої продукції і характеризує забезпеченість підприємства основними засобами. За нормальних умов фондівіддача повинна мати тенденцію до збільшення, а фондомісткість – до зменшення.

Забезпеченість підприємства основними виробничими засобами визначається рівнем фондоозброєності праці. Останню розраховують як відношення вартості основних виробничих засобів до чисельності працівників підприємства. Отже, збільшення рівня фондоозброєності є позитивним фактором.

Коефіцієнт реальної вартості основних виробничих засобів у майні підприємства визначається як відношення вартості основних виробничих засобів (за вирахуванням суми їхнього зносу) до вартості майна підприємства.

До показників, які характеризують ефективність використання основних засобів, належать: фондівіддача, рентабельність основних засобів (фондорентабельність), сума прибутку на одну гривню основних засобів.

Найбільш узагальнюючим показником, який характеризує ефективність використання основних засобів, є фондівіддача:

$$\Phi_B = \frac{B_{\Pi}}{\Phi_K}, \quad (1.6)$$

де Φ_B – фондівіддача основних засобів;

B_{Π} – вартість виробленої продукції за наступний період;

Φ_K – середньорічна вартість основних засобів.

Відносним показником ефективності використання основних засобів є фондорентабельність. Цей показник визначається за формулою:

$$P_{\Phi} = \frac{\Pi_3}{\Phi_K} \times 100\%, \quad (1.7)$$

де P_{Φ} – рентабельність основних засобів (фондорентабельність);

P_3 –прибуток підприємства.

Абсолютним показником ефективності використання основних засобів є сума прибутку на одну гривню вартості основних засобів.

До показників ефективності використання основних засобів можна також віднести показник питомої ваги активної частини основних засобів у їх загальній сумі.

Використання факторного аналізу при оцінці ефективності використання та відтворення основних засобів

В загальному вигляді в економічних дослідженнях факторний аналіз використовується для комплексного аналізу господарської діяльності, пошуку і класифікації факторів, які впливають на економічні явища і процеси, з виявленням причинно-наслідкових зв'язків, що впливають на зміну конкретних показників господарської діяльності [47, с. 156].

З урахуванням предмету дослідження факторний аналіз є методичним інструментарієм, який дозволяє не тільки оцінити рівень ефективності використання та відтворення основних засобів підприємства, а визначити причини фактичного рівня досягнутих показників, а також можливі їх відхилення, діагностувати результати дій відповідних рушійних сил та визначити основні резерви підвищення ефективності використання та відтворення досліджуваного ресурсу, тобто основних засобів.

Для визначення впливу окремих факторів на відповідний сукупний показник використовується метод ланцюгових підставок [48, с. 89]. Цей метод застосовується у тому випадку, коли залежність між показниками, які вивчаються мають суворо функціональний характер, тобто мають пряму чи обернено пропорційну залежність.

Сукупність методу ланцюгових підставок полягає в послідовній заміні планової (чи іншої) величини одного із складових показника фактичною його величиною, усі інші складові величини показника вважаються незмінними. Ступень впливу того чи іншого показника визначається послідовним відніманням:

- від другого розрахунку віднімається перший;
- від третього розрахунку – другий; і т. д.

Число розрахунків повинно бути на одиницю більше, ніж число показників розрахункової формули.

При визначенні двох факторів робиться три розрахунки, при визначенні трьох факторів – чотири розрахунки і т. д.

При використанні методу ланцюгових підстановок дуже важливо забезпечити сувору послідовність підстановки. У першу чергу виявляється вплив кількісних показників, а потім – якісних. Перш ніж приступити до розрахунків, необхідно,

- по-перше, виявити чіткий взаємозв'язок між показниками, що вивчаються,
- по-друге, розмежувати кількісні та якісні показники,
- по-третє, правильно визначити послідовність підстановки в тих випадках коли є кілька кількісних і якісних показників (основних і виробничих, первинних і вторинних).

Використання факторної моделі зміни фондомісткості як показника ефективності використання основних засобів

Поняття ефективності незалежно від об'єкту та предмету дослідження передбачає порівняння результату з витратами (витратний метод), або з ресурсами (ресурсний метод). З огляду на те, що витрати представляють собою грошовий вираз спожитої частини ресурсів, яка була використана для отримання результату (прибутку, доходу, обсягу виробленої продукції) за відповідний проміжок часу, саме витратний метод оцінки ефективності є більш економічно обґрунтованим [48, с. 92].

Таким чином, стосовно основних засобів в якості показника, який досить повно характеризує ефективність їх використання може виступати фондомісткість продукції, розрахована по спожитій частині вартості основних засобів, тобто по амортизації.

Однією з найдостовірніших моделей оцінки ефективності використання основних фондів на основі показника фондомісткості продукції є модель, розроблена П. Осіповим [48, с. 99]. Зазначена економіко-статистична модель представлена у такому вигляді:

$$\Phi_M = \frac{A}{ВП} = \frac{ОП}{ВП} * \frac{П}{ОП} * \frac{Р_{му}}{П} * \frac{ОЗ}{Р_{му}} * \frac{A}{ОЗ} = \frac{1}{Ц} * \frac{1}{К_{інт}} * \Phi_{ем} * \frac{1}{П_{вму}} * N_a \quad (1.8)$$

де Φ_M – фондомісткість по амортизації;

A – амортизаційні відрахування;

$ВП$ – обсяг виробленої продукції в грошовому виразі;

$ОП$ – обсяг виробництва в натуральному виразі;

$П$ – середньорічна виробнича потужність;

$Р_{му}$ – вартість робочих машин і устаткування;

$ОЗ$ – середньорічна вартість основних засобів;

$Ц=ВП/ОП$ – середньозважена оптова ціна одиниці продукції;

$К_{інт}=ОП/П$ – коефіцієнт використання виробничої потужності;

$\Phi_{ем}=Р_{мк}/П$ – фондомісткість одиниці виробничої потужності;

$П_{вму}=Р_{му}/ОЗ$ – питома вага робочих машин і устаткування;

$N_a=A/ОЗ$ – середня норма амортизації основних засобів.

Таким чином, основними факторами, які впливають на фондомісткість продукції як показник ефективності амортизаційної політики є інтегральний коефіцієнт використання виробничої потужності, фондомісткість одиниці виробничої потужності, питома вага робочих машин і устаткування, середня норма амортизації основних засобів.

Використання факторної моделі оцінки середньої норми амортизації як показника ефективності відтворення основних засобів

Визначені вище чинники фондомісткості продукції також характеризують ефективність відтворення основних засобів та амортизаційної політики в цілому, але є чинниками другого порядку.

Серед наведених чинників, на нашу думку, одним з найважливіших є середня норма амортизації, оскільки вона комплексно характеризує структуру основних засобів підприємства, формування джерел для простого їх

відтворення та опосередковано впливає на кінцеві фінансові результати діяльності через ефект «податкового щита» [46, с. 302].

Таким чином, проведення факторного аналізу середньої норми амортизації є також важливим етапом оцінки ефективності відтворення основних засобів.

Для цього може бути запропонована наступна модель:

$$N_a = A/OЗ = \frac{A}{OЗ_{введ}} * \frac{OЗ_{введ}}{OЗ_{вивед}} * \frac{OЗ_{вивед}}{OЗ} = K_{покp} * T_{відтв} * K_{виб}, \quad (1.9)$$

де $K_{покp}$ – коефіцієнт фінансового покриття (характеризує забезпеченість відтворення основних засобів власними коштами, а саме амортизаційними відрахуваннями);

$T_{відтв}$ – темп відтворення;

$K_{виб}$ – коефіцієнт вибуття.

Аналіз отриманих результатів є вагомим підґрунтям щодо прийняття управлінських рішень відносно ключових засад амортизаційної політики підприємства та оцінки відтворювальних процесів.

Висновки до розділу 1

Узагальнюючи думки провідних науковців та положення, наведені у вітчизняних нормативно-правових актах, можна резюмувати, що представляючи собою один з ключових виробничих факторів, під основні засобами слід розуміти – засоби праці, які функціонують у виробничому процесі тривалий період часу в своїй незмінній споживчій формі і переносять свою вартість на вартість продукції по частинах. Зазначений фактор виробництва з однієї сторони, беручи участь в процесі виробництва багато в чому визначає якість кінцевої продукції підприємства, а з іншої, включаючись в собівартість продукції у вигляді амортизаційних відрахувань, впливає на фінансовий результат діяльності підприємства. Оскільки основні засоби за своїм складом є поліструктурними, кожен елемент яких, в господарському процесі виконує свою функцію, важливим теоретико-методологічним завданням є класифікація

основних засобів та оцінка їх структури в контексті досягнення поточних, тактичних та стратегічних цілей підприємства.

Функціонування виробництва в контексті стратегічного розвитку забезпечується постійним відтворенням основних засобів, що значною мірою залежить від техніко-технологічного рівня виробництва, технічного рівня та морального зносу засобів виробництва, а також динамізму конкурентної боротьби виробників. Визначено, що відтворення основних засобів – це постійне повторення і безперервне відновлення засобів праці в натуральній і вартісній формах. Специфіка відтворення основних засобів пов'язана з їх участю в процесі виробництва впродовж декількох циклів і поступовим перенесенням вартості основного капіталу на продукцію в міру зношування. Постійне відновлення основних засобів необхідна умова функціонування усіх підприємств, але головна проблема сьогодення – фінансові джерела капітальних інвестицій.

Визначено, що управління основними засобами підприємства доцільно розглядати як систему взаємопов'язаних елементів, що направлена на організацію процесів формування, оновлення, використання основних засобів, планування, регулювання, моніторинг, контроль, прогнозування, оптимізацію та раціоналізацію їх використання, подовження терміну корисної служби, прийняття дієвих управлінських рішень шляхом використання методів управління, що має на меті зростання конкурентоспроможності, отримання економічного ефекту, забезпечення довгострокового стабільного функціонування, досягнення намічених темпів зростання за умови врахування змін внутрішнього та зовнішнього середовища, загроз, ризиків, внутрішніх можливостей та наявного потенціалу підприємств, достатності інформаційного забезпечення.

Оцінка ефективності використання основних засобів має проводитись за допомогою використання загальноприйнятих методів економічного аналізу з урахуванням особливостей амортизації як економічної категорії та сучасного стану економіки. Одним з найбільш універсальних та ефективних з точки зору отримуваних результатів є факторний метод вивчення економічних явищ.

Найбільш обґрунтованим та доцільним для використання при оцінці ефективності використання та відтворення основних засобів є детерміновані методи. Факторами, які впливають на фондомісткість продукції як показник ефективності амортизаційної політики, є коефіцієнт використання виробничої потужності, фондомісткість одиниці потужності, питома вага робочих машин і устаткування, середня норма амортизації основних засобів. Застосовувана на підприємстві амортизаційна політика впливає не тільки на рівень фізичного й морального зношування основних засобів, технічний рівень і ефективність виробництва, але й на величину податкових платежів, а отже, і на фінансові результати роботи підприємства. В цьому контексті важливим є проведення факторного аналізу середньої норми амортизації.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ, ВИКОРИСТАННЯ ТА ВІДТВОРЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ПРАТ «КРЕМЕНЧУКМ'ЯСО»

2.1. Аналіз ринкового середовища м'ясопереробної галузі України

Формування конкурентоспроможної економіки неможливе без забезпечення високо рівня ефективності функціонування на усіх її рівнях. З огляду на те, що найбільша доля доданої вартості виробляється в промисловості (в межах 25% за даними офіційної статистики протягом 2013–2022 років), саме цей структурний елемент національного господарства має забезпечувати економічне зростання в країні. Переробні галузі, до складу яких належить харчові, за питомою вагою обсягів реалізації (60% від загального об'єму) є головною рушійною силою промисловості [48, с. 55].

За рівнем інвестиційної привабливості, експортними можливостями та, відповідно, можливостями щодо формування позитивного платіжного балансу країни, важливістю щодо забезпечення соціальної стабільності в суспільстві, харчова промисловість є однією з найважливіших сфер економіки. Ринок м'яса та м'ясопродуктів – один з основних секторів продовольчого ринку, а відповідний сектор АПК, до складу якого належить м'ясопереробна галузь, у великій мірі визначає харчову безпеку країни. Таким чином, питання ефективності функціонування зазначеної галузі та ринку мають виключну актуальність.

Харчова цінність м'яса характеризується кількістю і співвідношенням білків, жирів, вітамінів, мінеральних речовин і ступенем засвоєння цих речовин організмом людини.

Загальне зростання економіки в усьому світі створило умови для підвищення попиту. В даний час споживання м'яса у світі на душу населення становить близько 42 кг, при цьому в розвинених країнах – понад 82, у країнах, що розвиваються – близько 30 кг на рік на людину [49, с. 29].

Оцінка світового виробництва м'яса дозволила встановити, що в останні 4–5 років відзначалося уповільнення його темпів зростання у зв'язку зі скороченням кількості дрібних господарств, підвищенням числа випадків епізоотій, зростанням цін на корми, а також подорожчанням енергоресурсів, яке спричинило активізацію пошуку шляхів розвитку світової енергетики за рахунок різкого збільшення виробництва біопалива з сільськогосподарської сировини, що вплинуло на кормозабезпеченість у тваринництві.

У світовому виробництві м'яса всіх видів свинина займає 37,2%, м'ясо птиці – 32%. Частка виробництва яловичини має тенденцію до зниження, причинами чого є повільна окупність у порівнянні з іншими галузями тваринництва.

Загалом, за даними FAO та Our World in Data найбільшими виробниками м'яса (у забійній вазі) в світі є Китай (близько 82 млн тонн), США (більше 41 млн тонн), Бразилія (близько 20 млн тонн). Великі обсяги м'яса виробляють Німеччина (6,8 млн тонн), Мексика (5,3 млн тонн), Франція (5,2 млн тонн), Іспанія (5,2 млн тонн), Канада (4,5 млн тонн), Аргентина (4,5 млн тонн), Австралія (3,9 млн тонн), Італія (3,9 млн тонн), Польща (3,5 млн тонн) [50].

Прогнозовані показники стану світового ринку м'яса дозволяють зробити висновок, що на найближчу перспективу пропозиція на ринку буде незначно перевищувати попит.

Ринок м'яса і м'ясної продукції розглядають як одну із складових агропродовольчого ринку. При цьому ринок м'яса підлягає сегментуванню за видами. Динаміка окремих сегментів вітчизняного ринку представлена на рисунках 2.1 та 2.2.

Падіння обсягів виробництва м'яса, що спостерігається починаючи з 2014 року по усіх сегментах, окрім курятини, є наслідком загального кризового стану в економіці (до 2022 року), що значно посилюється після початку російської військової агресії (2022–2024 роки).

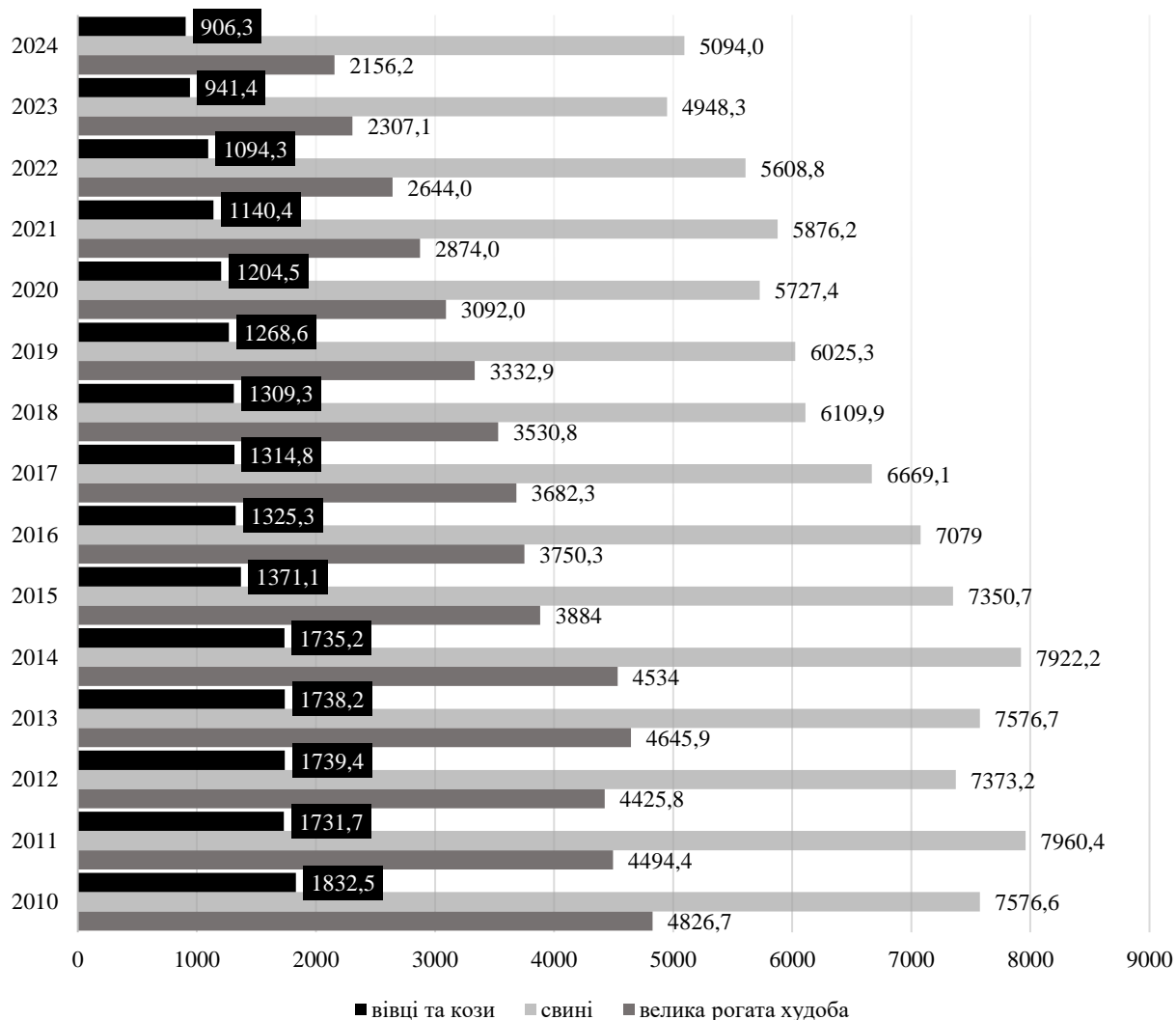

Рис.2.1. Динаміка поголів'я худоби в Україні (на 1 січня), тис. голів.
Джерело: побудовано автором на основі [51] .

Крім того, негативна динаміка пояснюється недостатньо розвинутою власною сировинною базою, а також зростанням імпорту більш дешевої мороженої яловичини, свинини та харчових субпродуктів, що негативно впливає на роботу м'ясопереробних підприємств. Заслуговує на увагу той факт, що в 2024 році (на 1 січня) спостерігається зростання обсягів виробництва по свинині: даний сегмент швидше за інших адаптувався до нових умов, що підтверджує тезу про вищу привабливість розведення свиней, ніж великої рогатої худоби (м'ясні корови), кіз та вівць.

Динаміка виробництва курей схожа за своїми основними трендами та екстремумами до свинини: після значного падіння виробництва в 2023 році, в 2024 році (на 1 січня) відбулося зростання обсягів виробництва на 4,2 млн. голів.

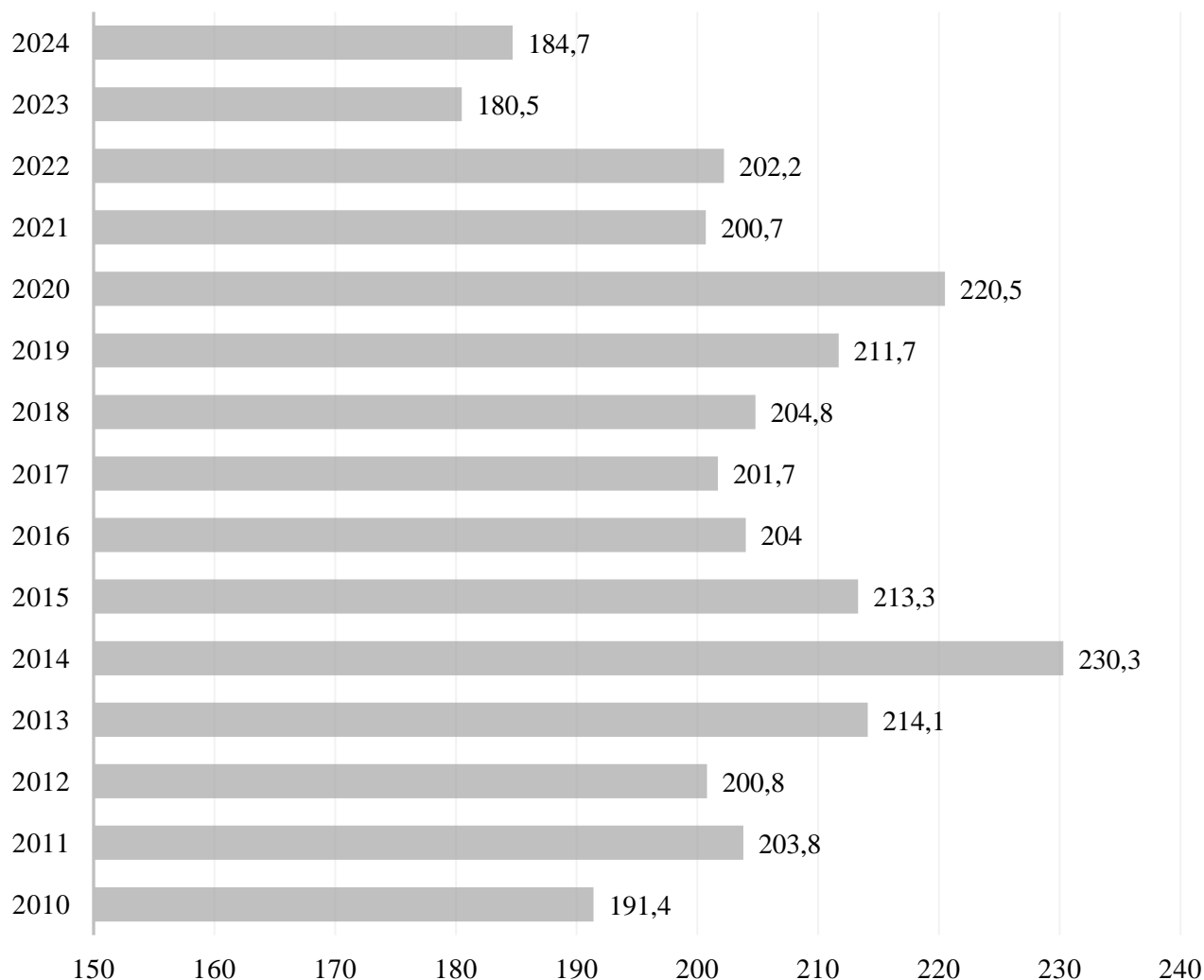

Рис. 2.2. Динаміка кількості птахів в Україні (на 1 січня), млн голів.
Джерело: побудовано автором на основі [51].

Отримані на рисунках 2.1 та 2.2 графічні інтерпретації трендів первинних ланок ринку м'яса дозволяють визначити сегменти курятини та свинини як найбільш привабливі та такі, які мають значні перспективи для розвитку навіть в умовах війни та значної невизначеності майбутнього.

Серед проблем, які доводиться долати м'ясопереробним підприємствам також слід виділити такі: територіальна розосередженість сільськогосподарських підприємств і господарств населення внаслідок чого виникає дефіцит сировини, нетривалий термін реалізації певних видів готової продукції, скорочення експорту м'ясної продукції через відмінності в контролі безпеки і якості сировини в Україні, ЄС, втрата ринків через конфлікт з росією, недосконалість податкового механізму та недостатність державної підтримки. Крім того, проблемою забезпечення м'ясопереробної галузі тваринницькою

продукцією є невисока якість вітчизняної сировини. Все це стримує нарощування обсягів виробництва та знижує конкурентоспроможність готової продукції.

Динаміка виробництва м'яса в Україні наведена на рисунку 2.3.

Рис. 2.3 – Динаміка виробництва м'яса в Україні, тис. тонн
Джерело: побудовано автором на основі [51].

Ситуація з виробництвом м'яса як сировини для переробних підприємств подібна до ситуації з вирощуванням м'яса, що цілком природно. Слід однак зазначити, що незважаючи на триваючі кризові явища в економіці, галузь поступово долає негативний тренд: починаючи з 2016 року спостерігається стабілізація ситуації та зростання обсягів виробництва. Позитивні тренди на внутрішньому ринку пов'язані з двома ключовими факторами – зростанням внутрішнього виробництва і зниженням імпорту, в тому числі за рахунок його заборони з ряду країн (Бразилія, Польща), а також, що є більш вагомим чинником загальної динаміки ринку, значним приростом виробництва курятини (рис. 2.2). Всього в довоєнному 2021 році Україна виробила 2438,3 тис. тонн м'яса, що на 7% більше ніж в найменш вдалому та кризовому для виробників 2015–2017 роках. Війна в Україні призвела до падіння виробництва м'яса до

2206,7 тис. тонн в 2022 році, що на 16% менше, ніж в довоєнному 2021 році. В 2023 році аналогічно до ситуації з курятиною та свининою відбулося поживлення та відновлення: обсяги зросли до 2239,5 тис. тонн, що на 32,8 тис. тонн (1,5%) більше ніж у 2022 році [51].

Важливим питанням в контексті оцінки стану ринку м'яса та продуктів його переробки є споживання такої продукції населенням та окремими домогосподарствами.

В цілому рівень споживання м'яса змінюється залежно від ціни на кожен окремий його вид та купівельної спроможності споживачів, що купують різні види м'яса. Так, громадянин України у 2020 році на продукти харчування витратив приблизно 42% власних доходів. У той час коли, наприклад, у США на продуктову корзину громадяни витрачають близько 13%, у Німеччині – 9,7%, у Франції – 14,3%. У 2021 році населення України витратило найменшу суму на продукти харчування за останні 10 років, при цьому рівень споживання м'яса птиці зріс за останні роки. Це свідчить про те, що люди не готові витратити на м'ясо птиці та продукти харчування взагалі, менше, незважаючи на коливання рівня власних доходів. Протягом 2022–2023 років ситуація через війну та викликане цим значне падіння доходів населення змінилася не в кращу сторону: сьогодні на продукти харчування населення витрачає приблизно 51% від наявних доходів [52].

Важливим для оцінки стану продовольчої безпеки є розрахунок рівня самозабезпеченості продуктами харчування, як одного із важливих показників, що відображає стан продовольчої безпеки. Рівень самозабезпеченості показує співвідношення між обсягом виробництва на одну особу та обсягом споживання основних продуктів харчування однією особою у поточному році. Рівень самозабезпеченості м'ясом, як однією із складових продовольчої безпеки можна розрахувати за формулою (2.1) [53]:

$$S = 1 - \frac{N_{Cp} * Q_p}{N_{Cp}}, \quad (2.1)$$

де N_{Cp} – норматив споживання продукту;

Q_p – фактичний обсяг виробництва продукту на душу населення.

Розрахунок рівня самозабезпеченості м'ясом на ринку України має наступний вигляд, при цьому 80,0 кг – це раціональна норма, яка передбачених МОЗ [53], 59,3 кг – це фактичний рівень виробництва м'яса у забійній вазі в Україні у 2023 році.

$$S = 1 - \frac{80,0 - 59,3}{80,0} = 0,74$$

Позитивною практикою є ситуація, коли рівень самозабезпеченості більший за 1. Відповідно, рівень самозабезпеченості м'ясом у 2023 році склав 0,74, який показує, що Україна не може у повному об'ємі забезпечити внутрішній ринок м'ясом. Дуже низький рівень самозабезпеченості м'ясом свідчить про велику залежність від зовнішніх виробників м'яса птиці.

Останньою ланкою досліджуваного сектору АПК є переробка м'яса та виробництво відповідної продукції, що в кінцевому підсумку і характеризує ступінь розвитку галузі та наявність потенційних можливостей щодо зростання ефективності всього сектору.

На рисунку 2.4 наведена динаміка виробництва ковбасних виробів в Україні.

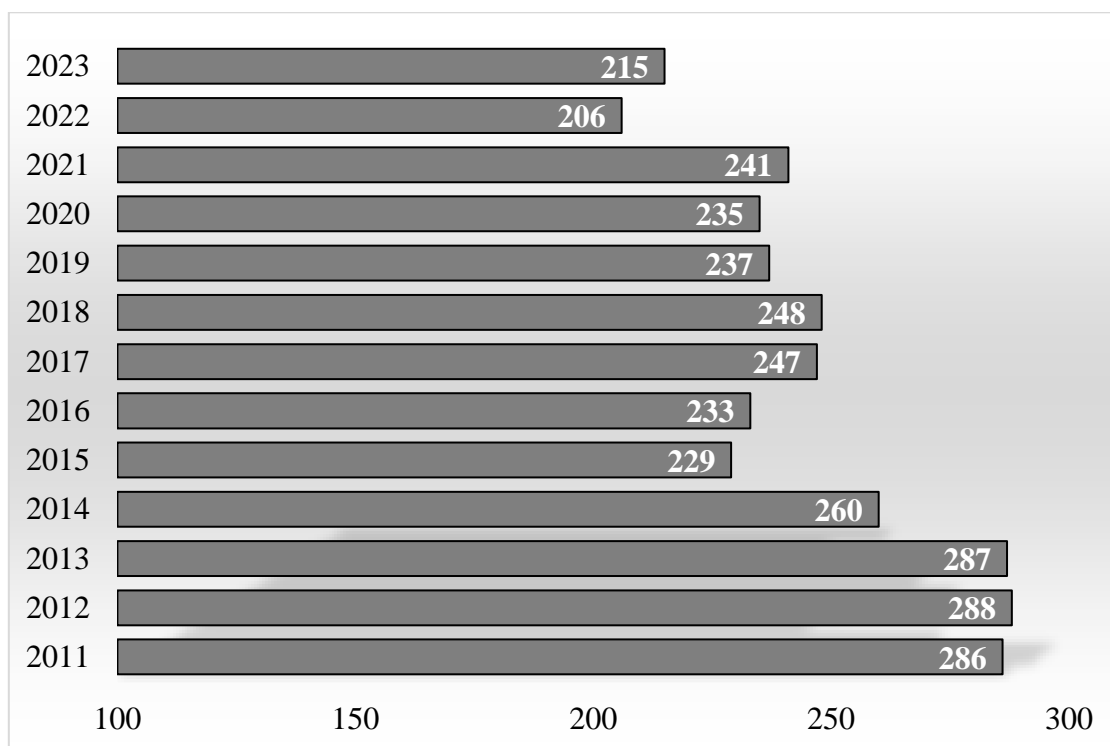

Рис. 2.4. Динаміка виробництва ковбасних виробів в Україні, тис. тонн
Джерело: побудовано автором на основі [54].

Як видно з рисунку, динаміка виробництва ковбасних виробів до 2022 року не відповідала динаміці виробництва м'яса. Так, в 2019 році на фоні зростання загального виробництва м'яса (рис. 2.3) відбулося значне скорочення виробництва ковбасних виробів. Причиною цього, на нашу думку, є та обставина, що основною сировиною для виробництва ковбасних виробів є свинина та яловичина, по яких спостерігається падіння виробництва, а також значний обсяг курятини, який реалізується без технологічної обробки. Така ситуація є ознакою неефективності продуктової структури ринку: основною продукцією є м'ясо, тобто продукт з незначним рівнем доданої вартості, низькими рентабельністю та маржинальністю, що є чинником, який стримує розвиток підприємств та в кінцевому підсумку значно обмежує їх можливості щодо зростання інвестиційної привабливості.

Ринок продуктів переробки м'яса в Україні характеризується жорсткою конкуренцією. Це вимагає від виробників активно відслідковувати зміни споживчих переваг і стимулює процеси укрупнення гравців [55, с. 70].

Кожен виробник ковбасних виробів, як правило, випускає продукцію під декількома торговельними марками, які позиціонуються в різних цінових сегментах. Це дозволяє максимально охопити потенційну споживчу аудиторію.

Також варто відзначити, що зараз в значній мірі активізувалося власне виробництво ритейлерів. Потенційно вони можуть завоювати вагому частку ринку, оскільки в роздрібних мережах ефективніше позиціонують свою продукцію. Основні виробники в даній ситуації роблять ставку на лояльність споживачів до певної торгової марки.

Крім поставки на внутрішній ринок, українські виробники м'ясопродуктів та ковбасних виробів активно експортують свою продукцію. Але обсяг експортних поставок на сьогодні вельми незначний.

Серед продуктів переробки м'яса найбільшу питому вагу займають ковбасні вироби, які і визначають загальну ситуацію на ринку.

Продуктова структура ринку продуктів переробки м'яса наведена на рисунку 2.5.

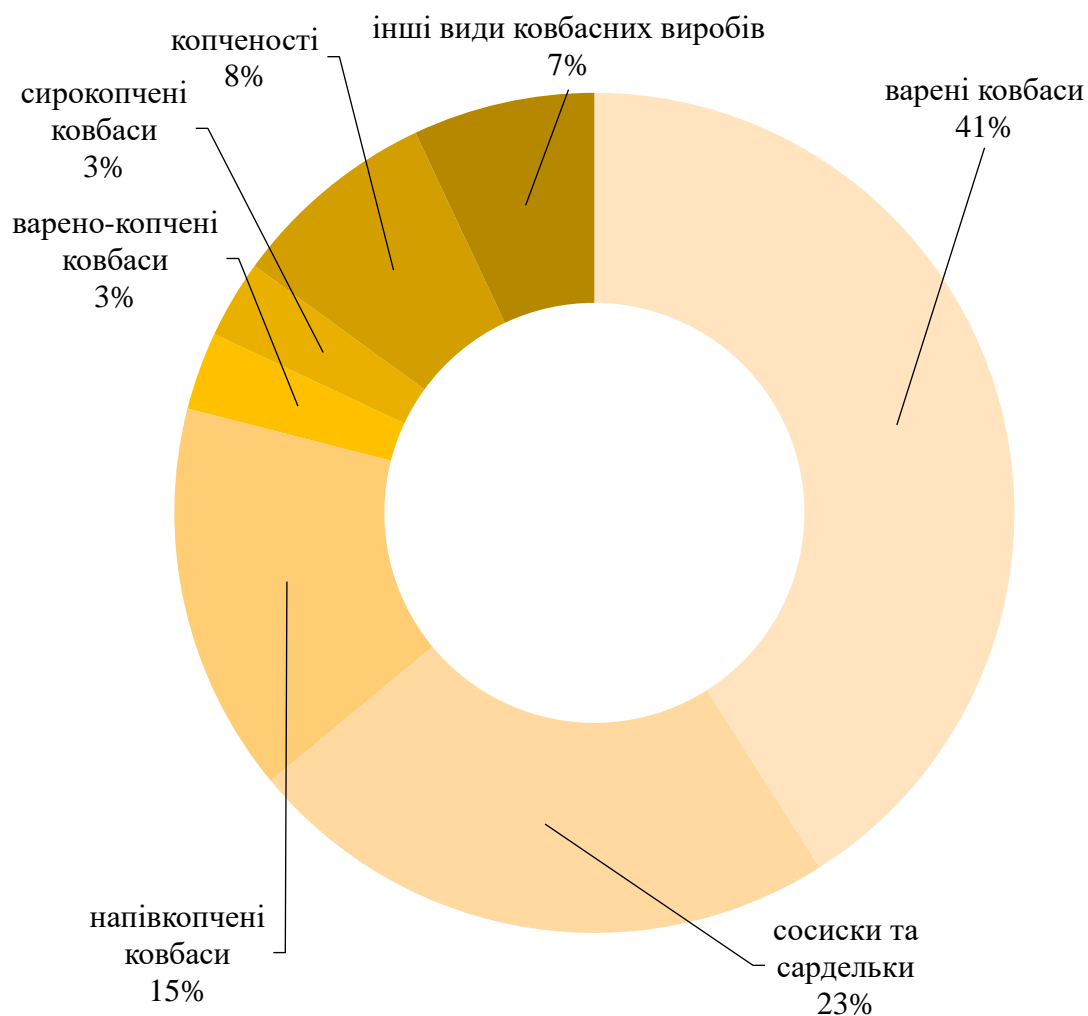

Рис. 2.5. Продуктова структура ринку ковбасних виробів в Україні
Джерело: побудовано автором на основі [54].

Згідно з дослідженням аналітичної компанії RA-group, найбільш популярним видом ковбасних виробів залишається продукція сегменту «варені, сосиски, сардельки» - 64% від загального обсягу ринку. Вагомі частки на ринку також належать ковбасним виробам «напівкопчена» (15%). Ковбаси сегменту «преміум», природно, особливою популярністю не користуються. Більш того, на тлі низької купівельної спроможності експерти відзначають зростання заміщення ковбас натуральним м'ясом [56, с. 120].

Вітчизняний ринок демонструє стабільність курсу на консолідацію і зміцнення позицій компаній, що формують провідний ешелон його виробників. В Україні близько 84% національного обсягу м'ясопродуктів виробляються 35 підприємствами – їх кількість становить близько 16% від загального числа всіх виробників, що працюють на ринку до справжнього моменту. Незважаючи на

скорочення загальної кількості операторів загальні обсяги виробленої продукції продовжують зростати – як і число нових компаній, що з'явилися на ринку.

Сьогодні на ринку м'ясної продукції України працює два десятки великих виробників, серед яких лідируючі позиції, за даними AR-group, належать: ТОВ «МФ «Фаворит Плюс» (12,4%), ТОВ «Глобінський МК» (10,7%) і ТДВ «МК «Ятрань» (6,8%). Слідом за ними йдуть ПрАТ «Український Бекон» та ПрАТ «Кременчукм'ясо», що займають 6,1% і 4,7%, відповідно. Сумарна частка інших виробників становить 59,3%.

Високий рівень вертикальної інтеграції бізнесу найбільших гравців ринку ковбасних виробів є однією з основних їх переваг в умовах кризи. Ще більш істотна вигода тих, хто розвинув власну роздрібну торгівлю, що підтверджує успішна робота «МФ «Фаворит Плюс» (входить до складу корпорації «АТБ»), частка якого у виробництві в 2022 зросла з 11,8% до 12,4%.

Запорукою стабільності ковбасного бізнесу також є контрактне виробництво продукції для національних або регіональних ритейлерів. Так, випуск Глобінського м'ясокомбінату продукції ТМ «Премія» (СТМ Fozzy Group), очевидно, став одним з ключових чинників, що дозволив підприємству в умовах звуження ринку збільшити свою частку у виробництві до 10,7% за 2022 (проти 8,9% в 2021 році).

Таким чином, незважаючи на значні труднощі та проблеми, з яким стикається галузь, вона як і раніше зберігає значний потенціал для росту та інтенсивного розвитку.

Для реалізації резервів галузі в цілому та підвищення інвестиційної привабливості підприємств зокрема необхідне удосконалення механізму економічних відносин, який має забезпечувати дотримання закону вартості при формуванні цінової політики; впровадження державної підтримки, у тому числі за рахунок державного бюджету на розвиток тваринництва; спрощення податкового, дотаційного та кредитного механізмів; оновлення матеріально-технічних ресурсів.

Важливе місце в діяльності підприємств галузі має посідати розвиток та удосконалення стратегічного управління, яке дасть змогу малим та середнім виробникам мати переваги перед великими підприємствами м'ясної продукції за рахунок гнучкості своєї діяльності. Перспективи подальших досліджень спрямовані на удосконалення стратегічного управління в галузі, як одного із найефективніших засобів перспективного розвитку підприємств та підвищення ефективності їх виробничо-господарської діяльності навіть в умовах війни.

2.2. Техніко-економічна характеристика ПрАТ «Кременчукм'ясо»

Публічне акціонерне товариство «Кременчукм'ясо» має давню історію [57]. Вона починається у 1913 році, коли двоє братів-німців австрійського походження Фрідріх та Роберт Зейпи заснували у Кременчуці беконну фабрику. До справи брати підійшли з великою відповідальністю. Чутки про відмінну якість та смак бекону з Кременчука поширились далеко за межі України. Історичні джерела свідчать, що окрім фабрики вони облаштували й власні свинарники на Піщаній горі. Частину сировини закупували у місцевих селян, з якими укладали угоди, й працівники фабрики відслідковували, в яких умовах утримуються тварини, чим їх годують тощо.

Невдовзі у центрі Кременчука, на розі вулиць Катерининської та Херсонської (нині Соборна та Лейтенанта Покладова) відкрився магазин Зейпів, де продавалися бекон і ковбаси. У магазині завжди був широкий вибір ковбас і беконів, панувала ідеальна чистота. Для постійних покупців передбачалися знижки, а за годину до закриття магазину залишки продукції продавали усім охочим за символічними цінами.

Після Жовтневої революції 1917 року фабрика Зейпів була націоналізована й стала Беконною фабрикою Всеукраїнського скотарсько-молочарського союзу «Добробут». Її почали розбудовувати на руїнах колишнього Варшавського снарядного заводу, що евакуювався до Кременчука під час імперіалістичної війни 1915 року. У середині 1920-х років багато фахівців вважали, що будувати подібне підприємство за 130 верст від Полтави,

де вже є аналогічне – нерозумно. Мовляв, сировини не вистачить. Але вони помилялися. Уже в 1927 році фабрика працювала безперебійно, у її цехи постачалося 80 % беконних свиней і 20% сальних. З беконних порід виготовляли бекон для експорту в Лондон, а продукцію із сальних порід споживали у Москві, Ленінграді і навіть у Франції. Рештки виробництва – ноги, хвости, голови – продавалися на місцевому ринку «Церебкоп». У 1928 році в журналі «Наш край» писали про те, що на будівництво фабрики й підсобних відділів радянський уряд виділив один мільйон карбованців. На основному виробництві працювало 120 робітників, на допоміжних – 50. Так мало людей було задіяно через те, що вже в ті часи більшість процесів на виробництві були механізовані.

Під час Великої вітчизняної війни Кременчуцький м'ясокомбінат був зруйнований майже вщент. Відбудовувати підприємство кременчужани почали наприкінці 1940-х років шляхом народного будівництва. Сотні городян доклали своїх зусиль задля того, аби у середині 1950-х років підприємство знову запрацювало. Першими запрацювали забійний і ковбасний цехи. Обладнання на підприємстві практично не було, тож ковбасу варили у великому чані. Сировину і продукцію по цехах розвозили тачками. Цехи підприємства опалювалися вугіллям, яке працівники самі довбали сокирами.

1990-ті роки перебудови виявились для Кременчуцького м'ясокомбінату доволі тяжкими. Підприємство опинилось на межі банкрутства. Та доля готувала новий зліт. 14 липня 1998 року, оновленою управлінською командою, під керівництвом Бабаєва Олега Мейдановича створено Відкрите акціонерне товариство «Кременчукм'ясо». Досвідчені майстри приготування м'ясних та ковбасних виробів взяли курс на якість – запровадивши сучасні європейські технології виробництва водночас зберегли та втілили кращі традиції попередніх поколінь. За 20 років ПрАТ «Кременчукм'ясо» досягнув амбітної мети – виготовлення тільки високоякісної продукції та завоювання лідируючих позицій на вітчизняному ринку.

Сьогодні ПрАТ «Кременчукм'ясо» – потужне вітчизняне підприємство, що входить до десятки найбільших підприємств м'ясопереробної галузі України. Сучасне підприємство під ТМ «Фарро» випускає більше 170 найменувань ковбасних виробів і м'ясних делікатесів. Понад 60% – це ГОСТівська продукція, інше – авторські рецептури технологів.

В цілому асортимент продукції підприємства включає:

- варені ковбаси та сосиски;
- варено-копчені та напівкопчені ковбаси;
- сирокочені та сиров'ялені ковбаси;
- м'ясні делікатеси;
- шинки у поліаміді;
- паштети;
- нефондова продукція;
- слойка м'ясна печінкова;
- кров'яна селянська;
- ліверна печінкова;
- ліверна по-домашньому;
- ковбаса ліверна «рослинна»;
- сальтисон домашній;
- часникова;
- напівфабрикати;
- пельмені фасовані.

Власна торговельна мережа, що складається з фірмових магазинів «М'ясна лавка» та торговельних точок «Кременчукм'ясо», гарантує своїм клієнтам найсвіжіший м'ясний продукт, високу культуру обслуговування, привабливу дисконтну систему.

Вперше в Україні «М'ясну лавку» оформлено в ексклюзивному стилі австрійського інтер'єру.

Доставка у власну торговельну мережу м'ясних виробів проводиться кілька разів на день, що забезпечує постійну наявність свіжої продукції.

За 20 років комбінат знаходиться у постійному розвитку виробництва: вдосконалює технології, підвищує професійний рівень фахівців, закуповує нове обладнання.

Технічне переоснащення торкнулося практично усіх ділянок виробництва, що дозволило вивести підприємство у флагмани галузі. Сучасне європейське обладнання від німецьких та австрійських виробників забезпечує високу якість продукту і створює справжню естетику праці на підприємстві.

Власний парк автотранспорту та розгалужена мережа філій дозволяє контролювати температурні умови доставки продукції від виробника до кінцевої точки продажу, що забезпечує та гарантує безпеку зберігання продукту.

Практичне вдосконалення технологічних процесів та їх оптимізація є головними задачами в стратегії сталого розвитку підприємства на найближче майбутнє.

Ключовим пріоритетом у роботі підприємства є збереження та примноження кадрового потенціалу.

Загалом колектив ПрАТ «Кременчукм'ясо» об'єднує у злагодженій більше 600 працівників. Провідні спеціалісти комбінату проходять курси підвищення кваліфікації, беруть участь у виставках і семінарах.

На підприємстві створено сучасне соціальне забезпечення, а саме: безкоштовне харчування у їдальні, компенсаційний пакет у випадку тимчасової втрати працездатності. Сучасний лікарський здоровпункт має найсучасніше медичне обладнання, що дозволяє оперативно надати першу медичну допомогу у випадку погіршення стану здоров'я працівника.

Для зайняття спортом, на території підприємства міститься сучасне міні поле для гри у футбол, на якому проводяться щорічні змагання між працівниками різних підрозділів.

Підприємство забезпечує працівникам безпечні умови праці, вигідні соціальні гарантії.

Коллектив підприємства бере участь у корпоративних святах, спортивних змаганнях, різноманітних конкурсах.

Гармонійне поєднання професійної праці кожного, а з боку керівництва підприємства – турбота про всіх працівників, роблять ПрАТ «Кременчукм'ясо» одним із найпотужніших підприємств у галузі.

Першим на чільне місце підприємство ставить якість, цим основним принципом керується вже понад 100 років. Саме застосування провідних технологій виробництва гарантує високу якість продукту. На кожному етапі роботи запроваджена жорстка система контролю.

За якістю сировини та готової продукції слідкує відділ виробничо-ветеринарного контролю та лабораторія, які атестовані згідно чинних вимог Законодавства України. На підприємстві запроваджена і діє система управління безпечністю харчових продуктів, яка відповідає вимогам стандарту ДСТУ ISO 22000:2007 і сертифікована.

На підприємстві крім основних виробничих цехів функціонують також допоміжні цехи, адміністративний корпус, механічні майстерні; ремонтно-будівельна ділянка, автогараж з парком автотранспорту для перевезення власної продукції, котельня, медичний пункт, їдальня з сучасним залом для проведення урочистих подій, магазин для реалізації власної продукції, буфет, готель, спортивно-оздоровчий комплекс.

Елементами організаційної структури виступають підрозділи апарата управління та окремі управлінці, які виконують окремі функції управління. Організаційна структура управління підприємством є лінійно-функціональною. У ній зв'язки між функціональними службами або керівниками не є зв'язками управління та підпорядкування. Будь-які накази, розпорядження, які підлягають безумовному виконанню, робітники отримують тільки від своїх безпосередніх лінійних керівників. Функціональні служби у рамках своєї компетенції аналізують проблеми, консультують керівника, надають методичну допомогу виконавцям в їх діяльності. Таким чином, лінійно – функціональна структура

об'єднує в собі лінійну та функціональну та є загальноприйнятою на великих підприємствах торгівлі та громадського харчування.

Керує діяльністю підприємства директор. Він без доручення діє від імені підприємства, представляє його у взаємовідносинах з іншими організаціями, розпоряджається його майном. Директор діє згідно статуту підприємства, має широкі права як керівник-єдиноначальник і несе персональну відповідальність за результати діяльності перед власником підприємства (державою). Заступники директора є лінійними керівниками, їх функції визначає директор. Заступники директора також мають право діяти від імені підприємства без доручення, заміщають директора у випадку його відсутності. Конкретні ланки роботи у лінійно – функціональній структурі покладені на функціональні підрозділи апарата управління. Відділ кадрів виконує функцію підбору кадрів, обліку, підготовки та підвищення кваліфікації, розміщення кадрів. Плановий відділ забезпечує економічний аналіз та планування господарської діяльності, надає керівництву оперативну економічну інформацію. Бухгалтерія займається веденням обліку, контролем витрачання фінансових ресурсів, зберігання товарно-матеріальних цінностей і т.д. Функціональні підрозділи та їх керівники не мають права давати розпорядження безпосереднім виконавцям. Якщо виникає потреба втручання у дії персоналу відносно проблеми, яка є компетенцією функціонального підрозділу, він може та повинен підготувати пропозиції (проект наказу) для лінійного керівника.

Стратегічна мета ПрАТ «Кременчукм'ясо» – найбільш повне задоволення вимог споживачів якісною та безпечною продукцією, підвищення лояльності клієнтів, зміцнення позицій на ринку, розширення ринків збуту, підвищення добробуту кожного члена колективу, акціонерів і суспільства в цілому.

Тезу, щодо успішної роботи підприємства на ринку та його популярності серед споживачів підкреслює динаміка показників виробничої програми за останні два роки. Так, в таблиці 2.1 представлена динаміка основних показників виробничої програми за 2022-2023 роки.

Таблиця 2.1

Виробництво продукції в натуральному й вартісному вираженні

Показник	2022 рік	2023 рік	Відхилення	
			абс.	відн.
1. Обсяг виробленої промислової продукції (без ПДВ та акцизного податку), тис. грн				
у діючих цінах	799037	935314	136277	17,1
у порівняних цінах	799037	887491	88454	11,1
2. Фактично вироблено продукції, тонн	6913	7776	863	12,5

Джерело: розрахунки автора на основі [57].

Як видно з розрахунків, наведених в таблиці 2.1, в 2023 році в порівнянні з 2022 роком загальний обсяг виробництва промислової продукції у діючих цінах (без ПДВ та акцизного податку) збільшився на 136277 тис. грн або на 17,1% у відносному виразі, в той час, як у порівняних цінах загальний обсяг продукції зріс на 88454 тис. грн (11,1%). Обсяг виробництва продукції у натуральному виразі в 2023 році збільшився на 863 тонни або 12,5% у відносному виразі. Таким чином, можна говорити, що при помірному зростанні цін на продукцію підприємства відбулося значне збільшення обсягів виробництва, тобто підвищення ділової активності, що в цілому є позитивною характеристикою роботи підприємства. Переважне зростання обсягу виробленої продукції у натуральному виразі над обсягом продукції у порівняних цінах свідчить про структурні зміни у виробничій програмі підприємства, а саме збільшення питомої ваги більш дешевої продукції, що цілком відповідає сучасним вимогам ринку в умовах значного падіння реальних доходів населення та погіршення демографічної ситуації, а отже фізичного скорочення ринку.

Структура випуску продукції підприємства та її зміни протягом досліджуваного періоду представлені в таблиці 2.2.

Таким чином, як в 2022, так і в 2023 році найбільшу питому вагу в структурі виробництва в натуральному виразі займають варені ковбаси (36,6% та 37,6% в 2022 та 2023 роках відповідно), а також сосиски та сардельки (33,1% та 33,3% в кожному році відповідно). Також можна відзначити значну питому вагу варено-копчених та напівкопчених ковбас: 15,8% в 2022 році та 16,1% в 2023 році.

Структура продукції ПрАТ «Кременчукм'ясо»

Найменування продукції	Фактично вироблено продукції, тонн		Структура, %		Відхилення	
	2022 рік	2023 рік	2022 рік	2023 рік	абс.	відн.
Варені ковбаси	2530	2922	36,6	37,6	392	15,5
Сосиски та сардельки	2285	2590	33,1	33,3	305	13,3
Варено-копчені та напівкопчені ковбаси	1095	1252	15,8	16,1	157	14,3
Шинки	385	455	5,6	5,9	70	18,2
Сирокопчені та сиров'ялені ковбаси	324	272	4,7	3,5	-52	-16,0
М'ясні делікатеси	122	102	1,8	1,3	-20	-16,4
Напівфабрикати	120	121	1,7	1,6	1	0,8
Субпродуктові ковбаси та паштети	52	62	0,8	0,8	10	19,2
Разом	6913	7776	100	100	863	12,5

Джерело: розрахунки автора на основі [57].

Отже, можна констатувати, що зазначені вище три види продукції (асортименті групи) визначають виробничий профіль підприємства, а тому саме на ці групи має бути спрямована основна увага менеджменту підприємства при плануванні, прогнозуванні та аналізі його виробничої програми. Решта видів продукції мають вкрай незначну питому вагу, а тому зміна їх питомої ваги та абсолютних значень істотним чином не впливають на кінцеві фінансові показники діяльності підприємства і мають для його менеджменту другорядне значення. В 2023 році порівняно з 2022 роком, про що вже говорилося вище, обсяг виробленої продукції збільшився на 863 тонни, що пов'язано, зі збільшенням виробництва профільних видів продукції: варених ковбас (+392 тонни або 15,5%), сосисок та сарделок (+305 тонн або 13,3%;%) та варено-копчених та напівкопчених ковбас (+157 тонн або 14,3%). Заслуговує на увагу також факт істотного (у відносному виразі) скорочення виробництва сирокопчених та сиров'ялених ковбас (52 тонни або 16,0%) та м'ясних делікатесів (-20 тонн або 16,4%), що є цілком природнім в умовах скорочення доходів населення та платоспроможного попиту.

Отже в цілому можна констатувати наявність зростаючого попиту на основну продукцію підприємства, що засвідчує перспективність подальшого розвитку даних сегментів ринку.

2.3. Аналіз ефективності діяльності та використання основних засобів ПрАТ «Кременчукм'ясо»

З огляду на предмет дослідження та функції, які виконують основні засоби у виробничому процесі доцільним є проведення на основі даних фінансової та статистичної звітності підприємства [57] аналізу ефективності використання основних засобів у наступній послідовності:

- аналіз впливу структури продукції на вартісні показники виробничої програми та її збалансованість відносно обсягів реалізованої продукції;
- загальний аналіз динаміки, стану, ефективності використання та відтворення виробничих фондів підприємства та його виробничої потужності;
- аналіз поточних витрат підприємства;
- аналіз фінансових результатів діяльності підприємства;
- поглиблений аналіз, в тому числі факторний, ефективності формування, використання та відтворення основних засобів підприємства.

В таблиці 2.3 визначимо вплив зміни структури виробничої програми підприємства на відхилення обсягу виробленої продукції у вартісному виразі.

Таблиця 2.3

Вплив структурних змін на відхилення обсягу випуску продукції

Найменування продукції	Фактично вироблено продукції, тонн		Структура, %		Опт. ціна 1 тонни, тис. грн	2023 рік за структурою 2022 року	Відхилення	
	2022 рік	2023 рік	2022 рік	2023 рік			тонн	тис. грн
Варені ковбаси	2530	2922	36,6	37,6	111,2	2845,8	76,2	8469,2
Сосиски та сардельки	2285	2590	33,1	33,3	114,8	2570,3	19,7	2266,9
Варено-копчені та напівкопчені ковбаси	1095	1252	15,8	16,1	129,6	1231,7	20,3	2631,3
Шинки	385	455	5,6	5,9	121,1	433,1	21,9	2656,6
Сирокопчені та сиров'ялені ковбаси	324	272	4,7	3,5	195,6	364,4	-92,4	-18082,7
М'ясні делікатеси	122	102	1,8	1,3	256,5	137,2	-35,2	-9036,5
Напівфабрикати	120	121	1,7	1,6	95,2	135,0	-14,0	-1330,9
Субпродуктові ковбаси та паштети	52	62	0,8	0,8	77,6	58,5	3,5	272,3
Разом	6913	7776	100	100	-	7776,0	0,0	-12153,8

Джерело: розрахунки автора на основі [57].

Представлені в таблиці 2.3 дані свідчать, що найбільш дорогою продукцією підприємства є сирокочені та сиров'ялені ковбаси (195,6 тис. грн за тонну) та м'ясні делікатеси (256,5 тис. грн за тонну). Інші види продукції мають значно нижчі ціни.

Внаслідок зменшення в структурі виробництва більш дорогої продукції (сирокочених та сиров'ялених ковбас (-18082,7 тис. грн) та м'ясних делікатесів (-9036,5 тис. грн)) і, відповідно, зростання питомої ваги більш дешевої, обсяг виробництва у вартісному виразі зменшився на 12153,8 тис. грн. Таким чином, зміни в структурі продукції можна визначити як негативні, хоч і викликані цілком об'єктивними причинами та є вимушеними.

Для аналізу реалізації продукції складемо аналітичну таблицю 2.4.

Таблиця 2.4

Співвідношення обсягу виробленої й реалізованої продукції

Показник	2022 рік	2022 рік	Відхилення	
			Абс.	Відн.
1. Обсяг виробленої промислової продукції в діючих цінах (без ПДВ та акцизного податку), тис. грн	799037	935314	136277	17,1
2. Обсяг реалізованої продукції в діючих цінах (без ПДВ та акцизного податку), тис. грн	799925	937536	137611	17,2
3. Відхилення обсягу реалізації від обсягу виробництва, тис. грн	-888	-2222	-1334,0	–

Джерело: розрахунки автора на основі [57].

Як свідчать дані таблиці 2.5, в 2022 році відхилення обсягу реалізованої продукції від обсягу виробленої продукції становило 888 тис. грн (1,11% від обсягу реалізації), в той час, як в 2023 році це відхилення становило вже 2222 тис. грн (0,24% від обсягу реалізації). Отже, як в 2022, так і 2023 році підприємство частково реалізовувало продукцію попереднього року виробництва. З урахуванням незначних (у відносному виразі) отриманих відхилень, можна зробити висновок про ефективну роботу підприємства по реалізації продукції та адекватність її виробничої програми сучасним вимогам ринку.

Аналіз стану, динаміки, ефективності використання та відтворення основних засобів

Для аналізу динаміки основних засобів ПрАТ «Кременчукм'ясо» складемо аналітичну таблицю 2.5.

Таблиця 2.5

Зміна наявності основних засобів і їхньої динаміки на ПрАТ «Кременчукм'ясо»

Основні засоби	Наяв-ть на початок року	Надійшло у звітному році		Вибуло у звітному році		Наяв-ть на кінець року	Відхилення	
		всього	у т. ч. нових	всього	у т. ч. ліквідовано		абс	відн
2022 рік								
Усього по підприємству, у т. ч.	183545	5912	5912	232	0	189225	5680	3,1
ОЗ основного виду діяльності	181333	5912	5912	232	0	187013	5680	3,1
ОЗ інших галузей	0	0	0	0	0	0	0	-
Невиробничі ОЗ	2212	0	0	0	0	2212	0	0,0
2023 рік								
Усього по підприємству, у т. ч.	189225	11 981	11981	120	0	200653	11428	6,04
ОЗ основного виду діяльності	187013	9681	9681	120	0	196574	9561	5,11
ОЗ інших галузей	0	0	0	0	0	0	0	-
Невиробничі ОЗ	2212	2300	2300	0	0	4512	2300	104,0

Джерело: розрахунки автора на основі [57].

В 2022 році вартість основних засобів підприємства на кінець року збільшилася на 5680 тис. грн (3,1%), що стало наслідком зростання вартості основних засобів основного виду діяльності на цю ж суму. Вартість невиробничих основних засобів (первісна) протягом 2022 року не змінилася та склала 2212 тис. грн. При цьому основні засоби інших галузей на балансі підприємства протягом 2022–2023 років відсутні.

В 2023 році в цілому вартість основних засобів збільшилася на 11428 тис. грн (6,04%), що стало наслідком збільшення вартості основних засобів основного виду діяльності на 9561 тис. грн (5,11%) та невиробничих основних засобів на 2300 тис. грн.

Протягом всього періоду дослідження в експлуатацію вводилися виключно нові основні засоби, а виведення з експлуатації відбувалося шляхом

продажу основних засобів, а не їх ліквідації, що в цілому з позитивної сторони характеризує роботу підприємства по управлінню рухом основних засобів.

Можна також відзначити, що структура основних засобів підприємства свідчить про його максимальну зосередженість на операційній діяльності, а саме переробці м'яса, що в умовах браку власних фінансових джерел та значних труднощів із залученням зовнішнього фінансування є позитивним явищем.

Значення коефіцієнтів динаміки основних засобів ПрАТ «Кременчукм'ясо» представимо у таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Коефіцієнти динаміки основних засобів ПрАТ «Кременчукм'ясо»

Коефіцієнт	2022 рік	2023 рік	абсолютне відхилення
Відновлення ОЗ	0,031	0,060	0,028
Відновлення ОЗ основного виду діяльності	0,032	0,049	0,018
Введення ОЗ	0,031	0,060	0,028
Введення ОЗ основного виду діяльності	0,032	0,049	0,018
Вибуття ОЗ	0,001	0,001	-0,001
Вибуття ОЗ основного виду діяльності	0,001	0,001	-0,001

Джерело: розрахунки автора на основі [57].

Як в 2022, так і 2023 році значення коефіцієнтів відновлення основних засобів (0,031 та 0,032; 0,060 та 0,049) більше значень коефіцієнтів вибуття (0,001 в кожному році), тобто відновлення основних засобів на підприємстві здійснюється шляхом придбання нових основних засобів, а не заміни старих, що в цілому призводить до нагромадження застарілого обладнання й стримує зростання економічної ефективності основних засобів. В цілому можна відзначити вкрай незначне зростання вартості (первісної) основних засобів, що є непрямою підвищення рівня старіння технічної бази та накопичення неефективних основних засобів.

Для аналізу динаміки основних засобів, а також їх структури в розрізі видової класифікації складемо аналітичну таблицю 2.7. Як видно з таблиці, в 2022 і 2023 роках максимальну питому вагу в структурі основних засобів підприємства займають основні засоби виробничого призначення: їхня частка протягом двох досліджуваних років скоротилася з 97,6% до 95,2% при відповідній зміні основних засобів невиробничого призначення.

**Оцінка динаміки окремих видів основних засобів ПрАТ
«Кременчукм'ясо» (за залишковою вартістю)**

Основні засоби (залишкова вартість)	На початок року		На кінець року		Відхилення		
	тис. грн	%	тис. грн	%	Абс (+,-)	Відн (%)	по струк- турі (%)
2022 рік							
1. Виробничого призначення	42651	97,6	41434	97,9	-1217	-2,9	0,3
будівлі та споруди	34199	78,3	33043	78,1	-1156	-3,4	-0,2
машини та обладнання	4481	10,3	5475	12,9	994	22,2	2,7
транспортні засоби	2898	6,6	1843	4,4	-1055	-36,4	-2,3
земельні ділянки	1073	2,5	1073	2,5	0	0,0	0,1
інші	0	0,0	0	0,0	0	-	0,0
2. Невиробничого призначення	1039	2,4	878	2,1	-161	-15,5	-0,3
будівлі та споруди	995	2,3	779	1,8	-216	-21,7	-0,4
машини та обладнання	0	0,0	55	0,1	55	100,0	0,1
транспортні засоби	0	0,0	0	0,0	0	-	0,0
земельні ділянки	44	0,1	44	0,1	0	0,0	0,0
інші	0	0,0	0	0,0	0	-	0,0
Разом	43690	100,0	42312	100,0	-1378	-3,2	-
2023 рік							
1. Виробничого призначення	41434	97,9	43 697	95,2	2 263	5,5	-2,7
будівлі та споруди	33043	78,1	30000	65,4	-3 043	-9,2	-12,7
машини та обладнання	5475	12,9	10981	23,9	5 506	100,6	11,0
транспортні засоби	1843	4,4	1 643	3,6	-200	-10,9	-0,8
земельні ділянки	1073	2,5	1073	2,3	0	0,0	-0,2
інші	0	0,0	0	0,0	0	-	0,0
2. Невиробничого призначення	878	2,1	2207	4,8	1 329	151,4	2,7
будівлі та споруди	779	1,8	2101	4,6	1 322	169,7	2,7
машини та обладнання	55	0,1	62	0,1	7	12,7	0,0
транспортні засоби	0	0,0	0	0,0	0	-	0,0
земельні ділянки	44	0,1	44	0,1	0	0,0	0,0
інші	0	0,0	0	0,0	0	-	0,0
Разом	42312	100,0	45 904	100,0	3 592	8,5	-

Джерело: розрахунки автора на основі [57].

Зміна залишкової вартості основних засобів в цілому по підприємству протягом двох років склала 2214 тис. грн (45904 – 43690), що складає 5,1% у відносному виразі. Основні засоби виробничого призначення при цьому збільшилися на 1046 тис. грн (43697 – 42651) або 2,5% у відносному виразі.

Зміна залишкової вартості основних засобів в цілому свідчить про вкрай

повільні процеси відтворення основних засобів та їх надмірне старіння та накопичення зношених основних засобів, про що вже говорилося вище.

Отже, аналіз руху (динаміки) основних засобів як по первісній їх вартості (табл. 2.8), так і по залишковій (табл. 2.9) свідчить про наявність значних труднощів у підприємства з відтворенням його технічної бази, що в кінцевому підсумку веде до погіршення якості продукції, зростанню кількості браку, зниженню енергоефективності виробництва, зростанню витрат, пов'язаних з ремонтом та експлуатацією основних засобів, що призводить до зниження прибутку (появі та збільшення збитків) не тільки в короткостроковій, а й у довгостроковій перспективі.

Основні засоби підприємства протягом двох досліджуваних років представлені головним чином будівлями та спорудами: 78,3% від загальної вартості основних засобів на початку 2022 року та 65,4% наприкінці 2023 року. При цьому найбільш активна частина основних засобів, а саме машини та обладнання, складають лише 10,3% (початок 2022 року) та 23,9% (кінець 2023 року). Таким чином, фактична структура основних засобів з превалюючою пасивною частиною, тобто основними засобами, які безпосередньо не використовуються для виробництва продукції, є неефективною та такою, яка призводить до перевитрати коштів підприємства та не створює умов для інтенсифікації господарських процесів. Іншими словами, структура основних засобів підприємства не сприяє досягненню як середньострокових, так і стратегічних цілей підприємства. Єдиною позитивною обставиною є зростання машин та обладнання як в абсолютному (+5506 тис. грн (100,6%) в 2023 році), так і відносному виразі (+11,0% по структурі основних засобів).

Важливим етапом оцінки ефективності використання та відтворення основних засобів на підприємстві є аналіз коефіцієнтів їх придатності та зносу, а також приросту вартості основних засобів (табл. 2.8).

Коефіцієнт зносу:

$$Кзн = Ізн / ОЗперв \quad (2.1)$$

де Ізн – сума зносу основних засобів;

ОЗперв – первісна вартість основних засобів.

Коефіцієнт придатності:

$$K_{\text{прид}} = \text{ОЗзал} / \text{ОЗперв} \quad (2.2)$$

де ОЗзал – залишкова вартість основних засобів

Між коефіцієнтами зносу та придатності має місце наступна рівність:

$$K_{\text{зн}} + K_{\text{прид}} = 1.$$

Чим менше коефіцієнт зносу і чим більше коефіцієнт придатності, тим кращим є технічний стан основних засобів.

Коефіцієнт приросту основних засобів:

$$K_{\text{пр}} = \Delta \text{ОЗперв} / \text{ОЗсер}, \quad (2.3)$$

де $\Delta \text{ОЗперв}$ приріст первісної вартості основних засобів за період (рік);

ОЗсер – середня первісна вартість основних засобів за період (рік).

Чим більшим в абсолютному виразі є коефіцієнт, тим більш активними (бурхливими) є відтворювальні процеси (менше нуля – звужене відтворення, більше нуля – розширене відтворення), у випадку значень $K_{\text{пр}}$, близьких до нуля, відтворення або збалансоване (просте), або відсутнє.

Таблиця 2.8

Зміна технічного стану основних засобів підприємства

Показник	На початок року	На кінець року	Відхилення
2022 рік			
1. Первісна вартість основних засобів, тис. грн	183545	189225	5680
2. Знос, тис. грн	139855	146 913	7058
3. Залишкова вартість основних засобів, тис. грн	43690	42312	-1378
4. Коефіцієнт придатності	0,238	0,224	-0,014
5. Коефіцієнт зносу	0,762	0,776	0,014
2023 рік			
1. Первісна вартість основних засобів, тис. грн	189225	200653	11428
2. Знос, тис. грн	146913	154749	7836
3. Залишкова вартість основних засобів, тис. грн	42312	45904	3592
4. Коефіцієнт придатності	0,224	0,229	0,005
5. Коефіцієнт зносу	0,776	0,771	-0,005

Джерело: розрахунки автора на основі [57].

На ПрАТ «Кременчукм'ясо» протягом двох досліджуваних років вартість основних засобів змінювалася неоднаково: в 2022 році первісна вартість зросла на 5680 тис. грн при зменшенні залишкової на 1378 тис. грн, в 2023 році первісна

вартість основних засобів збільшилася на 11428 тис. грн при зростанні залишкової на 3592 тис. грн. Значення коефіцієнтів придатності й зносу і їхня динаміка, що характеризують технічний стан основних засобів підприємства і його динаміку, свідчать про погіршення цього стану в 2022 році (на 0,014 скоротився коефіцієнт зносу при відповідному збільшенні коефіцієнта придатності), та незначне покращення в 2023 році (на 0,005 скоротився коефіцієнт зносу при відповідному збільшенні коефіцієнта придатності). Протягом двох років коефіцієнт придатності зменшився на 0,009 при відповідному зростанні коефіцієнта зносу, що свідчить про погіршення технічного стану основних засобів підприємства протягом всього періоду дослідження. Крім негативної динаміки на увагу також заслуговують вкрай низькі абсолютні значення коефіцієнта придатності, та відповідно, високі коефіцієнта зносу, як в 2022, так і 2023 роках, що є ознакою вкрай низького технічного рівня виробництва та зношеності його технічної бази.

Нижче проведемо оцінку ефективності використання основних засобів на досліджуваних підприємствах за допомогою показників фондоддачі, фондомісткості, фондорентабельності, фондоозброєності праці та технічної озброєності праці (табл. 2.9).

Фондоддача (ФВ):

$$\text{ФВ} = \text{ОП} / \text{ОЗосн} \quad (2.4)$$

де ОП – обсяг виробленої продукції в порівняних цінах (без ПДВ та акцизного податку);

ОЗосн – середньорічна вартість основних засобів основного виду діяльності (середньорічне значення).

Фондоддача показує скільки продукції виробляє підприємство в розрахунку на одиницю вартості основних засобів основного виду діяльності. Позитивною є висхідна динаміка фондоддачі.

Фондоємність (ФЄ):

$$\text{ФЄ} = \text{ОЗосн} / \text{ОП} \quad (2.5)$$

Фондоємність показує скільки основних засобів необхідно для виробництва одиниці продукції (продукції на одну грошову одиницю). Чим меншим є значення фондоємності, тим більш збалансованим (по виробничим ресурсам) та економічним є виробничий процес.

Фондорентабельність (ФР):

$$\text{ФР} = \text{Поп}/\text{ОЗ} * 100\% \quad (2.6)$$

де Поп – прибуток від операційної діяльності підприємства.

Показник фондорентабельності показує, скільки прибутку отримує підприємство на одиницю вартості основних засобів. Позитивною є висхідна динаміка показника.

Фондоозброєність праці (ФО):

$$\text{ФО} = \text{ОЗосн}/\text{Ч}, \quad (2.7)$$

де Ч – середньооблікова чисельність штатних працівників облакового складу.

Показник фондоозброєності праці характеризує загальний рівень оснащення господарського процесу основним засобами, та є непрямим показником оцінки рівня механізації та автоматизації робіт на підприємстві. Чим більш високим є значення показника, тим кращим є технічний рівень виробничого процесу.

Технічна озброєність праці (ТО):

$$\text{ТО} = \text{ОЗмаш-обл}/\text{Ч}, \quad (2.8)$$

де ОЗмаш-обл – вартість машин та обладнання (активної частини основних засобів).

Показник технічної озброєності праці за своїм економічним змістом схожий до фондоозброєності праці, проте є більш сфокусованим саме на виробничому процесі і характеризує оснащеність технологічного процесу знаряддям праці, за допомогою яких безпосередньо виробляється продукція. Чим більш високим є значення показника, тим кращою є забезпеченість технічними засобами, необхідними для виконання технологічних операцій.

**Показники ефективності використання основних засобів ПрАТ
«Кременчук'ясо»**

Показник	2022 рік	2023 рік	Абсолютне відхилення
1. Обсяг виробленої продукції у порівняних цінах, тис. грн	799037,0	887491,0	88454,0
2. Прибуток від операційної діяльності, тис. грн	96554,0	15664,0	-80890,0
3. Середньорічна вартість основних засобів основного виду діяльності, тис. грн	184173,0	191793,5	7620,5
4. Вартість машин та обладнання виробничого призначення (за залишковою вартістю), тис. грн	4978,0	8228,0	3250,0
5. Чисельність персоналу, осіб	605	605	0
6. Фондовіддача, грн/грн	4,34	4,63	0,29
7. Фондоємність (за вартістю основних засобів), грн/грн	0,23	0,22	-0,01
8. Фондорентабельність, %	52,43	8,17	-44,26
9. Фондоозброєність, тис. грн/особу	304,42	317,01	12,60
10. Технічна озброєність праці (за залишковою вартістю машин та обладнання), тис. грн/особу	8,23	13,60	5,37

Джерело: розрахунки автора на основі [57].

В 2023 році в порівнянні з 2022 роком ефективність використання основних засобів основного виду діяльності підприємства за показником обсягу виробленої продукції підвищилася: на кожну гривню вартості основних засобів випуск продукції збільшився на 29 коп., про що свідчить динаміка показника фондовіддачі. Фондомісткість продукції зменшилася на 1 коп. в розрахунку на одну гривню вартості продукції, що також свідчить про підвищення ефективності використання основних засобів як структурного елементу матеріально-технічної бази підприємства. Динаміка показника фондорентабельності негативна: на кожну грошову одиницю вартості основних засобів прибуток підприємства зменшився на 44 коп., що пов'язано зі значним зниженням прибутку від операційної діяльності. Таким чином, дати однозначну оцінку щодо ефективності використання основних засобів підприємства не представляється можливим.

Динаміка показників фондоозброєності праці та технічної озброєності праці, які в цілому характеризують технічний рівень виробничого процесу,

позитивні: на кожного робітника підприємства в 2023 році приходиться в цілому основних засобів на 317,01 тис. грн, в тому числі активної їх частини на 13,60 тис. грн, що відповідно на 12,60 тис. грн та 5,37 тис. грн більше, ніж в 2022 році. Таким чином, в 2023 році порівняно з 2022 роком на підприємстві підвищився технічний рівень виробництва, що є одним з головних чинників зростання економічного потенціалу підприємства та ефективності діяльності.

Далі проаналізуємо використання виробничої потужності підприємства, що характеризує рівень використання його технічного потенціалу. Для аналізу використання виробничої потужності складемо таблицю 2.10.

Таблиця 2.10

Використання виробничої потужності ПрАТ «Кременчукм'ясо»

Показник	2022 рік	2023 рік	Відх-ня
1. Середньорічна виробнича потужність, тонн	15500	15500	0
2. Фактично вироблено продукції, тонн	6913	7776	863
3. Коефіцієнт використання виробничої потужності, частки	0,446	0,502	0,056

Джерело: розрахунки автора на основі [57].

Наведені в таблиці дані дають підстави говорити, що підприємство володіє великою виробничою потужністю, яка в 2023 році порівняно з 2022 роком не змінилася, що свідчить про стабільність технічного та виробничого потенціалу підприємства. Виробнича потужність характеризується посереднім рівнем використання, про що говорить значення інтегрального коефіцієнта використання виробничої потужності, яке в 2022 році перебувало на рівні 44,6%, а в 2023 році збільшилося на 5,6% і склало 50,2%. Підвищення коефіцієнта використання виробничої потужності з позитивної сторони характеризує роботу підприємства в цілому та його технічною базою зокрема. Тим не менш, відносно невисокі абсолютні значення інтегрального коефіцієнта використання потужності як в 2022, так і в 2023 році дають підстави стверджувати, що підвищення рівня використання виробничої потужності є одним з ключових резервів підвищення як ефективності господарювання в цілому, так і основних засобів зокрема.

Важливим аспектом підвищення ефективності використання основних засобів підприємств є відповідна амортизаційна політика, яка має забезпечувати

відтворення основних засобів, при цьому нараховані амортизаційні відрахування мають відповідати простому відтворенню основних засобів, а чистий прибуток – розширеному. Лише в цьому випадку підприємство має можливість розвиватися відповідно ринковим вимогам, уникаючи ризиків погіршення фінансового стану. В таблиці 2.11 оцінимо такі можливості досліджуваного підприємства.

Таблиця 2.11

Оцінка джерел відтворення основних засобів підприємства

Показник	2022 рік		2023 рік		відхилення	
	тис. грн	%	тис. грн	%	абс.	відн.
1. Чистий прибуток, тис. грн	3848	33,9	-28236	–	-32084	-833,8
2. Амортизація, тис. грн	7499	66,1	8931	–	1432	19,1
3. Власні кошти, тис. грн (п.1+п.2)	11347	100	-19305	–	-30652	-270,1
4. Відтворення ОЗ*	5912		11981		6069	
в тому числі просте**	232		120		-112	
5. Коефіцієнт фінансування простого відтворення ОЗ, (п.3/4а)	48,91		-160,88		-209,78	
6. Коефіцієнт фінансування простого відтворення ОЗ за рахунок амортизаційних відрахувань (п.2/п.4а)	32,32		74,43		42,10	
7. Загальний коефіцієнт фінансування відтворення ОЗ (п.3/п.4)	1,92		-1,61		-3,53	

Джерело: розрахунки автора на основі [57].

* – відповідає вартості основних засобів, введених протягом року в експлуатацію;

** – відповідає вартості основних засобів, виведених протягом року з експлуатації.

Як свідчать дані таблиці 2.11, в структурі власних коштів ПрАТ «Кременчукм'ясо» в 2022 році найбільшу питому вагу мали амортизаційні відрахування (66,1%) при питомій вазі чистого прибутку 33,9%. В 2023 році в структурі власних коштів відбулися значні зміни – з урахуванням значної збитковості діяльності та неможливістю покрити амортизаційними відрахуваннями отриманих збитків, на підприємстві взагалі відсутні власні джерела відтворення основних засобів.

Значення коефіцієнтів фінансування простого відтворення основних засобів за рахунок амортизаційних відрахувань протягом двох років значно більше 1, що свідчить про достатність амортизаційних відрахувань для простого оновлення технічної бази виробництва, тобто про можливість виконання амортизаційними відрахуваннями своєї прямої функції.

Значення загального коефіцієнта фінансування відтворення основних засобів в 2023 році менше 1, що свідчить про недостатність власних коштів для відтворення (простого та розширеного) основних засобів, тобто про неможливість нарощування технічного потенціалу підприємства за рахунок власних коштів.

Факторний аналіз ефективності використання основних засобів зернопереробних підприємств

Як зазначалося вище, факторний аналіз дозволяє отримати достовірну та всебічну інформацію для прийняття відповідних управлінських рішень щодо причин змін показників, явищ та процесів, які відбуваються на підприємстві відповідно до предмету дослідження.

Як було зазначено в другому розділі роботи однією з найбільш достовірних моделей оцінки ефективності використання ресурсів, в тому числі основних засобів, на основі показників фондомісткості продукції є модель, розроблена професором П. Осиповим.

Виконаємо розрахунки факторної моделі фондомісткості продукції:

$$FM = \frac{A}{PP} = \frac{OP}{PP} * \frac{P}{OP} * \frac{P_{mu}}{P} * \frac{OZ}{P_{mu}} * \frac{A}{OZ} = \frac{1}{C} * \frac{1}{Kn} * \Phi_{em} * \frac{1}{PB_{mu}} * Na \quad (2.9)$$

В таблиці 2.12 наведений розрахунок показників факторної моделі оцінки фондомісткості продукції.

Таблиця 2.12

Розрахунок показників факторної моделі фондомісткості продукції ПрАТ «Кременчукм'ясо»

№	Показник	Одиниці виміру	Позначення	2022 рік	2023 рік
Вихідні дані					
1	Обсяг виробленої продукції в натуральному виразі	тон	ОП	6913	7776
2	Обсяг виробленої продукції у вартісному виразі	тис. грн	РП	799037	935314
3	Амортизаційні відрахування	тис. грн	А	7499	8931
4	Виробнича потужність	тон	П	15500	15500
5	Вартість машин і устаткування (активна частина ОЗ)	тис. грн	Р _{му}	21360	35349
6	Вартість ОЗ основного виду діяльності	тис. грн	ОЗ	184173,0	191793,5
Результати розрахунку факторів моделі					

Продовження таблиці 2.12

7	Середньозважена оптова ціна одиниці продукції	тис. грн	$Ц=РП/ОП$	115,5847	120,2822
8	Коефіцієнт використання виробничої потужності	-	$Кп=П/ОП$	0,4460	0,5017
9	Фондомісткість одиниці виробничої потужності	-	$Фем=Рму/П$	1,3781	2,2806
10	Питома вага робочих машин і устаткування	-	$Пвму=Рму/ОЗ$	0,1160	0,1843
11	Середня норма амортизації основних засобів	-	$На=А/ОЗ$	0,0407	0,0466

Джерело: розрахунки автора на основі [57].

В таблиці 2.13 наведемо розрахунок показника фондомісткості з визначенням впливу на нього окремих показників.

Таблиця 2.13

Розрахунок фондомісткості на ПрАТ «Кременчукм'ясо»

Показник	Факторна ознака					Результативна ознака	Вплив показника
	Ц	Кп	Фем	Пвму	На	Фондомісткість, грн/грн	
Базове значення	115,5847	0,4460	1,3781	0,1160	0,0407	0,0094	
Середньозважена оптова ціна	120,2822	0,4460	1,3781	0,1160	0,0407	0,0090	-0,0004
Коефіцієнт використання виробничої потужності	120,2822	0,5017	1,3781	0,1160	0,0407	0,0080	-0,0010
Фондомісткість одиниці виробничої потужності	120,2822	0,5017	2,2806	0,1160	0,0407	0,0133	0,0053
Питома вага робочих машин та устаткування	120,2822	0,5017	2,2806	0,1843	0,0407	0,0083	-0,0049
Середня норма амортизації основних засобів	120,2822	0,5017	2,2806	0,1843	0,0466	0,0095	0,0012
Разом							0,0002

Джерело: розрахунки автора на основі [57].

Таким чином, фондомісткість продукції в 2023 році порівняно з 2022 роком збільшилася на 0,02 коп., що в цілому є негативним явищем. Як видно з таблиці 2.22 зростання фондомісткості відбулося внаслідок зростання фондомісткості одиниці виробничої потужності (з 1,3781 до 2,2806 грн на 1 тону виробничої потужності, що призвело до зростання фондомісткості на 0,53

коп.), збільшення середньої норми амортизації (з 4,07% до 4,66%, що стало причиною зростання фондомісткості на 0,53 коп.). Вплив інших трьох факторів моделі є позитивним хоча меншим, що і визначило загальну динаміку показника фондомісткості.

Як зазначалося у першому розділі роботи важливим аспектом підвищення ефективності використання та відтворення основних засобів підприємства є раціоналізація амортизаційної політики, що передбачає дослідження зміни норм нарахування амортизації. Проведемо факторний аналіз середньої норми амортизації досліджуваних підприємств:

$$N_a = A/OЗ = \frac{A}{OЗ_{введ}} * \frac{OЗ_{введ}}{OЗ_{вивед}} * \frac{OЗ_{вивед}}{OЗ} = K_{покр} * T_{відтв} * K_{виб} \quad (2.10)$$

В таблиці 2.14 проведемо розрахунок параметрів моделі.

Таблиця 2.14

**Розрахунок приватних показників середньої норми амортизації для
ПрАТ «Кременчукм'ясо»**

Показник	2022 рік	2023 рік
Вихідні дані		
Амортизація (А)	7499	8931
Вартість основних засобів (ОЗ)	184173,0	191793,5
Вартість основних засобів введених в експлуатацію (ОЗввед)	5912	11981
Вартість основних засобів виведених з експлуатації (ОЗвивед)	232	120
Результати розрахунку факторів моделі		
Середня норма амортизації (інтегральний показник)	0,0407	0,0466
Кпокр (А/ОЗввед)	1,2684	0,7454
Твідтв (ОЗввед/ОЗвивед)	25,4828	99,8417
Квиб (ОЗвивед/ОЗ)	0,0013	0,0006

Джерело: розрахунки автора на основі [57].

В таблиці 2.15 розрахуємо вплив кожного з приватних показників на інтегральний показник (середню норму амортизації). Підвищення норми амортизації основних засобів ПрАТ «Кременчукм'ясо», що з точки зору відтворювальних процесів є позитивним явищем, відбулося внаслідок дії одного з трьох чинників, а саме підвищення темпів відтворення з 25,4828 до 99,8417, що призвело до зростання норми амортизації на 0,0698%.

Розрахунок впливу приватних показників на середню норму амортизації ПрАТ «Кременчукм'ясо»

Показник	Факторна ознака			Результативна ознака	Вплив показника
	Кпокр	Твідтв	Квиб	Норма амортизації	
Базове значення	1,2684	25,4828	0,0013	0,0407	
Коефіцієнт покриття	0,7454	25,4828	0,0013	0,0239	-0,0168
Темп відтворення	0,7454	99,8417	0,0013	0,0938	0,0698
Коефіцієнт вибуття ОЗ	0,7454	99,8417	0,0006	0,0466	-0,0472
Разом					0,0058

Джерело: розрахунки автора на основі [57].

Зниження коефіцієнта покриття з 1,2684 до 0,7454 та скорочення коефіцієнту вибуття з 0,0013 до 0,0006 призвело до зменшення норми амортизації на 1,68% та 4,72% відповідно.

Таким чином, з метою подальшого зростання можливостей підприємства щодо відтворення своїх основних засобів за рахунок збільшення амортизаційних відрахувань, менеджменту підприємства слід звернути особливу увагу на дотримання адекватних темпів вибуття основних засобів (відповідно до нормативних вимог та господарських потреб).

Аналіз динаміки, структури й ефективності використання оборотних коштів

Для аналізу складу, структури й динаміки оборотних коштів складемо аналітичну таблицю 2.16.

Таблиця 2.16

Склад, структура й динаміка оборотних коштів ПрАТ «Кременчукм'ясо»

Показник	На початок року		На кінець року		Відхилення	
	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%
2022 рік						
Оборотні кошти	642679	100,00	685050	100,00	42371	6,6
Виробничі запаси	12400	1,93	26443	3,86	14043	113,3
Незавершене виробництво	0	0,00	0	0,00	0	-
Готова продукція	46	0,01	304	0,04	258	560,9
Товари	1920	0,30	163	0,02	-1757	-91,5
Дебіторська заборгованість	623438	97,01	656461	95,83	33023	5,3
Грошові кошти	4875	0,76	1679	0,25	-3196	-65,6
Інші оборотні кошти	0	0,00	0	0,00	0	-
Витрати майбутніх періодів	0	0,00	0	0,00	0	-
2023 рік						

Продовження таблиці 2.16

Оборотні кошти	685050	100,00	675 254	100,00	-9796	-1,4
Виробничі запаси	26443	3,86	35 842	5,31	9399	35,5
Незавершене виробництво	0	0,00	0	0,00	0	-
Готова продукція	304	0,04	555	0,08	251	82,6
Товари	163	0,02	0	0,00	-163	-100,0
Дебіторська заборгованість	656461	95,83	637894	94,47	-18567	-2,8
Грошові кошти	1679	0,25	963	0,14	-716	-42,6
Інші оборотні кошти	0	0,00	0	0,00	0	-
Витрати майбутніх періодів	0	0,00	0	0,00	0	-

Джерело: розрахунки автора на основі [57].

Як видно з таблиці 2.16 протягом двох досліджуваних років найбільшу питому вагу в структурі оборотних коштів підприємства займала дебіторська заборгованість: 97,01% та 95,83% на початку та кінці 2022 року відповідно та 94,47% наприкінці 2023 року. Таким чином, решта елементів оборотних коштів протягом 2022-2023 років мали вкрай незначну питому вагу. Так, другим за обсягом елементом оборотних коштів підприємства є виробничі запаси. Їх питома вага зросла з 1,93% на початку 2022 року до 5,31% на кінець 2023 року. Присутність інших елементів оборотних коштів в балансі підприємства жодним чином не впливає на результати аналізу та є суто технічною. Фактична відсутність в структурі оборотних коштів підприємства таких елементів як готова продукція та, особливо, грошові кошти може вважатися негативною характеристикою роботи підприємства по управлінню його оборотним капіталом, оскільки є ознакою недостатньої ліквідності підприємства та неефективної і малоадаптивної комерційної політики.

Загальна сума оборотних коштів в 2022 році збільшилася на 42371 тис. грн (6,6%), в 2023 році навпаки відбулося зменшення оборотних коштів на 9796 тис. грн (1,4%). Динаміка загальної суми оборотних коштів підприємства визначається, що очевидно з урахуванням їх структури, виключно динамікою дебіторської заборгованості: в 2022 році вона зросла на 33023 тис. грн (5,3%), в 2023 році скоротилася на 18567 тис. грн (2,8%). Щодо інших елементів оборотних коштів, варто відзначити зростання протягом двох років виробничих запасів: 14043 тис. грн в 2022 році та 9399 тис. грн в 2023 році, що в цілому є

позитивним явищем і свідчить про активізацію саме виробничої діяльності, тобто діяльності в процесі якої створюється додана вартість.

В цілому структура й абсолютна величина оборотних коштів малоефективна: велика питома вага фондів обігу (а саме, дебіторської заборгованості) свідчить про значне зосередження коштів у сфері реалізації продукції (сфері обігу), де не створюється додана вартість, та, відповідно, відсутні умови довгострокового економічного зростання.

З точки зору оцінки ефективності діяльності підприємства, виключно важливою є оцінка ефективності використання ним оборотних коштів.

Для оцінки оборотності оборотних коштів розраховують нижченаведені показники.

Коефіцієнт оборотності оборотних коштів:

$$K_o = \text{РП} / \text{ОбК} \quad (2.11)$$

де РП – обсяг реалізованої продукції в діючих цінах (без ПДВ та акцизного податку), тис. грн;

ОбК – середній залишок оборотних коштів, тис. грн.

Коефіцієнт оборотності оборотних коштів показує середню кількість оборотів, яку роблять оборотні кошти за період (рік). Позитивною тенденцією є збільшення значення цього коефіцієнту.

Швидкість одного обороту оборотних коштів (тривалість одного обороту оборотних коштів):

$$T = \text{Д} / K_o \quad (2.12)$$

де Д – число днів в періоді, за який розраховується оборотність оборотних коштів (рік).

Швидкість одного обороту оборотних коштів (тривалість одного обороту оборотних коштів) показує середню тривалість одного обороту оборотних коштів. Позитивною тенденцією є зменшення значення цього показника.

Коефіцієнт закріплення (завантаження) оборотних коштів:

$$K_z = \text{ОбК} / \text{РП} \quad (2.13)$$

Коефіцієнт закріплення (завантаження) оборотних коштів показує скільки в середньому необхідно оборотних коштів, щоб виробити та реалізувати одиницю (1 грн) продукції. Позитивною тенденцією є зменшення значення цього коефіцієнту.

Для аналізу ефективності використання оборотних коштів складемо таблицю 2.17.

Таблиця 2.14

Показники оборотності оборотних коштів підприємства

Показник	2022 рік	2023 рік	абсолютне відхилення
1. Обсяг реалізованої продукції в діючих цінах (без ПДВ та акцизного податку), тис. грн	799925,0	937536,0	137611,0
2. Середній залишок оборотних коштів, тис. грн	663864,5	680152,0	16287,5
3. Коефіцієнт оборотності оборотних коштів	1,20	1,38	0,17
4. Швидкість одного обороту оборотних коштів, днів	302,9	264,8	-38,1
5. Коефіцієнт закріплення оборотних коштів, грн	0,830	0,725	-0,104

Джерело: розрахунки автора на основі [57].

Як видно з наведених в таблиці 2.17 розрахунків, в 2023 році в порівнянні з 2022 роком оборотність оборотних коштів прискорилося на 0,17 обороту, швидкість одного обороту зменшилася на 38,1 день, коефіцієнт закріплення оборотних коштів зменшився на 0,104. Прискорення оборотності оборотних коштів з позитивної сторони характеризує роботу підприємства по управлінню оборотними активами підприємства, оскільки свідчить про відносну економію коштів підприємства. Незважаючи на зазначені позитивні зміни, абсолютні значення показників оборотності коштів дають підстави зробити висновок про повільну загальну оборотність коштів підприємства, що може бути вагомим фактором погіршення фінансового стану підприємства: необхідність залучення значної кількості коштів у господарський оборот істотним чином «вимиває» власні кошти підприємства та може вимагати залучення зовнішнього фінансування (наприклад, банківського короткострокового кредитування), що

сьогодні з урахуванням значної вартості таких коштів та загальної невизначеності майбутнього є вкрай небажаним.

Аналіз трудових ресурсів підприємства та оплати праці

Для характеристики руху робочої сили розрахуємо та дамо оцінку таким показникам:

– коефіцієнт обороту по прийому – відношення числа прийнятих працівників до середньооблікової чисельності штатних працівників облікового складу;

– коефіцієнт обороту по вибуттю – відношення числа вибулих працівників до середньооблікової чисельності штатних працівників облікового складу;

– коефіцієнт плинності робочої сили – відношення числа працівників, що вибули за власним бажанням, звільнених за угодою сторін, порушення трудової дисципліни та ін. до середньооблікової чисельності штатних працівників облікового складу.

Для аналізу руху робочої сили складемо аналітичну таблицю 2.18.

Таблиця 2.18

Показники руху робочої сили

Показник	2022 рік	2023 рік	Відхилення
1. Середньооблікова чисельність штатних працівників облікового складу, осіб	605	605	0
2. Прийнято працівників, осіб	80	87	7
3. Вибуло працівників, осіб	82	83	1
з них по негативним причинам (за власним бажанням, звільнено за прогул і інші порушення трудової дисципліни, невідповідність займаній посаді)	82	83	1
4. Коефіцієнт обороту по прийому	0,132	0,144	0,012
5. Коефіцієнт обороту по вибуттю	0,136	0,137	0,002
6. Коефіцієнт плинності робочої сили	0,136	0,137	0,002

Джерело: розрахунки автора на основі [57].

В 2023 році в порівнянні з 2022 роком середньооблікова чисельність штатних працівників облікового складу не змінилася (605 осіб), при цьому в 2022 році на роботу було прийнято 80 осіб, звільнено 82 особи, в 2023 році

прийнято 87 осіб, звільнено 83 особи. Як в 2022, так і в 2023 році єдиними причинами звільнення працівників були: власне бажання, прогули й інші порушення трудової дисципліни, невідповідність займаній посаді, тобто негативні причини. Значення показників руху робочої сили, а також динаміка цих показників, свідчать про те, що, як в 2022, так і в 2023 роках на підприємстві спостерігається значний рух робочої сили (незважаючи на сталість загальної кількості персоналу), що є негативною характеристикою роботи підприємства по управлінню кадровим потенціалом. Скорочення плинності кадрів є таким чином одним з ключових резервів підвищення ефективності діяльності підприємства в цілому та використання його трудових ресурсів зокрема.

Нижче проаналізуємо ефективність використання трудових ресурсів підприємства, для чого використаємо показники продуктивності праці, а саме прямий показник продуктивності праці (виробіток) та зворотній (трудомісткість).

Продуктивність праці (прямий показник продуктивності праці - середньорічний виробіток) – відношення обсягу виробленої промислової продукції в порівнянних оптових цінах підприємства (ОПп) до середньої (середньооблікової) чисельності персоналу (Ч).

$$ПП = ОПп / Ч \quad (2.14)$$

Показник продуктивності праці показує, скільки в середньому продукції виробляє кожний працівник підприємства. Позитивною тенденцією є збільшення значення цього показника.

Трудоємність (трудомісткість) виробництва (обернений показник продуктивності праці) – відношення середньої чисельності персоналу (Ч) до обсягу виробленої промислової продукції в порівнянних оптових цінах підприємства (ОПп).

$$Тр = Ч / ОПп \quad (2.15)$$

Показник трудомісткості показує, які в середньому необхідні витрати праці (людей, людино-днів, людино-годин) для виробництва одиниці (1 грн)

продукції. Зниження значення цього показника свідчить про економію живої праці, що є позитивним явищем.

В таблиці 2.19 розраховано описані показники продуктивності праці.

Таблиця 2.19

Оцінка ефективності використання трудових ресурсів

Показник	2022 рік	2023 рік	Абсолютне відхилення
1. Обсяг виробленої промислової продукції (без ПДВ та акцизного податку) в порівняних цінах, тис. грн	799037	887491	88454
2. Середньооблікова чисельність штатних працівників облікового складу, осіб	605	605	0
3. Продуктивність праці (середньорічний виробіток на одного працівника), тис. грн/ос.	1320,7	1466,9	146,2
4. Трудомісткість, ос./тис. грн	0,757	0,682	-0,075

Джерело: розрахунки автора на основі [57].

Як видно з наведених в таблиці розрахунків, в 2023 році порівняно з 2022 роком підвищилася ефективність використання трудових ресурсів підприємства, про що свідчить зростання на 146,2 тис. грн прямого показника продуктивності праці та зменшення на 0,075 грн трудомісткості, тобто оберненого показника продуктивності праці.

Важливим етапом аналізу трудових ресурсів є оцінка рівня та динаміки оплати праці а також визначення співставності темпів зміни продуктивності праці та оплати праці. Необхідні для цього розрахунки проведемо в таблиці 2.20.

Таблиця 2.20

Оцінка оплати праці на ПрАТ «Кременчукм'ясо» та її співвідношення з продуктивністю праці

Показник	2022 рік	2023 рік	Відхилення	
			тис. грн	%
1. Фонд оплати праці штатних працівників облікового складу, тис. грн	91971	97283	5312	5,8
2. Середньооблікова чисельність штатних працівників облікового складу, осіб	605	605	0	0,0
3. Середньорічна заробітна плата, тис. грн	152,0	160,8	8,8	5,8
4. Продуктивність праці (середньорічний виробіток на одного працівника), тис. грн/ос.	1320,7	1466,9	146,2	11,1

Джерело: розрахунки автора на основі [57].

Як видно з таблиці, в 2023 році в порівнянні з 2022 роком фонд оплати праці штатних працівників облікового складу збільшився на 5312 тис. грн (5,8%). З урахуванням незмінності чисельності персоналу це призвело до зростання середньої заробітної плати на підприємстві на 8,8 тис. грн або 5,8% у відносному виразі.

Співвідношення зміни середньорічної заробітної плати й продуктивності праці одного працівника визначається відношенням відносного відхилення середньорічної заробітної плати одного працівника до відносного відхилення середньорічного виробітку одного працівника. В даному випадку при зростанні середньої заробітної плати 5,8% на підприємстві має місце зростання продуктивності праці 11,1%, тобто зазначений коефіцієнт дорівнює 0,52 (на кожен відсоток зростання продуктивності приходиться 0,52% зростання оплати праці). Отримане значення коефіцієнту (в діапазоні 0,5–1,0%) в цілому свідчить про відповідність результатів праці з її винагородою, тобто про раціональне використання підприємством своїх трудових ресурсів.

Аналіз поточних витрат підприємств

На першому етапі проаналізуємо структуру витрат підприємств за економічними елементами з відповідним акцентом на амортизаційних відрахуваннях (табл. 2.21).

Таблиця 2.21

Поточні операційні витрати ПрАТ «Кременчукм'ясо»

Елемент витрат	Абсолютне значення, тис. грн		Структура, %		Відхилення	
	2022 рік	2023 рік	2022 рік	2023 рік	абс.	Відн
1. Матеріальні витрати	520919	804029	64,8	73,2	283110	54,3
2. Витрати на оплату праці	91971	97283	11,4	8,9	5312	5,8
3. Відрахування на соціальні заходи	20396	21368	2,5	1,9	972	4,8
4. Амортизація	7499	8931	0,9	0,8	1432	19,1
5. Інші операційні витрати	162901	166594	20,3	15,2	3693	2,3
Разом	803686	1098205	100,0	100,0	294519	36,6

Джерело: розрахунки автора на основі [57].

Наведені в таблиці 2.21 дані дають підстави говорити, що виробництво продукції на підприємстві є матеріаломістким: питома вага матеріальних витрат в 2022 році склала 64,8%, а в 2023 році збільшилася до 73,2%. При цьому в 2023 році порівняно з 2022 роком розмір матеріальних витрат збільшився на 5312 тис. грн. Витрати на оплату праці, також як і відрахування на соціальні заходи збільшилися в абсолютному виразі на 5312 тис. грн та 972 тис. грн відповідно. Амортизаційні відрахування в 2023 році в порівнянні з 2022 роком зросли на 1432 тис. грн або 19,1%, а їх питома вага в структурі поточних витрат зменшилася з 0,9% до 0,8%, що з точки зору активізації відтворювальних процесів є негативним явищем. Стаття «інші операційні витрати» збільшилася на 3693 тис. грн. Таким чином, в 2023 році порівняно з 2022 роком в абсолютному виразі головним чином за рахунок значного матеріальних витрат, загальна сума поточних витрат підприємства зросла на 294519 тис. грн (36,6%), що в цілому є надлишковим (в порівнянні з динамікою обсягу виробленої продукції в діючих цінах) та свідчить про зниження ефективності управління витратами.

Нижче проаналізуємо ефективність управління витратами на підприємстві за допомогою показника витрат на 1 грн продукцію. Показник витрат на 1 грн продукції вказує на прямий зв'язок між собівартістю (операційними витратами) і прибутком. Витрати на одну гривню продукції розраховуються діленням загальної суми витрат на виробництво продукції (поточних витрат) на обсяг виробленої промислової продукції в діючих оптових цінах підприємства (без ПДВ та акцизного податку):

$$V_1 = V/ОПд \quad (2.16)$$

Очевидно, що чим нижчим є значення показника, тим прибутковішою є діяльність (операційна) підприємства. У випадку, якщо показник перевищує одиницю (100 коп), зазначена діяльність є збитковою.

Для аналізу зміни витрат на одну гривню продукції складають таблицю 2.22.

Таблиця 2.22

Оцінка витрат на одну гривню продукції

Показник	2022 рік	2023 рік	Відхилення	
			абс	відн
1. Обсяг виробленої промислової продукції (без ПДВ та акцизного податку) в діючих цінах, тис. грн	799037	935314	136277	17,1
2. Поточні витрати (операційні витрати на виробництво продукції), тис. грн	803686	1098205	294519	36,6
3. Витрати на 1 грн продукції, грн/грн	1,006	1,174	0,168	16,7

Джерело: розрахунки автора на основі [57].

Як видно з таблиці 2.22, в 2023 році в порівнянні з 2022 роком при зростанні обсягу виробленої продукції на 136277 тис. грн (17,1%) відбулося збільшення її собівартості (поточних операційних витрат) на 294519 тис. грн (36,6%). Внаслідок переважного зростання витрат підприємства над обсягом виробництва, витрати на 1 грн продукції в 2023 році в порівнянні з 2022 роком збільшилися на 16,8 коп і склали 117,4 коп. Зростання цього показника з негативної сторони характеризує роботу підприємства по управлінню витратами; більш того абсолютні значення, які перевищують 1 (100 коп.), свідчать про збитковість виробничої діяльності та є ознакою загального низького рівня ефективності управління витратами на підприємстві.

Аналіз фінансових результатів та рентабельності діяльності

Для аналізу рівня й динаміки фінансових результатів ПрАТ «Кременчукм'ясо» складемо таблицю 2.23.

Таблиця 2.23

Фінансові результати ПрАТ «Кременчукм'ясо»

Найменування статей	Абсолютне значення, тис. грн		Відхилення	
	Базовий рік	Звітний рік	Абсолют. (+,-)	Відн. (%)
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	799925	937536	137611	17,2
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	635074	844962	209888	33,0
Валовий: прибуток/збиток	164851	92574	-72277	-43,8
Інші операційні доходи	0	0	0	-
Адміністративні витрати	27184	30191	3007	11,1
Витрати на збут	41113	46719	5606	13,6
Інші операційні витрати	0	0	0	-

Продовження таблиці 2.23

Фінансовий результат від операційної діяльності: прибуток/збиток	96554	15664	-80890	-83,8
Інші доходи	14927	10256	-4671	
Фінансові витрати	7032	32	-7000	-99,5
Інші витрати	100504	54124	-46380	-46,1
Фінансовий результат до оподаткування: прибуток/збиток	3945	-28236	-32181	-815,7
Витрати (дохід) з податку на прибуток	97	0	-97	-100,0
Чистий фінансовий результат: прибуток/збиток	3848	-28236	-32084	-833,8

Джерело: розрахунки автора на основі [57].

Як видно з таблиці, чистий прибуток підприємства в 2023 році зменшився на 32084 тис. грн склавши в цьому році -28236 тис. грн (діяльність збиткова). Дані зміни є наслідком зниження валового прибутку на 72277 тис. грн. З урахуванням зростання витрат на збут на 5606 тис. грн та адміністративних витрат на 3007 тис. грн, прибуток від операційної діяльності підприємства зменшився на 80890 тис. грн (83,8%) порівняно з 2022 роком. Отже, основними причинами зниження кінцевого фінансового результату підприємства (чистого прибутку) та збитковості діяльності в 2023 році є зниження ефективності операційної діяльності в цілому та виробництва продукції зокрема. Таким чином, з метою подолання збитковості діяльності мають бути розроблені та впроваджені заходи, спрямовані на підвищення ефективності саме виробничої діяльності: оптимізація виробничої програми, ротація асортименту продукції, оптимізація поточних витрат, насамперед, матеріальних, підвищення ефективності маркетингу та раціоналізація збуту тощо.

Для аналізу абсолютних значень та динаміки показників рентабельності діяльності підприємства складемо таблицю 2.24.

Таблиця 2.24

Коефіцієнти рентабельності діяльності ПрАТ «Кременчукм'ясо»

Показник	2022 рік	2023 рік	Абсолютне відхилення
Капітал підприємства, тис. грн	730132,5	746374	16241,5
Власний капітал підприємства, тис. грн	-42081	-54279	-12198
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн	799925	937536	137611
Виробничі фонди (основні засоби та оборотні кошти), тис. грн	848038	871946	23908

Продовження таблиці 2.24

Витрати операційної діяльності, тис. грн	803686	1098205	294519
Чистий прибуток, тис. грн	3848	-28236	-32084
Прибуток від операційної діяльності, тис. грн	96554	15664	-80890
Рентабельність капіталу, %	0,53	-3,78	-4,31
Рентабельність власного капіталу, %	-9,14	52,02	61,16
Рентабельність продажів, %	12,07	1,67	-10,40
Рентабельність продукції, %	12,01	1,43	-10,59
Рентабельність виробництва, %	11,39	1,80	-9,59

Джерело: розрахунки автора на основі [57].

В 2023 році порівняно з 2022 роком зменшилися всі показники рентабельності, розраховані за прибутком від операційно діяльності (рентабельність продукції, виробництва та продажів), що свідчить про зниження прибутковості операційної, що в даному випадку представляє собою виробничу, діяльності. Зазначене скорочення прибутковості з урахуванням зростання чистого доходу від реалізації продукції є наслідком неефективного управління операційними витратами та потребує відповідних управлінських заходів.

Показники рентабельності, розраховані за чистим прибутком також мають негативну тенденцію до зниження, що, як і у попередньому випадку, пов'язано насамперед зі зменшенням показників прибутку. З огляду на динаміку зазначених показників рентабельності можна говорити про значне зниження ефективності використання ресурсів підприємства, про що свідчить зменшення показників рентабельності виробництва на 9,59%, коштів підприємства, про що говорить зниження рентабельності активів або капіталу на 4,31% (з урахуванням того, що чисті активи підприємства (підсумок розділу І пасива Балансу підприємства) протягом всього періоду дослідження мають від'ємні значення (через наявність значних непокритих збитків) значення рентабельності власного капіталу є абсолютно неінформативними).

Резюмуючи результати аналізу даного підрозділу необхідно відзначити, що підприємство знаходиться у скрутному фінансовому становищі (діяльність збиткова, наявність значних непокритих збитків) та вимагає від менеджменту прийняття якнайскоріших заходів по забезпеченню прибутковості його роботи. З урахуванням проведеного аналізу першочерговими заходами в цьому

контексті мають бути такі, які передбачають інвентаризацію та оптимізацію витрат.

Для характеристики загального стану та оцінки перспектив розвитку підприємства, розрахуємо та проаналізуємо абсолютні значення та динаміку його основних техніко-економічних показників діяльності (табл. 2.25).

Таблиця 2.25

Основні техніко-економічні показники виробничо-господарської діяльності ПрАТ «Кременчукм'ясо»

Показник	2022 рік	2023 рік	Відхилення	
			абсолютне	відносне
1. Середньорічна виробнича потужність, тонн	15500	15500	0	0,0
2. Фактично вироблено продукції, тонн	6913	7776	863	12,5
3. Коефіцієнт використання виробничої потужності, частки	0,446	0,502	0,056	12,5
4. Обсяг виробленої продукції (без ПДВ):				
– у діючих оптових цінах підприємства, тис. грн	799037	935314	136277	17,1
– у порівняних цінах, тис. грн	799037	887491	88454	11,1
5. Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (без ПДВ), тис. грн	799925	937536	137611	17,2
6. Середньорічна вартість основних засобів основного виду діяльності, тис. грн	184173,0	191793,5	7620,5	4,1
7. Фондовіддача, грн/грн	4,34	4,63	0,29	6,7
8. Середній залишок оборотних коштів, тис. грн	663864,5	680152,0	16287,5	2,5
9. Коефіцієнт оборотності оборотних коштів, об.	1,20	1,38	0,17	14,4
10. Середньооблікова чисельність штатних працівників облікового складу, осіб	605	605	0	0,0
11. Продуктивність праці, тис. грн/особу	1320,7	1466,9	146,2	11,1
12. Операційні витрати на виробництво продукції, тис. грн, у тому числі	803686	1098205	294519	36,6
– матеріальні витрати	520919	804029	283110	54,3
– витрати на оплату праці	91971	97283	5312	5,8
– відрахування на соціальні заходи	20396	21368	972	4,8
– амортизація	7499	8931	1432	19,1
– інші операційні витрати	162901	166594	3693	2,3
13. Витрати на 1 гривню виробленої продукції, грн	1,006	1,174	0,168	16,7
14. Матеріалоемність, грн/грн	0,652	0,860	0,208	31,9
15. Собівартість реалізованої продукції, тис. грн	635074	844962	209888	33,0
16. Фінансовий результат від операційної діяльності, тис. грн	96554	15664	-80890	-83,8
17. Чистий прибуток, тис. грн	3848	-28236	-32084	-833,8
18. Рентабельність продажів, %	12,07	1,67	-10,40	-
19. Рентабельність продукції, %	12,01	1,43	-10,59	-

Джерело: розрахунки автора на основі [57].

Аналіз розрахунків, наведених в таблиці 2.25, дає підстави зробити наступні висновки. В цілому підприємство володіє значною виробничою потужністю, яка в 2023 році порівняно з 2022 роком не змінилася, що є ознакою сталості виробничого потенціалу підприємства. Потужність характеризується відносно невисоким рівнем використання, про що свідчать значення коефіцієнта використання виробничої потужності. Протягом двох досліджуваних років ефективність використання оборотних коштів підприємства підвищилася, про що свідчить зростання на 0,17 обороту коефіцієнту оборотності оборотних коштів. Ефективність використання трудових ресурсів підприємства також зросла, про що говорить збільшення на 146,2 тис. грн продуктивності праці. Також підвищилася ефективність використання основних засобів, про що говорить зростання на 0,29 грн показника фондівдачі. Таким чином, можна констатувати підвищення ефективності використання усіх виробничих ресурсів підприємства, що є позитивною характеристикою його діяльності. При цьому слід однак зауважити, що абсолютні значення показників ефективності (особливо це стосується оборотних коштів та основних засобів) мають невисокі значення, а отже менеджменту підприємства варто докласти більше зусиль для підвищення ефективності використання основних засобів.

Витрати операційної діяльності підприємства (за економічними елементами) в 2023 році в порівнянні з 2022 роком зросли на 294519 тис. грн або 36,6%, в той час як обсяг виробленої продукції підприємства в діючих цінах збільшився на 136277 тис. грн (17,1%). Внаслідок переважного зростання витрат підприємства над обсягом виробництва продукції показник витрат на 1 гривню виробленої продукції в 2023 році збільшився на 16,8 копійки й склали 117,4 копійок. Зростання значення цього показника та його абсолютні значення, які значно більші одиниці, є негативною характеристикою діяльності підприємства, та свідчать про збитковість виробничої діяльності та неефективне управління витратами операційної діяльності підприємства. Окрім перелічених вище негативних ознак та характеристик діяльності підприємства, найголовнішою його вадою є наявність в структурі капіталу підприємства значних непокритих

збитків та збитковість діяльності в 2023 році, що майже унеможливило залучення зовнішніх джерел для фінансування відтворення основних засобів та підвищення ефективності діяльності підприємства в цілому.

Отже, можна констатувати загальний низький рівень ефективності діяльності ПрАТ «Кременчук'ясо» як в 2022 році, так і особливо в 2023 році.

Висновки до розділу 2

Проведений аналіз ринкової ситуації показав, що м'ясопереробна галузь є важливим елементом економічної системи країни як з точки зору забезпечення продовольчої безпеки, так і з точки зору наповнення бюджетів усіх рівнів коштами та забезпечення робочими місцями. Аналіз динаміки кількісних показників ринку показав, що падіння обсягів виробництва сировини, що спостерігається починаючи з 2014 року по усіх сегментах, є наслідком загального кризового стану в економіці, що було значно підсилено загальними кризовими явищами, викликаними пандемією Ковід, та особливо війною з РФ. Аналіз проблем, які доводиться долати м'ясопереробним підприємствам, дозволяє виділити такі найбільш вагомі: територіальна розосередженість сільськогосподарських підприємств і господарств населення внаслідок чого виникає дефіцит сировини, нетривалий термін реалізації певних видів готової продукції, скорочення експорту м'ясної продукції, недосконалість податкового механізму та недостатність державної підтримки. Аналіз ринку продуктів переробки м'яса дозволяє зробити висновок, що він характеризується жорсткою конкуренцією. Кожен виробник ковбасних виробів, як правило, випускає продукцію під декількома торговельними марками, які позиціонуються в різних цінових сегментах. Серед продуктів переробки м'яса найбільшу питому вагу займають ковбасні вироби, які і визначають загальну ситуацію на ринку. Незважаючи на значні труднощі та проблеми, з яким стикається галузь, вона як і раніше зберігає значний потенціал для росту та інтенсивного розвитку. Для реалізації резервів галузі необхідне удосконалення механізму економічних відносин, який має забезпечувати дотримання закону вартості при формуванні цінової політики; впровадження державної підтримки, у тому числі за рахунок

державного бюджету на розвиток тваринництва; спрощення податкового, дотаційного та кредитного механізмів; оновлення матеріально-технічних ресурсів. Все це, безумовно може і має бути реалізовано в повній мірі лише після завершення війни, в той час, як сьогодні основною задачею галузі є виживання та забезпечення самофінансування підприємств, для чого має бути розроблений відповідний механізм державного регулювання та підтримки.

Аналіз ефективності діяльності в цілому та використання і відтворення основних засобів ПрАТ «Кременчукм'ясо», як об'єкту дослідження даної роботи, дозволив охарактеризувати стан його технічної бази, визначити основні вади та сильні сторони підприємств з точки зору забезпечення господарського процесу основними засобами. Так, за результатами аналізу структури основних засобів можна відзначити, що підприємство зосереджує свої технічні ресурси головним чином у виробничій сфері. При цьому однак варто відзначити, що структура основних засобів виробничого призначення неефективна через низьку питому вагу машин та обладнання, тобто активної частини основних засобів. Так, 65,4% від загальної вартості основних засобів (по залишковій вартості) на кінець 2023 року представлені будівлями та спорудами і лише 23,9% – машинами та обладнанням. Аналіз технічного стану основних засобів дає підстави зробити висновок, що на підприємстві значну питому вагу в їх структурі займають фізично, а отже і морально, застарілі об'єкти, що безумовно є однією з ключових вад підприємства і в перспективі може істотним чином заважати зростанню ефективності діяльності. Аналіз фінансів джерел відтворення основних засобів дозволив зробити висновок про недостатність власних джерел для фінансування відтворення основних засобів (особливо в 2023 році). Також можна відзначити, що рівень використання виробничої потужності підприємства доволі низький як в 2022, так і 2023 роках, що також може вважатися значною вагою та перепорою подальшого розвитку підприємств (внаслідок негативного ефекту «масштабу виробництва» рівень собівартості продукції може бути неконкурентоздатним). Також значною проблемою підприємства є збитковість виробничої діяльності та господарювання в цілому (2023 рік), а також наявність значних непокритих

збитків, що значно ускладнює пошук джерел забезпечення належного відтворення основних засобів та підвищення ефективності діяльності в цілому. Для досліджуваного підприємства в якості основного напрямку підвищення ефективності використання основних засобів доцільним є впровадження заходів по оптимізації виробничої програми та нарощенню масштабів діяльності, а також оновлення технічної бази (хоча б точкове).

РОЗДІЛ 3

РОЗРОБКА ЗАХОДУ З ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ПРАТ «КРЕМЕНЧУКМ'ЯСО»

3.1. Техніко-економічне обґрунтування проєкту підвищення рівня автоматизації операцій по первинній обробці м'ясної сировини із впровадженням елементів системи MES (системи управління виробничими процесами)

Пошук та реалізація резервів підвищення ефективності використання та відтворення основних засобів м'ясопереробного підприємства передбачає аналіз джерел можливого отримання зазначеного позитивного ефекту. Відповідно до сфер виникнення, такі джерела можуть бути віднесені до зовнішнього макро-, мезо- та мікросередовища, або до внутрішнього середовища самого підприємства. Стосовно реалізації джерел підвищення ефективності основних засобів, які відносяться до зовнішнього макро- та мезосередовища, то такі чинники є некерованими з точки зору окремих суб'єктів господарювання, а тому тут мають бути впроваджені відповідні заходи державної політики. В цьому контексті можна відмітити, що за сучасних умов доцільним є впровадження наступних заходів інтенсифікації використання та відтворення основних засобів підприємств [26, с. 24]:

- усебічне прискорення розвитку машинобудівного комплексу України, радикальна перебудова його структури з метою максимально можливого задоволення виробничого попиту на достатньо широку номенклатуру різних видів машин та устаткування, забезпечення виготовлення нових поколінь техніки і закінчених (технологічно зв'язаних) систем машин, розробка та організація виробництва тих знарядь праці, які раніше взагалі не виготовлялись або імпортувались з інших країн;

- зосередження зусиль різних галузей науки на пріоритетних напрямках науково-технічного прогресу, форсованому розвитку передусім наукомістких виробництв, істотному підвищенні техніко-організаційного рівня та соціально-економічної ефективності виробництва на підприємствах різних галузей народного господарства;

– докорінне поліпшення всієї організації робіт та економічного її обґрунтування на всіх стадіях відтворювального процесу (проектування – виробництво – розподіл – запровадження – експлуатація нової техніки);

– дотримання кожним підприємством власної стратегії технічного, організаційного та економічного розвитку; переорієнтація інвестиційної політики на максимальне технічне переозброєння й реконструкцію діючих виробничих об'єктів; різке збільшення масштабів вилучення з виробництва технічно застарілих і економічно малоефективних машин та устаткування, перехід від практики одиничної заміни спрацьованих знарядь праці до систематичного комплексного оновлення техніко-технологічної бази взаємозв'язаних виробничих ланок підприємств;

– створення ринкового економічного механізму країни, спроможного забезпечити постійну зацікавленість усіх ланок управління виробництвом у здійсненні найбільш ефективних відтворювальних процесів і сприйнятті науково-технічних та організаційних новацій (нововведень).

Практична реалізація перелічених головних напрямків інтенсифікації відтворювальних процесів потребує не лише активної інженерно-виробничої діяльності самих підприємств, а й мобілізації великих власних фінансових коштів. У повному обсязі вона можлива за умови передусім постійної державної підтримки, безпосередньої участі багатьох інститутів ринкової інфраструктури та іноземного капіталу. Очевидно, що в умовах війни реалізація описаних вище програм виглядає майже неймовірною, а тому макроекономічні заходи в сфері забезпечення своєчасного оновлення технічної бази підприємств можлива лише після завершення війни та лише у довгостроковій перспективі.

Головною ознакою підвищення рівня ефективного використання основних засобів і виробничої потужності того чи того підприємства є зростання обсягу виробництва продукції. Кількість же виробленої продукції за наявного розміру виробничого апарату залежить, з одного боку, від фонду часу продуктивної роботи машин та устаткування протягом доби, місяця або року, тобто від їхнього екстенсивного завантаження, а з іншого, – від ступеня використання знарядь праці за одиницю часу (інтенсивного навантаження). Отже, усю

сукупність технічних, організаційних та економічних заходів щодо ліпшого використання основних засобів підприємства можна умовно поділити на дві групи:

- збільшення екстенсивного завантаження;
- підвищення інтенсивного навантаження.

Однак треба зупинитись на двох важливих обставинах.

По-перше, якщо екстенсивне завантаження машин та устаткування обмежується тільки календарним фондом часу, то можливості підвищення інтенсивного навантаження устаткування, його продуктивності не є такими широкими і залежать передусім від інженерних рішень, покладених в основу конструкцій цього устаткування.

По-друге, здійснення заходів екстенсивного напрямку, як правило, не потребує капітальних витрат, а підвищення рівня інтенсивного використання виробничого апарату зв'язане зі значними інвестиціями; проте останні порівняно швидко окупаються за рахунок одержаного внаслідок інтенсифікації додаткового економічного ефекту.

Великим резервом збільшення продуктивної роботи виробничого устаткування є максимально можливе скорочення його простоїв. На підприємствах з дискретним виробництвом кількість не використовуваного протягом доби устаткування нерідко досягає 15–20% загального його парку, а внутрішні простої становлять 10–15% робочого часу [26, с. 25]. Це спричиняється: неузгодженістю пропускної спроможності окремих цехів і дільниць; незадовільною організацією технічно-профілактичного обслуговування та ремонту устаткування; браком робітників тих чи тих професій; перебоями в забезпеченні робочих місць матеріалами, електроенергією, комплектуючими виробами, оснащенням, пристроями, підйомно-транспортними фондами тощо.

Для підприємств м'ясопереробної галузі харчової промисловості надзвичайної гостроти набула проблема підвищення коефіцієнта змінності роботи виробничого устаткування. В Україні цей показник нині є невиправдано

низьким і свідчить про наявність достатньо великих резервів ліпшого використання знарядь праці [26, с. 26].

Вирішальне значення для підвищення рівня інтенсивного використання основних засобів має своєчасна заміна та модернізація фізично спрацьованого й технічно застарілого устаткування. Для підтримування порівняно високого технічного рівня виробництва на підприємствах треба щорічно замінювати 4–6% і модернізувати 6–8% діючого парку машин, устаткування та інших видів знарядь праці. До важливих факторів, що зумовлюють зростання продуктивності устаткування за одиницю часу, належать також запровадження нових технологій, інтенсифікація виробничих процесів.

Значного підвищення інтенсивного навантаження устаткування на підприємствах можна досягти завдяки застосуванню прогресивних форм і методів організації виробництва (концентрації, спеціалізації, кооперування та комбінування; гнучких, потокових і роторно-конвеєрних ліній), що уможливають використання високопродуктивного автоматизованого устаткування.

Повертаючись до практичних аспектів підвищення ефективності використання основних засобів на досліджуваному підприємстві, на нашу думку, особливої увагу заслуговують наступні аспекти його діяльності:

- низький рівень використання виробничої потужності;
- високий ступінь зносу основних засобів;
- низька питома вага активної частини основних засобів та через це низький рівень технічної оснащеності виробництва.

Вирішення цих двох зазначених проблем в контексті підвищення ефективності діяльності може бути реалізоване у вигляді наступних заходів:

- заходи (комплекс заходів), спрямовані на зростання обсягів виробництва, особливо в межах діючих виробничих потужностей. Висока ефективність таких заходів пов'язана з ефектом масштабу виробництва, тобто економії на витратах (зростання собівартості продукції за рахунок умовно-постійних витрат відбувається меншими темпами, ніж зростання обсягів виробництва та реалізації);

– комплексна механізація, автоматизація та роботизація технологічних операцій, що є одним з основних перспективних напрямків підвищення ефективності виробництва та рентабельності діяльності в довгостроковій перспективі. Джерелом зазначеного процесу є впровадження у виробництво досягнень науково-технічного прогресу. Дані заходи дозволяють за рахунок економії на витратах: оплаті праці та відповідному ЄСВ знизити поточні витрати та підвищити якість продукції, що в свою чергу позитивно впливає на попит на продукцію підприємства, і в кінцевому підсумку, на його прибуток;

– суто технічні заходи (заміна фізично та морально застарілого обладнання, модернізація, технічне переозброєння, реконструкція та розширення підприємства). Дані заходи за рахунок покращення технічної бази підприємства дозволяють, як і в попередньому випадку, дозволяють підвищити якість продукції, знизити її собівартість та підвищити прибуток.

Серед зазначених вище резервів зростання ефективності діяльності через оптимізацію використання та відтворення основних засобів с точки зору забезпечення максимального можливого ефекту в умовах непрогнозованості споживчого попиту, а тому високої невизначеності прогнозних показників виробничої програми, є підвищення рівня механізації та автоматизації технологічного процесу.

Перспективність саме зазначеного напрямку підвищення ефективності роботи підприємства за рахунок інтенсифікації використання технічної бази свідчить також факт значного відтоку робочої сили за кордон, та труднощів у залученні висококваліфікованої робочої сили.

Заходи по підвищенню рівня механізації та автоматизації мають не тільки короткостроковий ефект за рахунок економії на ручній праці, а й, що більш важливо, дозволяють підвищити рівень конкурентоспроможності підприємства в середньо- та довгостроковій перспективі (насамперед, за рахунок підвищення якості продукції та забезпечення високого рівня енергоефективності).

Таким чином, з урахуванням теми роботи та сучасного стану зовнішнього середовища, виключно актуальними є впровадження заходів, спрямованих на скорочення ручної праці та підвищення енергоефективності виробництва, що

передбачає розробку та впровадження заходів по механізації та автоматизації як основних, так і допоміжних, а також управлінських операцій.

Комплексне впровадження досягнень науково-технічного прогресу при здійсненні процесів обвалки м'ясної сировини при її підготовці до виробництва продукції має особливе значення, оскільки рівень механізації цих робіт на ПрАТ «Кременчукм'ясо» значно відстає від рівня механізації основних технологічних процесів.

Автоматизована або механізована обвалка м'яса дозволяє оптимізувати роботу на цій ділянці виробництва: збільшити продуктивність праці персоналу, підвищити якість сировини, яка поступає на подальшу обробку, зменшити технологічні втрати. Це в кінцевому підсумку, позитивним чином відображається на собівартості продукції, її виході, та врешті-решт на кінцевих фінансових результатах підприємствах.

Для впровадження на підприємстві було обрано обладнання одного з лідерів галузі первинної м'ясопереробки KUKA BANSS Robotic H-bone (Бельгія) [59]. Нове устаткування для підвищення рівня автоматизації виробничого процесу інтегрується в єдину систему MES (від англ. manufacturing execution system), система управління виробничими процесами – спеціалізоване прикладне програмне забезпечення, призначене для вирішення завдань синхронізації, координації, аналізу та оптимізації випуску продукції в рамках виробництва. MES-системи відносяться до класу систем управління рівня цеха.

Прямим ефектом від впровадження заходу є скорочення чисельності персоналу за рахунок підвищення рівня диспетчеризації технологічного процесу та установки технологічного устаткування (комплексна лінія обвалки KUKA BANSS Robotic H-bone) з більшим рівнем автоматизації.

Впровадження заходу як планується також дозволить отримати непрямий економічний ефект у вигляді підвищення попиту на продукцію підприємства, оскільки модернізація операцій первинної обробки м'яса дозволить підвищити якість кінцевого продукту за рахунок більшої технологічної ефективності.

3.2. Розрахунок економічної ефективності впровадження на операціях первинної обробки м'яса комплексної лінії обвалки KUKA BANSS Robotic H-bone

Для оцінки економічної ефективності запропонованого заходу визначимо спочатку зміну поточних витрат, пов'язаних з установкою нового устаткування.

Техніко-економічна характеристика впроваджуваного устаткування наведена в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Техніко-економічна характеристика замінюваного й впроваджуваного устаткування

Показник	Позначення	Устаткування	
		Замінюване	Впроваджуване
		Столи обвалочні	Комплексна конвеєрна лінія обвалки KUKA BANSS Robotic H-bone
Кількість одиниць устаткування	К	5	1
Технічна норма продуктивності, т/год	Нп	-	5,0
Маса, кг	Му	30	1500
Габаритні розміри, мм довжина	Ду	1000	1800
ширина	Шу	1800	4000
Споживання електроенергії, кВт/год	Се	-	7
Споживання води, куб. м/год	Св	2,0	0,3
Каналізування промстоків, куб. м/год	Кп	2,0	0,3
Чисельність обслуговуючого персоналу (норма обслуговування), осіб., у т.ч. 4-го розряду	Чп	5 5	2 2
Ціна придбання устаткування, грн	Ц	-	600000
Первісна вартість обладнання, грн	ОЗп	3000	-
Ступінь зносу обладнання, %	Зн	100	0
Граничний термін окупності капітальних вкладень, років	Т	-	4

Джерело: [58;59].

Нормативно-довідкова інформація, використовувана при розрахунках представлена в таблиці 3.2.

Нормативно-довідкова інформація використувувана для розрахунків

Показники	Позначення	Значення
Норматив відрахувань у соціальні фонди (єдиний соціальний внесок), % від заробітної плати	Вв	22
Норма амортизації устаткування, %	НАу	20
Норма витрат на ремонтні роботи по устаткуванню, %	НРу	5,0
Норма витрат на утримання і експлуатацію обладнання, %	НУу	1,5
Річний фонд робочого часу, %	Фр	2000
Собівартість 1 кВт/год електроенергії, грн	Се	3,45
Собівартість 1 м. куб води (споживання), грн	Св	14,93
Собівартість 1 м. куб води (водовідведення), грн	Сп	14,37
Коефіцієнт використання інженерного ресурсу	Кір	0,8
Годинна тарифна ставка робітника 4 розряду, грн	ТСг	67,5
Граничний строк окупності притягнутих капітальних вкладень, років	Т	4

Джерело: [60].

Для розрахунку витрат по експлуатації устаткування зробимо розрахунок капітальних вкладень по ньому.

Інвестиції в основні засоби по заходу будуть являти собою суму наступних видів витрат:

$$I_y = Ц + Тр + Мн + Ін + ОЗзал + Д - Л, \quad (3.1)$$

де Ц – вартість впроваджуваного устаткування (Ц);

Тр – транспортні витрати (5% від вартості впроваджуваного устаткування);

Мн – вартість монтажних робіт (5% від вартості впроваджуваного устаткування);

Ін – інші витрати (2% від вартості впроваджуваного устаткування);

ОЗзал – залишкова вартість устаткування, що замінюється (дорівнює 0);

Д – витрати на демонтаж замінюваного устаткування (5% від вартості устаткування, що демонтується);

Л – ліквідаційна вартість устаткування, що замінюється (дорівнює 0).

$$I_y = 600000 + 600000 * 0,05 + 600000 * 0,05 + 600000 * 0,02 + (3000 * 5) * 0,02 + \\ = 672750 \text{ тис. грн.}$$

Первісна вартість впроваджуваного устаткування:

$O_3 \text{ перв} = Ц + Тр + Мн + Ін = 600000 + 600000 * 0,05 + 600000 * 0,05 + 60000 * 0,05 = 672750 \text{ грн.}$

Вартість впроваджуваного устаткування, що амортизується:

$O_{3a} = O_3 \text{ перв} - Л = 672750 - 0 = 672750 \text{ грн.}$

Амортизація устаткування:

– замінюваного (A_y^3)

$A_y^3 = 0 \text{ грн (повністю зношено);}$

– впроваджуваного (A_o^B)

$A_y^B = 672750 * 0,20 = 134550 \text{ грн;}$

Витрати на ремонтні роботи по устаткуванню:

– замінюваному (Bp^3)

$Bp^3 = (3000 * 5) * 0,05 = 750 \text{ грн;}$

– впроваджуваному (Bp^B)

$Bp^B = 672750 * 0,05 = 33638 \text{ грн;}$

Витрати на утримання і експлуатацію устаткування:

– замінюваного (Bue^3)

$Bue^3 = (3000 * 5) * 0,015 = 225 \text{ грн;}$

– впроваджуваного (Bue^B)

$Bue^B = 672750 * 0,015 = 10091 \text{ грн.}$

Витрати на енергоресурси, що споживає устаткування визначимо в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

Витрати по енергоресурсах, що споживає устаткування

Найменування	Од. вим.	Річне споживання	Вартість одиниці, грн	Річні витрати, грн
Замінюване устаткування				
Електроенергія	кВт/год	-	-	0
Вода (споживання)	м. куб./год	3200 (2000 x 0,8 x 2,0)	14,93	47776
Вода (водовідведення)	м. куб./год	3200 (2000 x 0,8 x 2,0)	14,37	45984
Разом				93760
Впроваджуване устаткування				
Електроенергія	кВт/год	11200 (2000 x 7 x 0,8)	3,45	38640
Вода (споживання)	м. куб./год	480 (2000 x 0,3 x 0,8)	14,93	7166
Вода (водовідведення)	м. куб./год	480 (2000 x 0,3 x 0,8)	14,37	6898
Разом				52704

Джерело: розрахунки автора.

Основна й додаткова заробітна плата робітників, що обслуговують устаткування (зайняті на операції):

– до заходу ($Z_{од}^3$)

$$Z_{од}^3 = 67,5 * 1,2 * 2000 * 1,15 * 5 = 931500 \text{ грн.}$$

– після заходу ($Z_{од}^B$)

$$Z_{од}^B = 67,5 * 1,2 * 2000 * 1,15 * 2 = 372600 \text{ грн.}$$

Відрахування в соціальні фонди на основі заробітної плати робітників, що обслуговують устаткування (22%):

– до заходу ($B_{сф}^3$)

$$B_{сф}^3 = 931500 * 0,22 = 204930 \text{ грн.}$$

– після заходу ($B_{сф}^B$)

$$B_{сф}^B = 372600 * 0,22 = 81972 \text{ грн.}$$

Для розрахунку сумарних поточних витрат по замінюваному й впроваджуваному устаткуванню складемо таблицю 3.4.

Таблиця 3.4

Сумарні витрати за рік по операції

Витрати, грн	До заходу	Після заходу
Амортизація устаткування	0	134550
Витрати на ремонтні роботи по устаткуванню	750	33638
Витрати на утримання й експлуатацію устаткування	225	10091
Витрати по енергоресурсам, що споживаються на операціях	93760	52704
Основна й додаткова заробітна плата робітників, що виконують операції	931500	372600
Відрахування в соціальні фонди на основі заробітної плати робітників, що виконують операції	204930	81972
Разом	1231165	685555

Джерело: розрахунки автора.

Таким чином, в результаті впровадження заходу загальні експлуатаційні витрати на операціях первинної обробки м'яса скоротяться з 1231165 грн до 685555 грн, тобто на 545610 грн або 545,6 тис. грн.

Важливим практичним аспектом оцінки ефективності реальних інвестиційних проектів є визначення джерел їх фінансування. При цьому прийнято усі джерела розподіляти на власні (насамперед, чистий прибуток) та позикові (насамперед, банківський кредит). Для визначення необхідності

залучення зовнішнього фінансування, розрахуємо загальний розмір інвестиційних витрат. В даному випадку вони включатимуть виключно інвестиції в основні засоби (672,8 тис. грн).

З урахуванням того, що в 2023 році на підприємстві чистий прибуток склав -28236 тис. грн (збитки), джерелом коштів для фінансування заходу буде банківський кредит.

При середній ставці за кредитом в розмірі 20% щорічні витрати на виплату відсотків за кредитом, які включатимуться до складу собівартості продукції (поточних витрат), складуть:

$$K_p = 672,8 * 0,20 = 134,6 \text{ тис. грн.}$$

Планове значення прибутку від реалізації проекту з урахуванням виплати відсотків за кредитом становитиме:

$$П = 545,6 - 134,6 = 411,1 \text{ тис. грн.}$$

Зростання чистого прибутку підприємства складе:

$$\Delta ЧП = \Delta П - НП, \quad (3.3)$$

де НП – податок на прибуток (18%).

$$\Delta ЧП = 411,1 - 411,1 * 0,18 = 337,1 \text{ тис. грн.}$$

Строк окупності інвестицій без урахування фактора часу (без дисконтування) становить:

$$T = I / \Delta ЧП, \quad (3.4)$$

$$T = 672,8 / 337,1 = 2,00 \text{ роки.}$$

Оцінимо нижче інвестиційну привабливість проекту, для чого використаємо такі показники, як чистий дохід (ЧД), чистий приведений дохід (NPV), внутрішня норма прибутковості (IRR), індекс дохідності (PI), період окупності (PPd), рентабельність інвестицій (ROI).

ЧД і NPV характеризують перевищення сумарних грошових надходжень над сумарними витратами для даного проекту, відповідно без урахування і з урахуванням нерівноцінності ефектів, що відносяться до різних моментів часу.

Різницю між ЧД та NPV називають дисконтом проекту.

ЧД характеризує накопичений ефект за розрахунковий період: сальдо операційного грошового потоку, який формується в процесі реалізації проєкту та грошового потоку від інвестиційної діяльності:

$$\text{ЧД} = \text{ГП} - \text{I}, \quad (3.5)$$

де ГП – сальдо операційного грошового потоку від проєкту;

I – сума інвестованих у проєкт коштів.

NPV – це різниця між сумою грошового потоку, приведеного до теперішньої вартості (шляхом дисконтування – ЧДП), і сумою інвестованих у проєкт коштів, також приведених до теперішньої вартості.

$$\text{NPV} = \sum \text{ЧГП} - \sum \text{ЧI}, \quad (3.6)$$

де $\sum \text{ЧГП}$ – сума чистого грошового потоку від проєкту у теперішній вартості;

$\sum \text{ЧI}$ – сума чистої (приведеної) вартості інвестованих у проєкт коштів.

Чисті інвестиції (ЧІ) – це сума інвестованих у проєкт коштів (I), які приведені до теперішньої вартості (шляхом дисконтування).

Таким чином, усі грошові потоки від інвестування та інвестиції приводяться до року початку вкладення коштів. У разі, якщо процес інвестування здійснюється протягом одного року, то $I = \text{ЧI}$.

Для визнання проєкту ефективним з точки зору інвестора, необхідно, щоб NPV проєкту був позитивним.

Внутрішня норма прибутковості (IRR) – характеризує ту вартість інвестованого капіталу (ставку дисконту), при якій чистий приведений дохід дорівнює нулю ($\text{NPV} = 0$), тобто це максимальна вартість грошей, які може залучити інвестор для фінансування інвестиційного проєкту.

Для оцінки ефективності проєкту значення IRR необхідно зіставити зі ставкою дисконту. Якщо значення IRR перевищує ставку дисконту, то проєкт має позитивне значення NPV і рекомендується до реалізації.

Для визначення IRR на практиці вибирають дві ставки дисконтування $d_1 < d_2$ таким чином, щоб в інтервалі (d_1, d_2) функція $\text{NPV} = f(d)$ змінювала своє значення з «+» на «-» чи з «-» на «+». Далі застосовують формулу:

$$IRR = d_1 + \frac{NPV_{d1}}{NPV_{d1} - NPV_{d2}} \cdot (d_2 - d_1), \quad (3.7)$$

де d_1, d_2 – вибрані ставки дисконтування;

NPV_{d1}, NPV_{d2} – чистий приведений дохід проекту при ставках дисконтування d_1 і d_2 відповідно. Точність обчислень зворотно пропорційна довжині інтервалу (d_1, d_2).

Індекс доходності (PI) показує, яку суму приросту приведенного чистого грошового потоку від проекту дає 1 од. коштів, які вкладено у вигляді інвестицій.

$$PI = \text{ЧГП} / \text{ЧІ} \quad (3.8)$$

Цей показник може бути використаний в якості критерію при оцінці кількох інвестиційних проектів, так як чим більше значення PI, тим вище віддача кожної грошової одиниці, вкладеної в проект.

Якщо значення PI менше 1 – то проект повинний бути відкинутий, так як він не приносить запланованого доходу інвестору.

Період окупності з урахуванням дисконтування (PPd) називається тривалість періоду від вкладення інвестицій до моменту окупності з урахуванням дисконтування:

$$PPd = IC / \text{ЧГП}(1\text{пер}), \quad (3.9)$$

де $\text{ЧГП}(1\text{пер})$ – середня сума приведенного чистого грошового потоку за 1 період – визначається як середньоарифметична величина (при короткострокових вкладення – за 1 місяць, при довгострокових – за один рік). Проте, якщо протягом строку життєвого циклу проекту грошові потоки надходять нерівномірно, точно період окупності можна визначити тільки на підставі графіка руху грошових потоків по роках (табл. 3.6). Момент, в якому різниця між накопиченою сумою всіх чистих грошових потоків і поточною вартістю інвестиційних витрат стає позитивною величиною, вважається моментом окупності проекту з урахуванням дисконтування.

Рентабельність інвестицій (ROI) – визначається як відношення чистого приведенного прибутку від проекту до приведеної суми інвестиційних коштів, яке виражено у відсотках:

$$ROI = \text{ЧПП} / \text{ЧІ} * 100 (\%), \quad (3.7)$$

де ЧПП – чистий приведений прибуток від проекту.

Через наявність в структурі грошових потоків підприємства елементів, які змінюються протягом життєвого циклу проекту (тіло кредиту, відсотки за кредитом), в таблиці 3.5 визначимо основні фінансові показники проекту в динаміці.

Таблиця 3.5

Розрахунок показників грошових потоків проекту

Показник	Роки			
	1	2	3	4
Приріст доходу від реалізації продукції, тис. грн	0	0	0	0
Кредит, тис. грн	672,8	201,2	0	0
Приріст поточних витрат, тис. грн, в т.ч.				
матеріальні витрати	-41,1	-41,1	-41,1	-41,1
витрати на оплату праці	-558,9	-558,9	-558,9	-558,9
відрахування на соціальні заходи	-123,0	-123,0	-123,0	-123,0
амортизація	134,6	134,6	134,6	134,6
інші витрати (крім відсотків кредиту)	42,8	42,8	42,8	42,8
проценти по кредиту	134,6	40,2	0	0
Прибуток, тис. грн	411,1	505,4	545,6	545,6
Чистий прибуток, тис. грн	337,1	414,4	447,4	447,4
Вільні грошові кошти (чистий прибуток та амортизація), тис. грн	471,6	549,0	582,0	582,0
Погашення кредиту	471,6	201,2	0	0
Вільні грошові кошти після погашення кредиту	0,0	347,8	582,0	582,0

Джерело: розрахунки автора.

В таблиці 3.7 визначимо показники повернення кредиту.

Таблиця 3.7

Графік повернення кредиту і сплати процентів по кредиту

Показник	Роки	
	1	2
Борг на початок року	672,8	201,2
Погашення кредиту	471,6	201,2
Борг на кінець року	201,2	0
Проценти за кредит	134,6	40,2

Джерело: розрахунки автора.

Строк повернення кредиту – 1,2 року $(1 + 40,2/201,2)$.

Розрахунки показників інвестиційної привабливості проекту з урахування виплат на погашення кредиту наведемо в таблиці 3.8.

Таблиця 3.8

Оцінка інвестиційної привабливості проєкту

Показник	Роки					Разом
	0	1	2	3	4	
Ізаг, сума інвестованих у проєкт коштів, усього, тис. грн	672,8					672,8
Ставка дисконтування, %	18					
Дисконтний множник	1	0,847	0,718	0,609	0,516	
ЧІ, чиста (приведена) вартість інвестованих у проєкт коштів, тис. грн	672,8					672,8
Приріст чистого прибутку від проєкту, тис. грн		337,1	414,4	447,4	447,4	
Приріст амортизації в результаті реалізації проєкту, тис. грн		134,6	134,6	134,6	134,6	
Грошовий потік від проєкту, тис. грн		0,0	347,8	582,0	582,0	1511,7
Дисконтований грошовий потік у році, тис. грн		0	249,7*	354,4	300,3	904,4
Дисконтований грошовий потік наростаючим підсумком, тис. грн		0	249,7	604,2	904,4	
Приріст дисконтованого чистого прибутку від проєкту, тис. грн		0	297,5	272,5	230,9	800,9
Чистий дохід, тис. грн		ЧД = 1511,7 – 672,8				839,0
NPV, тис. грн		NPV = 904,4 – 672,8				231,7
IRR, %		ВСД (функція Excel)				30
PI		PI = 904,4/672,8				1,34
PPd, років		PPd = 3 + $\frac{672,8 - 604,2}{300,3}$				3,23
Рентабельність інвестицій (ROI) середньорічна, %		ROI = (800,9/672,8)/4 * 100%				29,8

Джерело: розрахунки автора.

* 249,7 – дисконтований залишок чистого прибутку в другому році реалізації проєкту (347,8*0,718), де 347,8 – залишок вільних грошових коштів після погашення повної суми кредиту.

Визначені в таблиці показники інвестиційної привабливості проєкту, незважаючи на необхідність залучення банківського кредиту та необхідності якнайшвидшого його погашення, свідчать про високий рівень його ефективності та привабливості: показник NPV більше 0, PI більше 1, термін окупності не перевищує чотирьох років, показники рентабельності інвестицій та внутрішньої ставки доходності знаходяться на високому рівні.

3.3. Розрахунок впливу проєкту заміни технологічної лінії виробництва соку на показники діяльності підприємства

Для відображення впливу заходу (проєкту) на основні показники діяльності підприємства складемо таблицю 3.6.

Вплив заходу на основні техніко-економічні показники діяльності ПрАТ «Кременчукм'ясо»

Найменування заходу	Інвестиції, тис. грн			Зміни показників діяльності підприємства (±)								Чистий прибуток, тис. грн	Чисельність зайнятих, осіб	Строк окупності інвестицій, років
	Всього	у тому числі в		Вироблена (реалізована) продукція, тис. грн.	Собівартість, тис. грн					Чисельність зайнятих, осіб				
		основні засоби	оборотні кошти		Всього	у тому числі:								
						матеріальні витрати	витрати на оплату праці	відрахування на соціальні заходи	амортизація основних засобів		інші операційні витрати			
Проект підвищення рівня автоматизації операцій по первинній обробці м'ясної сировини із впровадженням елементів системи MES (установка комплексної конвеєрної лінії обвалки KUKA BANSS Robotic H-bone)	672,8	672,8	0	0	-411,1	-41,1	-558,9	-123,0	134,6	177,3	337,1	-3	2,00	

Джерело: розрахунки автора на основі [61].

Розмір інвестицій в запропонований захід склав 672,8 тис. грн (усі здійснюються в установку нового технологічного устаткування, тобто в основні засоби). В результаті проведеного заходу обсяг виробленої та реалізованої продукції не зміниться, в той час як поточні витрати зменшаться на 411,1 тис. грн, в тому числі матеріальні витрати знизяться на 41,1 тис. грн, витрати на оплату праці та відрахування на соціальні заходи зменшаться на 558,9 тис. грн та 123,0 тис. грн відповідно, амортизація зросте на 134,6 тис. грн, інші витрати збільшаться на 177,3 тис. грн. Таким чином, прибуток підприємства від впровадження заходу складе 411,1 тис. грн. при відсотковій ставці податку на прибуток 18%, чистий прибуток від проєкту складе 337,1 тис. грн. Чисельність персоналу за рахунок впровадження більш автоматизованого устаткування зменшиться на 3 осіб. Запропонований в роботі захід окупиться в економічно ефективний термін, а саме 2,00 роки, що говорить про необхідність реалізації його на практиці.

В таблиці 3.7 визначимо вплив запропонованого заходу на основні показники діяльності підприємства.

Таблиця 3.7

Основні техніко-економічні показники виробничо-господарської діяльності ПрАТ «Кременчукм'ясо» до і після впровадження заходу

Показник	2023 рік	Проект	Відхилення	
			Абс.	Відн.
1. Середньорічна виробнича потужність, тонн	15500	15500	0	0,00
2. Фактично вироблено продукції, тонн	7776	7776	0	0,00
3. Коефіцієнт використання виробничої потужності, частки	0,502	0,502	0	0,00
4. Обсяг виробленої продукції (без ПДВ та акцизного податку):				
– у діючих оптових цінах підприємства, тис. грн	935314	935314	0,0	0,00
– у порівняних цінах, тис. грн	887491	887491	0	0,00
5. Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (без ПДВ та акцизного податку), тис. грн	937536	937536	0	0,00
6. Середньорічна вартість основних засобів основного виду діяльності, тис. грн	191793,5	192466,3	672,8	0,35
7. Фондовіддача, грн/грн	4,63	4,61	-0,02	-0,41
8. Середній залишок оборотних коштів, тис. грн	680152	680152	0	0,00
9. Коефіцієнт оборотності оборотних коштів, об.	1,38	1,38	0	0,00
10. Середньооблікова чисельність штатних працівників облікового складу, осіб	605	602	-3	-0,50
11. Продуктивність праці, тис. грн/особу	1466,9	1474,2	7,3	0,50

Продовження таблиці 3.7

12. Операційні витрати на виробництво продукції, тис. грн, у тому числі	1098205	1097793,9	-411,1	-0,04
– матеріальні витрати	804029	803987,9	-41,1	-0,01
– витрати на оплату праці	97283	96724,1	-558,9	-0,57
– відрахування на соціальні заходи	21368	21245,0	-123,0	-0,58
– амортизація	8931	9065,6	134,6	1,51
– інші операційні витрати	166594	166771,3	177,3	0,11
13. Витрати на 1 гривню виробленої продукції, грн	1,1742	1,1737	-0,0005	-0,04
14. Матеріалоемність, грн/грн	0,860	0,860	0	-0,01
15. Собівартість реалізованої продукції, тис. грн	844962	844550,9	-411,1	-0,05
16. Фінансовий результат від операційної діяльності, тис. грн	15664	16075,1	411,1	2,62
17. Чистий прибуток, тис. грн	-28236	-27898,9	337,1	-
18. Рентабельність продажів, %	1,675	1,719	0,044	-
19. Рентабельність продукції, %	1,426	1,464	0,038	-
20. Рентабельність виробництва, %	1,796	1,842	0,046	-
21. Фондоозброєність праці, тис. грн/особу	317,0	319,7	2,7	0,85

Джерело: розрахунки автора на основі [61].

Як видно з вищенаведеної таблиці, в результаті впровадження на ПрАТ «Кременчукм'ясо» запропонованого заходу покращаться основні техніко-економічні показники його діяльності.

Так, показник витрат на 1 грн продукції, який комплексно характеризує ефективність управління витратами зменшиться на 0,05 коп., зростуть показники прибутковості: рентабельність продукції збільшиться на 0,038%, рентабельність продажів зросте на 0,044%, збитки підприємства зменшаться на 337,1 тис. грн (до 27898,9 тис. грн). В контексті теми роботи можна відзначити зростання на 0,046% рентабельності виробництва (основні засоби є структурним елементом виробничих фондів) та збільшення на 2,7 тис. грн (0,85%) фондоозброєності праці, що свідчить про покращення оснащення виробничого процесу активними елементами основних засобів, а саме виробничим устаткуванням, що створює умови для підвищення ефективності діяльності підприємства в майбутньому.

Таким чином, можна констатувати, що впровадження запропонованого заходу дозволить підвищити рівень ефективності діяльності підприємства, що в цілому відповідає завданням роботи.

Висновки до розділу 3

На основі отриманих результатів аналізу стану галузі та перспектив її розвитку в найближчій перспективі, а також аналізу діяльності підприємства в 2022-2023 роках та відповідних виявлених сильних та слабких сторонах, був запропонований захід, спрямований на підвищення ефективності діяльності підприємства за рахунок активізації використання його технічного потенціалу в цілому та оптимізації його основних засобів зокрема. З урахуванням високої невизначеності стану ринку в найближчій перспективі була запропонована реалізація проекту підвищення рівня автоматизації операцій по первинній обробці м'ясної сировини із впровадженням елементів системи MES (установка комплексної конвеєрної лінії обвалки KUKA BANSS Robotic H-bone). Впровадження заходу на своїй меті мало отримання економічного ефекту за рахунок підвищення рівня автоматизації процесів первинної обробки м'ясної сировини та підвищення рівня їх енергоефективності, а також в перспективі підвищення попиту на продукцію підприємства за рахунок підвищення якості продукції, що в свою чергу може бути досягнуто за рахунок більш якісного виконання зазначених вище операцій.

В результаті проведених розрахунків було визначено, що за рахунок більшої автоматизації а також вищої енергоефективності виконання операцій економія поточних витрат підприємства складе 411,1 тис. грн. Заміна устаткування потребуватиме інвестицій в основні засоби в розмірі 672,8 тис. грн. Впровадження заходу не передбачає зміни виробничої програми підприємства в короткому періоді. Таким чином, прибуток підприємства в даному випадку визначається скороченням поточних витрат і склав 411,1 тис. грн. При ставці податку на прибуток у 18%, зростання ситого прибутку підприємства склало 337,1 тис. грн. Впровадження заходу за рахунок підвищення рівня автоматизації процесів дозволило вивільнити 3 осіб.

Розрахунок показників економічної ефективності та інвестиційної привабливості, а саме строку окупності інвестицій, чистого приведенного доходу, індексу доходності, внутрішньої ставки прибутковості дають підстави зробити висновок про високий рівень інвестиційної привабливості та ефективності

заходу. Впровадження заходу за рахунок підвищення рівня автоматизації технологічного процесу дозволить підвищити прибутковість операційної діяльності підприємства. Так, рентабельність продажів зросте на 0,044%, рентабельність продукції збільшиться з на 0,038%. Також можна відзначити зниження на 0,05 коп. витрат на 1 грн продукції, що свідчить про підвищення ефективності управління витратами та зростання прибутковості виробничої діяльності. Таким чином, оцінка впливу впровадження заходу на основні техніко-економічні показники діяльності підприємства свідчить про перспективність та господарську доцільність практичної реалізації заходу на досліджуваному підприємстві. Тим не менш, наявність по проєкту загального збитку в розмірі 27898,9 тис. грн вимагатиме від менеджменту підприємства більш рішучих та радикальних заходів.

ВИСНОВКИ

За результатами виконаної роботи можна сформулювати наступні висновки.

1. Аналіз літературних джерел, присвячених питанням визначення економічної категорії «основні засоби» та особливостям оцінки ефективності їх використання дозволяє охарактеризувати основні засоби як частину продуктивних (виробничих) ресурсів у вигляді сукупності матеріально-речових цінностей, які за своїм функціональним призначенням належать до засобів праці та функціонують тривалий час у своїй незмінній споживчій формі. Складність вирішення завдань по оптимізації відтворювальних процесів, забезпеченню максимально ефективного використання діючих основних засобів, недосконалість та нестабільність нормативної бази та податкового законодавства в частині категоріального апарату та особливостей нарахування амортизації роблять раціоналізацію управління основними засобами як одну з найважливіших видів діяльності, яка має бути вбудована в загальну систему менеджменту підприємства. Управління основними засобами в цілому має відповідати стратегічним цілям розвитку підприємства. В процесі побудови механізму підвищення ефективності управління використанням та відтворенням основних засобів має бути забезпечена можливість адаптації технічної бази до мінливих зовнішніх умов, диверсифікація джерел фінансування та форм відтворення основних засобів та гнучкість амортизаційної політики в цілому. Аналіз літературних джерел дозволив також визначити, що вирішення практичних завдань раціоналізації використання та відтворення основних засобів забезпечується значною мірою інструментами амортизаційної політики підприємства.

2. Ефективне управління основними засобами передбачає діагностику рівня використання та відтворення основних засобів, що реалізується через систему узгоджених кількісних показників та використання відповідних методичних інструментів. Серед найбільш інформативних показників оцінки ефективності використання та відтворення основних засобів варто відзначити

фондовіддачу, фондорентабельність, фондомісткість, коефіцієнти придатності та зносу, коефіцієнти приросту вартості основних засобів, фондоозброєність та технічну озброєність праці. Щодо методичних інструментів оцінки ефективності управління основними засобами та визначення резервів по її підвищенню, то одним з найбільш перспективних є засоби факторного аналізу, які і дозволяють визначити основні напрями раціоналізації та інтенсифікації використання основних засобів виходячи з індивідуальних характеристик досліджуваних суб'єктів господарювання.

3. Аналіз стану ринку м'яса та продуктів його переробки в цілому дозволяє визначити його стан як кризовий та депресивний. Так, починаючи з 2014 року по усіх сегментах ринку відбувається падіння обсягів виробництва та реалізації, що є наслідком загального кризового стану в країні, негативної демографічної ситуації, значної тінізації ринку та розпочатої в 2022 році повномасштабної війни з РФ. З точки зору впливу зовнішніх макро- та мезоекономічних чинників на ефективність діяльності окремих підприємств, лише виробництво птиці до війни мало в цьому контексті сприятливі умови, на решту сегментів вплив зовнішнього середовища вкрай негативний. Негативна динаміка кількісних показників на мікрорівні пояснюється недостатньо розвиненою власною сировинною базою, а також зростанням імпорту більш дешевої мороженої яловичини, свинини та харчових субпродуктів. Серед усіх проблем галузі, найбільш актуальними є наступні: територіальна розосередженість сільськогосподарських підприємств і господарств населення внаслідок чого виникає дефіцит сировини, нетривалий термін реалізації певних видів готової продукції, скорочення експорту м'ясної продукції через відмінності в контролі безпеки і якості сировини в Україні та ЄС, недосконалість податкового механізму та недостатність державної підтримки. Незважаючи на зазначені проблеми, досліджувана галузь має значні резерви розвитку, для реалізації яких необхідне удосконалення механізму економічних відносин, що має забезпечувати дотримання закону вартості при формуванні цінової політики; впровадження державної підтримки, у тому числі за рахунок державного

бюджету на розвиток тваринництва; спрощення податкового, дотаційного та кредитного механізмів; сприяння оновленню матеріально-технічної бази підприємств та впровадженню техніко-технологічних інновацій з урахуванням дотримання вимог сучасної дієтології. Визначені напрями розвитку галузі є вагомими чинниками підвищення ефективності діяльності окремих підприємств в середньо- та довгостроковій, тобто стратегічній перспективі. Проте, з урахуванням значного падіння попиту на продукцію в умовах триваючої війни, досягнення стратегічних цілей підприємств вкрай ускладнено, для більшості з них першочерговими є заходи, спрямовані на досягнення короткострокових цілей та вирішення відповідних задач.

4. Проведений аналіз результатів господарської діяльності ПрАТ «Кременчукм'ясо» – м'ясопереробного підприємства, на основі даних якого були дослідженні процеси використання та відтворення осинових засобів, а також оцінена ефективність господарювання в цілому, показав, що на підприємстві мають місце як деструктивні, так і конструктивні процеси та моменти, що сприяють підвищенню ефективності діяльності та покращенню використання та відтворення основних засобів. Так, з позитивної сторони можна відзначити значне зростання обсягів як виробленої, так і реалізованої продукції, що створює умови загальному зростанню ефективності господарювання та інтенсифікації використання виробничих ресурсів (в тому числі основних фондів) за рахунок ефекту масштабу виробництва та використання операційного важеля. Незважаючи на зазначені сприятливі ринкові умови для підприємства, в 2023 році підприємство значно знизило прибутковість своєї діяльності: якщо в 2022 році діяльність була достатньо прибутковою, то в 2023 році загальні збитки склали 28236 тис. грн. зазначений факт, на нашу думку, є ключовою негативною характеристикою діяльності підприємства, оскільки, в контексті теми роботи, унеможлиблює не тільки розширене, а й просте відтворення основних засобів підприємства, про що також було відмічено в другому розділі роботи. Кризова ситуація на підприємстві в частині використання та відтворення його технічної бази підсилюється також неефективною структурою основних засобів (велика

питома вага пасивної частини) та відповідним низьким рівнем технічної оснащеності виробництва та значним фізичним зносом основних засобів, про що свідчить значення коефіцієнта придатності в 2023 році на рівні 0,229. Таким чином, на підприємстві виключної актуальності набувають заходи по підвищенню рівня технічної оснащеності виробництва та оновленню його технологічного устаткування, що може бути реалізовано виключно за рахунок зовнішніх джерел фінансування.

5. На основі результатів дослідження зовнішнього середовища підприємства, а саме ринкової ситуації, та отриманих результатів аналізу його внутрішнього середовища, для підвищення ефективності діяльності підприємства за рахунок покращення використання його технічної бази, тобто основних засобів, було запропоновано впровадження проєкту підвищення рівня автоматизації операцій по первинній обробці м'ясної сировини із впровадженням елементів системи MES (установка комплексної конвеєрної лінії обвалки KUKA BANSS Robotic H-bone). Реалізація заходу за рахунок більшої автоматизації технологічних процесів на етапі первинної обробки м'ясної сировини та більш високої їх енергоефективності дозволить скоротити поточні експлуатаційні витрати на 545,6 тис. грн на рік. Впровадження заходу потребуватиме інвестиційних витрат в купівлю та установку нового устаткування в розмірі 672,8 тис. грн. Через відсутність власних джерел фінансування, реалізація заходу потребуватиме залучення банківського кредиту на всю суму інвестиційних витрат, що призведе до необхідності сплати відповідних відсотків (134,6 тис. грн у перший рік). Проведені розрахунки показали, що підприємство повністю розрахується з фінансовою установою протягом 1,2 року, після чого зростання прибутку буде визначатися виключно скороченням згаданих вище поточних експлуатаційних витрат. Необхідні для реалізації заходу інвестиції в розмірі окупляться таким чином протягом 2 років, що є прийнятним та інвестиційно привабливим для подібних заходів. Розрахунок показників економічної ефективності та інвестиційної привабливості заходу, також дає підстави зробити висновок про високий їх рівень. Розрахунок впливу

заходу на основі показники діяльності підприємства дозволяє зробити висновок про значний його позитивний вплив на них. Так, в результаті впровадження заходу рентабельність продажів зростає на 0,044% відносно рівня 2022 року, рентабельність продукції збільшиться на 0,038%, показник витрат на 1 грн продукції зменшиться на 0,05 коп. В контексті теми роботи можна відзначити зростання на 2,7 тис. грн (0,85%) фондоозброєності праці та збільшення на 0,046% рентабельності виробництва. Отже, оцінка впливу впровадження заходу на основні техніко-економічні показники діяльності підприємства дозволяє зробити висновок про перспективність його реалізації на підприємстві для підвищення ефективності його діяльності за рахунок покращення використання його основних засобів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бредіхін В.М., Янченко Н.В., Мокрицька І.Ю. Основні засоби та ефективність їх використання. *Комунальне господарство міст*. Серія: Економічні науки. 2020. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/kgm_econ_2020_5_15 (дата звернення: 01.04.2024).
2. Гончарук А. Г. Методологические основы оценки и управления эффективностью предприятия : монографія. Одесса: Астропринт, 2008. 288 с.
3. Ricardo D. *On the Principles of Political Economy and Taxation*. Cambridge University Press, 1951, p. 651.
4. Marx K. The labour-process and the process of producing surplus-value. Archived *Das Kapital*. Vol. 1, Ch. 7. Marxists.org. Retrieved 20 October 2010. 268 p.
5. Paul L. Heyne, Peter J. Boettke, David L. Prychitko. *The Economic Way of Thinking: Pearson New International Edition*. Pearson Education. 364 p.
6. Marshall A. *Principles of Economics*. 8th Edition, Macmillan, London. 2013. 415 p.
7. Mill J. S. *The principles of political economy*. Boston: C.C.Little & J. Brown. 1998. 243 p.
8. Samuelson Paul A. "The Way of an Economist." Reprinted in *The Collected Papers of Paul A. Samuelson*. Ed. R. C. Merton. Cambridge: Cambridge MIT Press, 1972. p. 378.
9. Сміт А. Багатство народів. Дослідження про природу та причини добробуту націй / перекл. з англ. О. Васильєв, М. Межевікіна, А Малівський. Київ: Наш формат, 2018. 735 с.
10. Мікроекономіка. Теорія та практика / О.Я. Базилінська. Києво-Могилянська академія, 2007. 272 с.
11. Hicks J. Capital Controversies: Ancient and Modern. *The American Economic Review*. 2011. 64 (2). p. 25–42.

12. Пащенко Н.В. Теоретичні засади обліку основних засобів. *Економіка та держава*. 2009. № 1. С. 58–59.
13. Покропивний С. Ф. Економіка підприємства: підруч. / С. Ф. Покропивний (ред.), М. Г. Грещак, В. М. Колот, А. П. Наливайко, В. М. Сай. 2-е вид., перероб. та доп. Київ: КНЕУ, 2001. 526 с.
14. Живко З. Б., Живко М. О., Живко І. Ю. Словник сучасних економічних термінів. Львів: Край, 2007. 384 с.
15. Основні засоби: Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7: затв. наказом Мінфіну від 27.04.2000 №92 станом на 01.04.2024. URL: <https://kodeksy.com.ua/buh/psbo/7.htm> (дата звернення: 01.04.2024).
16. Податковий кодекс України: станом на 01.04.2024. URL: <https://ibuhgalter.net/ru/tax-codex/24> (дата звернення: 01.04.2024).
17. IAS 16 «Property, Plant and Equipment» / prepared by IASC Foundation staff. 2009. 47 p.
18. Бланк І. О. Управління використанням капіталу: навч. посібник Київ: Ніка–Центр, 2000. 651 с.
19. Довгалюк Н. В. Ефективність використання та відтворення основних засобів сільськогосподарських підприємств Центрального Полісся : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.04: захист 18.09.2010 / наук. кер. К. П. Сергієнко. Житомир: Житомир. нац. агрокол. ун-т, 2010. 20 с.
20. Янчев А. В. Облік та аналіз відтворення основних засобів : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.06.04: захист 03.04.2004 / наук. кер. Давидов Г.М. Луганськ: Східноукраїнський національний ун-т ім. В.Даля, 2004. 18 с.
21. Бабаєв Ю. А. Теорія бухгалтерського обліку. Київ: Вища школа, 2007. 692 с.
22. Сухарський В.С. Економічний словник – довідник. Тернопіль: Богдан, 2002. 56 с.
23. Бутинець Ф.Ф., Герасимович А.М., Малуґа Н.М. Бухгалтерський фінансовий облік: підруч. Житомир : ПП «Рута», 2009. 912 с.

24. Дем'яненко М. Я. Фінансовий словник: довідник. Київ: Алерта, 2008. 173 с.
25. Городянська Л. В. Облік і аналіз нарахування та використання амортизації : автореф. дис. ... канд. ек. наук : спец. 08.06.04: захист 26.09.2005 / наук. кер. Головка Т.В. Київ: КНЕУ, 2005. 19 с.
26. Коваленко О.В., Громова І.В. Напрями підвищення ефективності використання основних засобів підприємства. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2019. Вип. 7. С. 20–27.
27. Гречко С.М. Особливості визнання основних засобів в цілях бухгалтерського обліку та оподаткування. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2011. № 3(21). Ч. 2. С. 23–31.
28. Верхоглядова Н.І., Шило В.П., Ільїна С.Б. Бухгалтерський фінансовий облік: теорія та практика : навч.-практ. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 536 с.
29. Бойчик І.М. Економіка підприємства: підручник. Київ: Видавництво Кондор, 2016. 378 с.
30. Куттер М. І. Теорія та принципи бухгалтерського обліку: навч. посіб. Київ: Вища школа, 2010. 544 с.
31. Кірейцев Г.Г., Виговська Н.Г., Петрук О.М. Фінанси підприємств: навч. посіб. Житомир: ЖІТІ, 2009. 272 с.
32. Цал-Цалко Ю. С. Проблеми оцінки стану та ефективності використання основних засобів підприємства. *Вісник ЖІТІ*. 2001. № 15. С. 162–166.
33. Сук Л.К., Сук П.Л. Облік основних засобів. *Бухгалтерія в сільському господарстві*. 2011. № 8. С. 34–44.
34. Мочерний С. В. Економічна енциклопедія. Київ: Видавничий центр «Академія», 2001. 848 с.
35. Скворцов І. Б. Ефективність інвестиційного процесу: методологія, методи і практика: монографія Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2003. 312 с.

36. Пирог О.В., Стельмах Х. П. Детермінація основних засобів підприємств в умовах інвестиційного розвитку. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Менеджмент та підприємництво в Україні». 2015. 835, с. 240–250.

37. Гарасим П.М., Журавель Г.П., Хомин П.Я. Курс фінансового обліку: навч. посіб. Київ: Знання, 2007. 566 с.

38. Городянська Л. В. Відтворення основних засобів на підприємствах України: теорія і практика обліку та аналізу: монографія. Київ: КНЕУ, 2008. 224 с.

39. Круш П. В., Клименко О. В., Подвігіна В. І. Капітал, основні та оборотні засоби підприємства: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 328 с.

40. Олійник Є.В. Управління основними засобами підприємства через призму класичних та сучасних теорій. *Актуальні проблеми економіки*. 2015. № 6(168), С. 47–53.

41. Россоха В.В. Ефективність використання виробничого потенціалу в аграрній сфері АПК. *Економіка АПК*. 2004. № 6, С. 16–22.

42. Тиха О.А. Управління фінансуванням основних засобів. *Соціум, наука, культура*, 2010. С. 7-10. URL: <http://intkonf.org/tiha-oa-upravlinnya-finansuvannya-osnovnih-zasobiv> (дата звернення: 10.04.2024).

43. Неміш Ю.В. Формування основних засобів та управління ними у м'ясопереробних підприємствах: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04: захист 15.10.2015 / наук. кер. Баланюк І.Ф. Львів: Нац. аграр. ун-т, 2015. 200 с.

44. Радева О.Г. Методологічні засади управління основними засобами з метою забезпечення ефективної роботи машинобудівних підприємств. *Агросвіт*. 2015. № 14, URL: http://www.agrosvit.info/pdf/14_2015/9.pdf (дата звернення: 11.04.2024).

45. Парасій-Вергуненко І. М. Аналіз господарської діяльності: підруч. Київ: КНЕУ, 2016. 629 с.

46. Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства: навч. посібник. Київ: Знання, 2005. 662 с.

47. Осипов П.В. Интегральный производственный потенциал пищевой промышленности: монография. Одесса: Институт проблем рынка и экономико-экономических исследований НАН Украины, 2004. 289 с.

48. Лібман А.М. Ринок м'яса ХХІ століття: підручник. Київ: КНЕУ, 2017. № 5. 96 с.

49. Баланюк І. Ф., Гой. Н. В. Оперативний менеджмент у м'ясопереробних підприємствах : монографія. Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2016. 220 с.

50. Ritcie H., Roser M. Meat and Dairy Production. 2019. URL: <https://ourworldindata.org/meat-production> (дата звернення: 22.04.2024).

51. Економічна статистика / Економічна діяльність / Сільське, лісове та рибне господарство. *Державна служба статистики України*. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 23.04.2024).

52. Одінецов М.М., Одінецова О.М. Самозабезпечення як індикатор продовольчої безпеки. *Ефективна економіка*. 2023. № 4. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=509>. (дата звернення: 29.04.2024).

53. Про затвердження Норм фізіологічних потреб населення України в основних харчових речових та енергіях: наказ Міністерства охорони здоров'я від 03.09.2017 № 1073. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1206-17#Text> (дата звернення: 29.04.2024).

54. Економічна статистика / Економічна діяльність / Промисловість. *Державна служба статистики України*. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 29.04.2024).

55. Стрельнікова Д. Сегментація українського ринку м'ясної продукції. *Економіка та держава*. 2013. № 3. С. 69 – 71.

56. Маркіна І. А. Особливості функціонування та тенденції розвитку ринку м'яса та м'ясної продукції в Україні. *Український журнал прикладної економіки*. 2019. Том 4. № 4. С. 119– 128.

57. Історія підприємства. *Офіційний сайт ПрАТ «Кременчукм'ясо»*. URL: <https://farro.org.ua/istoriya-kompaniyi.html> (дата звернення: 30.04.2024).

58. Фінансова звітність ПрАТ «Кременчукм'ясо». URL: <http://30068026.bs1998.info/?r=vd> (дата звернення: 05.05.2024).

59. Технологічне устаткування КУКА. URL: <https://www.machinio.com/listings/83011491-2008-kuka-banss-robotic-h-bone-cutting-of-pork-carcasses-in-bruges-belgium> (дата звернення: 24.05.2024).

60. Методичні вказівки до виконання проектної частини випускної роботи бакалавра та кваліфікаційної роботи магістра «Розрахунок економічної ефективності впровадження нової техніки, технології та організаційно-економічних заходів на промислових підприємствах» (частина 1) для студентів спеціальності 051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» денної та заочної форм навчання // Т.А. Кулаковська. – Одеса: ОНАХТ, 2017.

61. Методичні вказівки до розрахунку економічної ефективності інвестиційних проектів для здобувачів спеціальності 051 «Економіка» всіх форм навчання. URL: <http://kaf.ep.ontu.edu.ua/wp-content/uploads/diploma/051/metod-econ-effect-2022.pdf> (дата звернення: 31.05.2024).

Міністерство освіти і науки України
Одеський національний технологічний університет

ННІ прикладної економіки і менеджменту ім. Г.Е. Вейнштейна
Кафедра економіки промисловості
Ступінь вищої освіти – перший (бакалавр)
Спеціальність 051 «Економіка»
Освітня програма «Економіка підприємства»

ДОДАТКИ
ДО КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ БАКАЛАВРА

**на тему: «Шляхи підвищення ефективності використання
основних засобів ПрАТ «Кременчукм'ясо»**

Здобувача _____ Самойлова Н.А.

Керівник _____ д. е. н., проф. Павлов О.І.

Одеса – 2024 рік

Таблиця 1

**Підходи до трактування категорії «основні засоби» провідними
вченими та науковцями**

Автор(и)	Трактування
А. Янчев	Основні засоби – це частина основного виробничого капіталу у формі засобів праці, яка поступово протягом багатьох виробничих циклів переносить свою вартість на вироблений продукт
Н. Довгалюк	Основні засоби це матеріальні активи будь-якої форми власності, багаторазово задіяні у виробничих циклах, зберігають свою природну форму, передаючи свою вартість продуктам частинами, строк корисного використання яких перевищує один рік (або операційний цикл), призначених для експлуатації підприємством, для оренди іншим фізичним або юридичним особам, які як сукупність дозволяє отримати економічні вигоди для компанії
І. Бланк	Основні засоби (активи) – сукупність матеріальних цінностей у вигляді засобів праці, які неодноразово беруть участь у процесі виробничої та комерційної діяльності та передають свою вартість на продукцію частинами
Ю. Бабаєв	Основні засоби – це частина майна, що використовується як засіб праці для виробництва продукції, виконання робіт (надання послуг) або управління організацією протягом періоду, що перевищує 12 місяців, або звичайний робочий цикл, якщо він перевищує 12 місяців
Ф. Бутинець, А. Герасимович, Н. Малюга	Основні засоби – матеріальні активи, якими компанія володіє з метою використання їх у процесі виробництва або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для адміністративних та соціально-культурних функцій, очікуваний термін корисного використання (експлуатації) яких становить більше одного року (або експлуатаційного циклу, якщо він перевищує один рік)
С. Гречко	Основні засоби є необоротним активом, який використовується в господарській діяльності підприємств
О. Коваленко, І. Громова	Основні засоби використовуються в процесі виробництва тривалий період, є частиною засобів виробництва та в процесі зносу переносять свою вартість на виготовлену продукцію
М. Куттер	Основні засоби – непоточні активи, якими компанія володіє порівняно довго з метою продовження та розвитку своєї діяльності, а не для перепродажу
Н. Верхоглядова, В. Шило, С. Ільїна	Під основними засобами розуміються засоби праці, які можуть перебувати в експлуатації визначений період, переносять свою вартість на виготовлений продукт та зберігають фізичну форму
І. Бойчик	Основні засоби – це засоби праці, які використовуються підприємством в процесі виробництва і постачання продукції, для здійснення соціально-культурних та адміністративних функцій протягом тривалого часу і переносять свою вартість на вартість готової продукції поступово, шляхом амортизаційних відрахувань
Ю. Цал- Цалко	Основні засоби як засоби праці (активи), які багаторазово беруть участь у виробничому процесі, зберігаючи при цьому первину матеріально-речову форму, і поступово зношуючись, переносять свою вартість на заново створений товар
С. Мочерний	Основні засоби розглядаються як засоби праці, що експлуатуються довше, ніж один рік, і мають вартість понад встановлений ліміт, повністю і багаторазово беруть участь у процесі виробництва, переносять свою вартість на готову продукцію частинами, у міру зношення

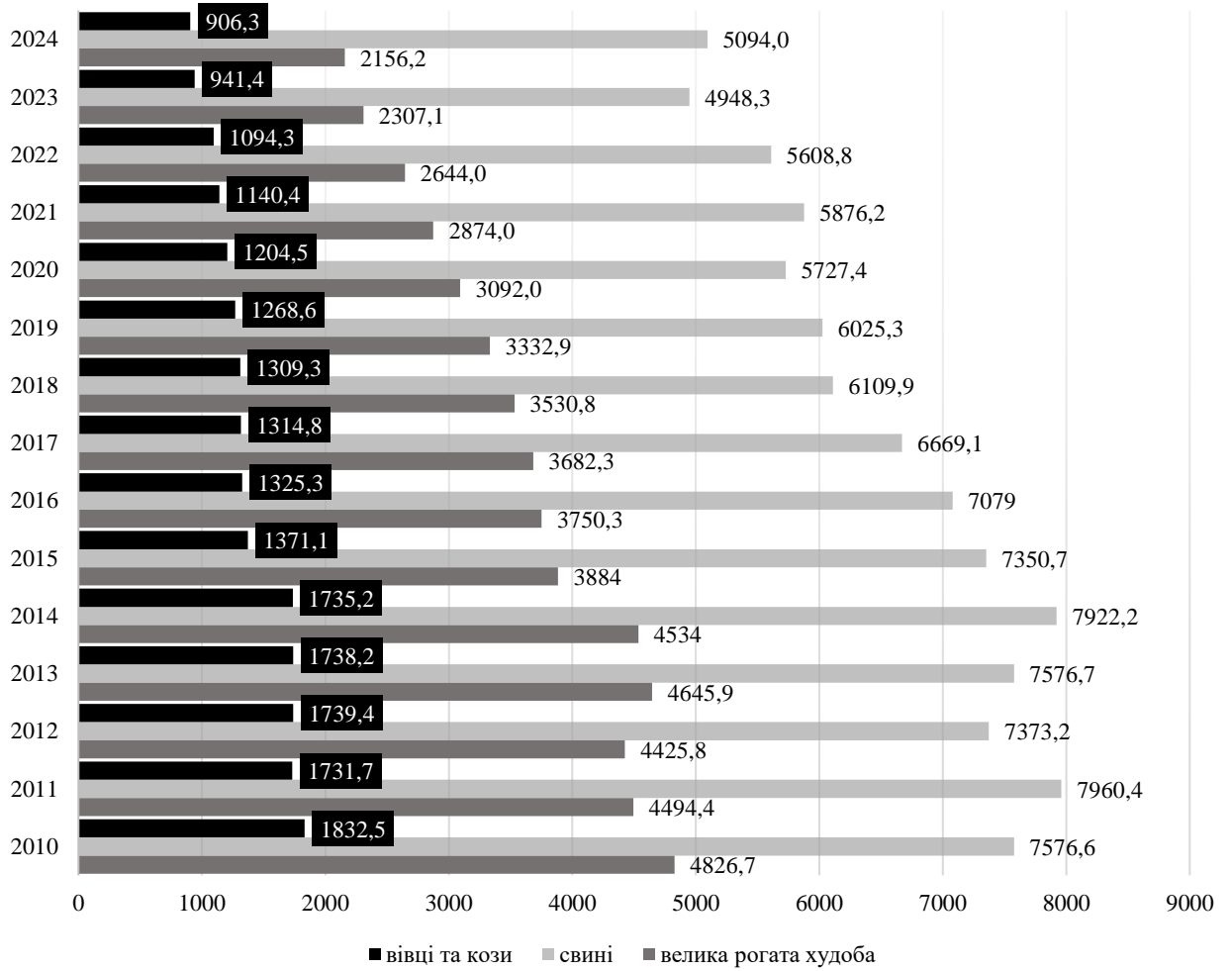

Рис. 1. Динаміка поголів'я худоби в Україні (на 1 січня), тис. голів.

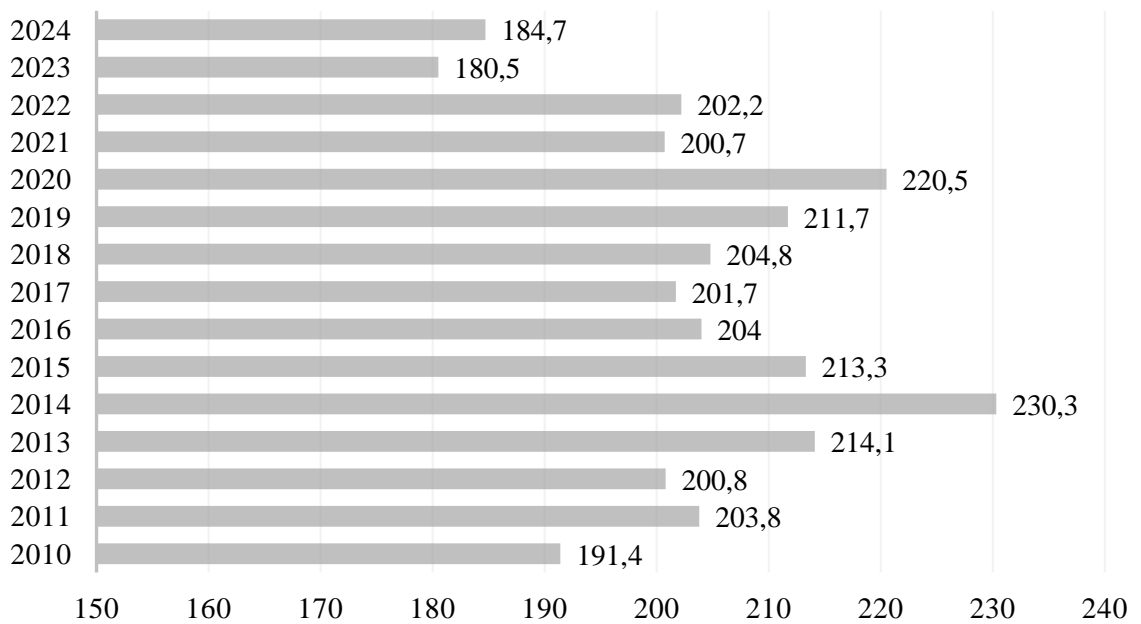

Рис. 2. Динаміка кількості птахів в Україні (на 1 січня), млн голів.

Рис. 3. Динаміка виробництва м'яса в Україні, тис. тонн

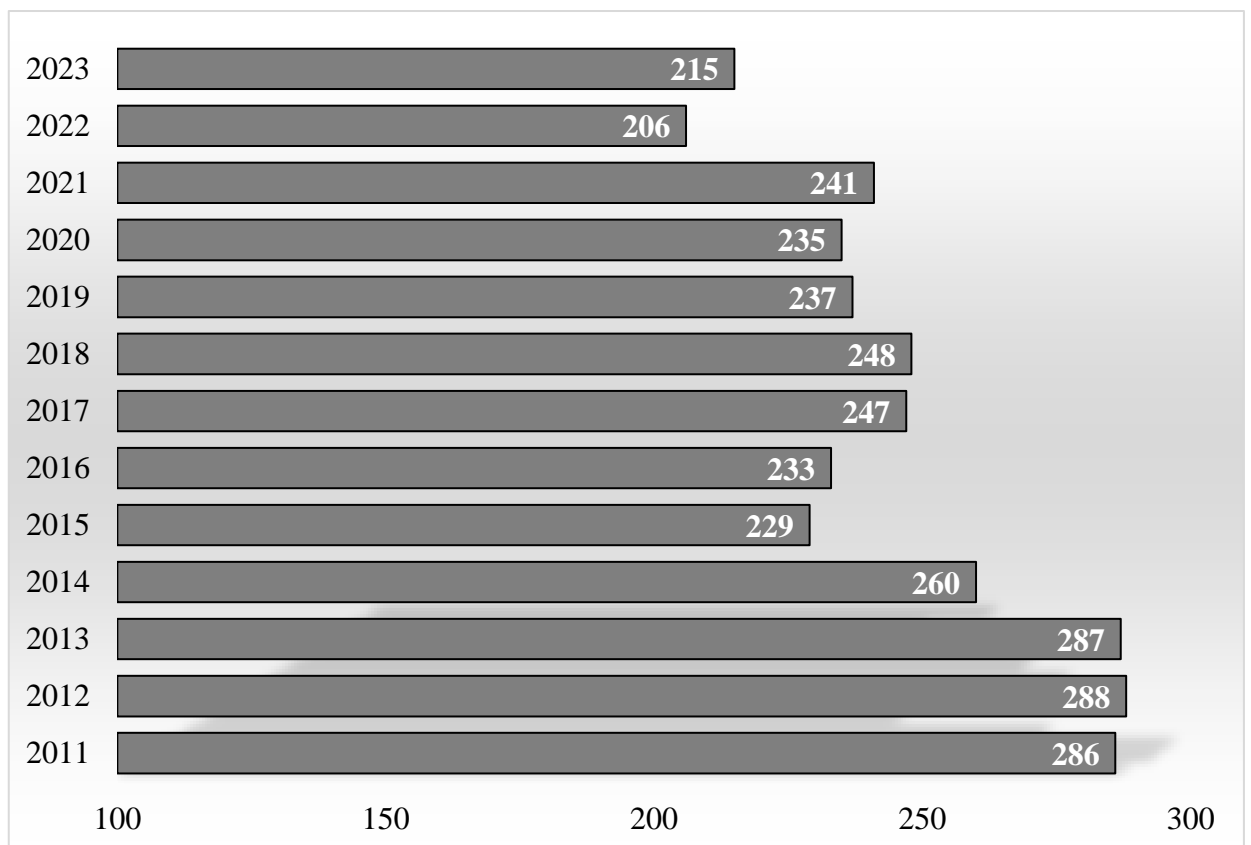

Рис. 4. Динаміка виробництва ковбасних виробів в Україні, тис. тонн

Таблиця 2

Зміна технічного стану основних засобів підприємства

Показник	На початок року	На кінець року	Відхилення
2022 рік			
1. Первісна вартість основних засобів, тис. грн	183545	189225	5680
2. Знос, тис. грн	139855	146 913	7058
3. Залишкова вартість основних засобів, тис. грн	43690	42312	-1378
4. Коефіцієнт придатності	0,238	0,224	-0,014
5. Коефіцієнт зносу	0,762	0,776	0,014
2023 рік			
1. Первісна вартість основних засобів, тис. грн	189225	200653	11428
2. Знос, тис. грн	146913	154749	7836
3. Залишкова вартість основних засобів, тис. грн	42312	45904	3592
4. Коефіцієнт придатності	0,224	0,229	0,005
5. Коефіцієнт зносу	0,776	0,771	-0,005

Таблиця 3

Показники ефективності використання основних засобів ПрАТ «Кременчукм'ясо»

Показник	2022 рік	2023 рік	Абсолютне відхилення
1. Обсяг виробленої продукції у порівняних цінах, тис. грн	799037,0	887491,0	88454,0
2. Прибуток від операційної діяльності, тис. грн	96554,0	15664,0	-80890,0
3. Середньорічна вартість основних засобів основного виду діяльності, тис. грн	184173,0	191793,5	7620,5
4. Вартість машин та обладнання виробничого призначення (за залишковою вартістю), тис. грн	4978,0	8228,0	3250,0
5. Чисельність персоналу, осіб	605	605	0
6. Фондовіддача, грн/грн	4,34	4,63	0,29
7. Фондоємність (за вартістю основних засобів), грн/грн	0,23	0,22	-0,01
8. Фондорентабельність, %	52,43	8,17	-44,26
9. Фондоозброєність, тис. грн/особу	304,42	317,01	12,60
10. Технічна озброєність праці (за залишковою вартістю машин та обладнання), тис. грн/особу	8,23	13,60	5,37

Основні техніко-економічні показники виробничо-господарської діяльності ПрАТ «Кременчукм'ясо»

Показник	2022 рік	2023 рік	Відхилення	
			абсолютне	відносне
1. Середньорічна виробнича потужність, тонн	15500	15500	0	0,0
2. Фактично вироблено продукції, тонн	6913	7776	863	12,5
3. Коефіцієнт використання виробничої потужності, частки	0,446	0,502	0,056	12,5
4. Обсяг виробленої продукції (без ПДВ та акцизного податку):				
– у діючих оптових цінах підприємства, тис. грн	799037	935314	136277	17,1
– у порівняних цінах, тис. грн	799037	887491	88454	11,1
5. Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (без ПДВ та акцизного податку), тис. грн	799925	937536	137611	17,2
6. Середньорічна вартість основних засобів основного виду діяльності, тис. грн	184173,0	191793,5	7620,5	4,1
7. Фондовіддача, грн/грн	4,34	4,63	0,29	6,7
8. Середній залишок оборотних коштів, тис. грн	663864,5	680152,0	16287,5	2,5
9. Коефіцієнт оборотності оборотних коштів, об.	1,20	1,38	0,17	14,4
10. Середньооблікова чисельність штатних працівників облікового складу, осіб	605	605	0	0,0
11. Продуктивність праці, тис. грн/особу	1320,7	1466,9	146,2	11,1
12. Операційні витрати на виробництво продукції, тис. грн, у тому числі				
– матеріальні витрати	520919	804029	283110	54,3
– витрати на оплату праці	91971	97283	5312	5,8
– відрахування на соціальні заходи	20396	21368	972	4,8
– амортизація	7499	8931	1432	19,1
– інші операційні витрати	162901	166594	3693	2,3
13. Витрати на 1 гривню виробленої продукції, грн	1,006	1,174	0,168	16,7
14. Матеріалоемність, грн/грн	0,652	0,860	0,208	31,9
15. Собівартість реалізованої продукції, тис. грн	635074	844962	209888	33,0
16. Фінансовий результат від операційної діяльності, тис. грн	96554	15664	-80890	-83,8
17. Чистий прибуток, тис. грн	3848	-28236	-32084	-
18. Рентабельність продажів, %	12,07	1,67	-10,40	-
19. Рентабельність продукції, %	12,01	1,43	-10,59	-

Таблиця 5

Вплив заходу на основні техніко-економічні показники діяльності ПрАТ «Кременчукм'ясо»

Найменування заходу	Інвестиції, тис. грн			Зміни показників діяльності підприємства (±)									Строк окупності інвестицій, років
	Всього	у тому числі в		Вироблена (реалізована) продукція, тис. грн.	Собівартість, тис. грн					Чистий прибуток, тис. грн	Чисельність зайнятих, осіб		
		основні засоби	оборотні кошти		Всього	у тому числі:							
						матеріальні витрати	витрати на оплату праці	відрахування на соціальні заходи	амортизація основних засобів			інші операційні витрати	
Проект підвищення рівня автоматизації операцій по первинній обробці м'ясної сировини із впровадженням елементів системи MES (установка комплексної конвеєрної лінії обвалки KUKA BANSS Robotic H-bone)	672,8	672,8	0	0	-411,1	-41,1	-558,9	-123,0	134,6	177,3	337,1	-3	2,00

Таблиця 6

Основні техніко-економічні показники виробничо-господарської діяльності ПрАТ «Кременчукм'ясо» до і після впровадження заходу

Показник	2023 рік	Проект	Відхилення	
			Абс.	Відн.
1. Середньорічна виробнича потужність, тонн	15500	15500	0	0,00
2. Фактично вироблено продукції, тонн	7776	7776	0	0,00
3. Коефіцієнт використання виробничої потужності, частки	0,502	0,502	0	0,00
4. Обсяг виробленої продукції (без ПДВ та акцизного податку):				
– у діючих оптових цінах підприємства, тис. грн	935314	935314	0,0	0,00
– у порівняних цінах, тис. грн	887491	887491	0	0,00
5. Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (без ПДВ та акцизного податку), тис. грн	937536	937536	0	0,00
6. Середньорічна вартість основних засобів основного виду діяльності, тис. грн	191793,5	192466,3	672,8	0,35
7. Фондовіддача, грн/грн	4,63	4,61	-0,02	-0,41
8. Середній залишок оборотних коштів, тис. грн	680152	680152	0	0,00
9. Коефіцієнт оборотності оборотних коштів, об.	1,38	1,38	0	0,00
10. Середньооблікова чисельність штатних працівників облікового складу, осіб	605	602	-3	-0,50
11. Продуктивність праці, тис. грн/особу	1466,9	1474,2	7,3	0,50
12. Операційні витрати на виробництво продукції, тис. грн, у тому числі	1098205	1097793,9	-411,1	-0,04
– матеріальні витрати	804029	803987,9	-41,1	-0,01
– витрати на оплату праці	97283	96724,1	-558,9	-0,57
– відрахування на соціальні заходи	21368	21245,0	-123,0	-0,58
– амортизація	8931	9065,6	134,6	1,51
– інші операційні витрати	166594	166771,3	177,3	0,11
13. Витрати на 1 гривню виробленої продукції, грн	1,1742	1,1737	-0,0005	-0,04
14. Матеріалоемність, грн/грн	0,860	0,860	0	-0,01
15. Собівартість реалізованої продукції, тис. грн	844962	844550,9	-411,1	-0,05
16. Фінансовий результат від операційної діяльності, тис. грн	15664	16075,1	411,1	2,62
17. Чистий прибуток, тис. грн	-28236	-27898,9	337,1	-
18. Рентабельність продажів, %	1,675	1,719	0,044	-
19. Рентабельність продукції, %	1,426	1,464	0,038	-
20. Рентабельність виробництва, %	1,796	1,842	0,046	-
21. Фондоозброєність праці, тис. грн/особу	317,0	319,7	2,7	0,85